МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ПУСТОВОЙТ Євген Олексійович

УДК 353.07

ДИСЕРТАЦІЯ

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ

281 «Публічне управління та адміністрування»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ Є.О. Пустовойт

Науковий керівник:
Родченко Ігор Юрійович,
кандидат наук з державного управління

КИЇВ – 2023

АНОТАЦІЯ

Пустовойт Є.О. Удосконалення системи публічного управління стратегічним розвитком регіону. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». – Міжрегіональна академія управління персоналом, Київ, 2023.

Дисертація присвячена обґрунтуванню теоретичних і методологічних засад, розробці науково-практичних рекомендацій публічного управління стратегічним розвитком регіону.

У роботі уточнено поняття публічного управління стратегічним розвитком регіону у єдності синтезу підходів: цілісного (взаємодія функціонально-структурних елементів території; самодостатність у забезпеченні та відтворенні своїх ресурсів); самоорганізованості (здатність до впорядкування за допомогою засобів управлінського впливу (процеси, методи, структура, технології, ресурси, комунікації, інформація); системність управління, координація, субординація); інтегративності (імплементація якостей властивих кожній з підсистем до загальних територіальних властивостей; здатність досягати синергетичного ефекту; залучати стейкхолдерів до управління розвитком регіону; активізувати генерування інновацій); взаємопов’язаності (взаємодія підсистеми територій, які стають частиною однієї системи; здатність активізувати міжтериторіальні зв'язки для підвищення якості і самостійності відтворення соціо-еколого-економічної системи), що забезпечить розвиток інфраструктурно-виробничого комплексу території.

Розроблено методичний підхід до формування конкурентоспроможного розвитку регіону, який на відміну від існуючого передбачає людиноцентризм в системі децентралізації, що реалізується у: відповідному рівні освіти потребам регіонального ринку праці; цифровій

цифрової обізнаності населення; збільшені підприємницької активності серед населення територій; покращені рівня розвитку інфраструктури у відповідності до потреб розвитку економіки та населення.

Розвинуто системний підхід до публічного управління стратегічним розвитком регіону, який на відміну від раніше існуючих базується на суб'єктно-об'єктних взаємовідносинах територіальних громад з органами влади, підприємствами, регіонами за рахунок партнерства та міжмуніципального співробітництва шляхом: приєднання до організованого співробітництва (декілька зацікавлених територіальних громад приєднується до раніше організованого співробітництва) за рахунок реалізації принципів законності; взаємної вигоди; добровільності; прозорості; відкритості; рівноправності учасників; взаємної відповідальності, що забезпечить зміцнення партнерських відносин між регіонами, зменшення міжрегіональної та внутрішньорегіональної диспропорції (за показниками економічного розвитку та якості життя людей), розвиток територіальної громади.

Удосконалено функціонально-цільовий механізм стійкого публічного управління стратегічним розвитком регіону, який на відміну від раніше існуючих базується на взаємозв’язку трирівневої системи індикаторів з соціальними зобов’язаннями держави, а саме: структурованості (характеризує сталий розвитку кожної підсистеми, елементу, а саме: ВРП; частка відвантаженої продукції, товарів та послуг інноваційного характеру у загальному обсязі; доходи домогосподарств; питома вага виробництв у ВРП; питома вага галузей у промисловому виробництві); багатовимірності (враховує полярний характер факторів (внутрішні та зовнішні) регіонального розвитку, а саме: ступінь задоволеності населення діяльністю органів виконавчої влади регіону; введення в дію загальної площі житлових будинків; обсяг виробництва теплової енергії та електричної енергії; чисельність населення; якість та рівень життя); багаторівневість (враховує міжгалузевий баланс; сучасні процеси реіндустріалізації; модернізації регіональної економіки; показники інноваційної активності; залучення

інвестицій у регіон), що забезпечить ефективність функціонування регіональної економіки, підтримку соціальної рівноваги на територіях.

Розвинуто механізм ресурсного забезпечення публічного управління стратегічним розвитком регіону, який на відміну від раніше існуючих базується на просторовому плануванні територій громад за рахунок: типологізації територій, що потребують формування та застосування спеціальних інструментів та механізмів державної підтримки; використання потенціалу регіону/території (ключових активів) за умов надання з державного бюджету фінансової підтримки; використання державної підтримки інвестиційних проектів у матеріальні та нематеріальні активи (“твердих” та “м’яких” розвиткових проектів з використанням якісної діагностики потенціалу); взаємодії громадян та публічних інституцій, що забезпечить створення та підтримання повноцінного життєвого середовища.

Сформовано механізм ефективного публічного управління стратегічним розвитком регіону, який на відміну від раніше існуючих реалізується за умов інтернаціоналізації, за рахунок формування транснаціонального середовища (єдиного інформаційного та економічного простору, який передбачає створення умов для глобального діалогу та співпраці); інтеграції місцевих економік у світову (використання громадами високих технологій; перехід від короткострокових завдань до довгострокових на рівні планування розвитку громади; децентралізація управління.

Розвинуто організаційний механізм публічного управління стратегічним розвитком регіону, який на відміну від раніше існуючого базується на соціально-економічному потенціалі територіальних громадах, за рахунок створення: моделі власного бренду (використання факторів місцевих конкурентних переваг); бізнес-структур центрального та регіонального рівня (ДПП, кластери, технологічні та індустріальні парки); моніторингу якості життя мешканців громади з залученням їх до прийняття управлінських рішень (ухвалення рішень в галузі соціальної, екологічної та

економічної політики); ефективного господарства (спрямований розвиток галузей економіки на основі інноваційної моделі; фінансово-економічне та матеріально-технічне забезпечення), що забезпечить відповідальність за місцевий розвиток незалежно від політико-територіальної приналежності.

Розроблено підхід до комунікаційної взаємодії з громадськістю в системі публічного управління стратегічним розвитком регіону, який на відміну від існуючого базується на політико-дипломатичному переговорному процесі та передбачає: реінтеграцію тимчасово окупованих територій; фінансову децентралізацію та децентралізацію влади (самодостатність та фінансова незалежність місцевого самоврядування); налагодження зворотного зв'язку з населенням (особливо з окупованими територіями); розвиток систем зв'язку, телекомунікацій та інформаційних технологій (збільшення кількості теле, радіо компанії місцевого значення); формування та змістовне наповнення інформаційного простору; створення спільних міжрегіонально-етнічних платформ; застосування публічної дипломатії (взаємодія органів публічної влади з міжнародними організаціями з використанням неформальних каналів з особистими зв'язками); залучення народної дипломатії (спеціальні робочі групи, міжнародні інституції, медіатори, неурядові громадські організації), що забезпечить: розвиток демократичного суспільства, життєдіяльність територіальних громад, які відповідають європейським засадам державної регіональної політики.

Запропоновано концептуальний підхід до публічного управління стратегічним розвитком регіону, який на відміну від раніше існуючого ґрунтується на свідомому та «розумному» управлінні, за рахунок реалізації принципів: відкритості (взаємодія з населенням, бізнесом, органами місцевого самоврядування, регіонами; моніторинг потреб та особливостей розвитку взаємовідносин між ними); прозорості (залучення до прийняття управлінських рішень фахівців та експертів з різних галузей політико-соціально-економічної регіональної системи); ефективності (досягнення головної мети розвитку регіону – благополуччя громади та стійке економічне

зростання); екологізації (зменшення деградації земель; прогнозування повеней, лісових пожеж; зміни клімату; підвищення екологічної безпечності транспорту - зниження викидів CO2), що забезпечить реалізацію європейської парадигми державного управління сталим розвитком територій.

Ключові слова: публічне управління, стратегія, розвиток регіону, структурні елементи території, управлінський вплив, територіальні властивості, міжтериторіальні зв'язки, інфраструктурно-виробничий комплекс, конкурентоспроможність, людино центризм, децентралізація, цифрова обізнаність, ресурсний потенціал, територіальні громади, міжмуніципальне співробітництво

ANNOTATION

Pustovoit I. Improvement of the system of public management of the strategic development of the region. -Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

The dissertation for a PhD degree in Public Administration, specialty 281 "Public administration". – Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv, 2023.

The dissertation is devoted to substantiation of theoretical and methodological bases, development of scientific and practical recommendations of public management of strategic development of the region.

The concept of public management of strategic development of the region in the unity of synthesis of approaches is specified in the work: integral (interaction of functional-structural elements of the territory; self-sufficiency in providing and reproduction of the resources); self-organization (ability to organize through the means of managerial influence (processes, methods, structure, technologies, resources, communications, information); systematic management, coordination, subordination); integrativity (implementation of the qualities inherent in each of the subsystems to the common territorial properties; the ability to achieve a synergistic effect; to involve stakeholders in the management of regional development; to intensify the generation of innovations); interconnectedness (interaction of the subsystem of territories that become part of one system; the ability to intensify inter-territorial ties to improve the quality and independence of the socio-ecological-economic system), which will ensure the development of infrastructure and production complex of the territory.

A methodical approach to the formation of competitive development of the region has been developed, which, in contrast to the existing one, provides for human-centeredness in the decentralization system, which is implemented in: appropriate level of education for the needs of the regional labor market; digital digital awareness of the population; increased entrepreneurial activity among the

population of the territories; improved levels of infrastructure development in accordance with the needs of economic and population development, which will ensure the efficient use of domestic resource potential, job creation, improve employment, create conditions for repatriation of migrant workers.

A systematic approach to public management of strategic development of the region has been developed, which, unlike the existing ones, is based on subject-object relations of territorial communities with authorities, enterprises, regions through partnership and inter-municipal cooperation through: joint projects to increase competitiveness (transport corridors, industrial parks, public-private partnerships, clusters); joining organized cooperation (several interested territorial communities join previously organized cooperation) through the implementation of the principles of legality; mutual benefit; voluntariness; transparency; openness; equality of participants; mutual responsibility, which will strengthen partnerships between regions, reduce interregional and intraregional disparities (in terms of economic development and quality of life), the development of the territorial community.

The functional-target mechanism of sustainable public management of strategic development of the region has been improved. the share of shipped products, goods and services of an innovative nature in total, household income, the share of production in GRP, the share of industries in industrial production); multidimensionality (takes into account the polar nature of factors (internal and external) of regional development, namely: the degree of satisfaction of the population with the executive authorities of the region; commissioning of the total area of housing; production of heat and electricity; population; quality and standard of living) ; multilevel (taking into account the intersectoral balance; modern processes of reindustrialization; modernization of the regional economy; indicators of innovation activity; attracting investment to the region), which will ensure the effectiveness of the regional economy, maintaining social balance in the territories.

The mechanism of resource provision of public management of strategic development of the region is developed, which, unlike the existing ones, is based

on spatial planning of community territories due to: typology of territories that require formation and application of special tools and mechanisms of state support; use of the potential of the region / territory (key assets) under the conditions of providing financial support from the state budget; use of state support for investment projects in tangible and intangible assets ("hard" and "soft" development projects using quality capacity diagnostics); interaction of citizens and public institutions, which will ensure the creation and maintenance of a full living environment.

A mechanism for effective public management of the region's strategic development has been formed, which, unlike previously existing ones, is implemented under internationalization conditions through the formation of a transnational environment (single information and economic space providing conditions for global dialogue and cooperation); integration of local economies into the world (community use of high technologies; transition from short-term to long-term tasks at the level of community development planning; decentralization of management; self-organization and self-development; transition from hierarchical structures to network; intellectualization and science management capacity), which will increase productivity added value, high economic results, high wages for community residents.

The organizational mechanism of public management of strategic development of the region is developed, which in contrast to the existing one is based on the socio-economic potential of territorial communities, by creating: own brand model (using factors of local competitive advantage); business structures of central and regional level (PPP, clusters, technology and industrial parks); monitoring the quality of life of community residents with their involvement in management decisions (decision-making in the field of social, environmental and economic policy); efficient economy (directed development of economic sectors based on the innovation model; financial, economic and logistical support), which will ensure responsibility for local development, regardless of political and territorial affiliation.

An approach to communication with the public in the system of public management of strategic development of the region has been developed, which, unlike the existing one, is based on the political-diplomatic negotiation process and provides for: reintegration of the temporarily occupied territories; financial decentralization and decentralization of power (self-sufficiency and financial independence of local self-government); establishing feedback with the population (especially with the occupied territories); development of communication systems, telecommunications and information technologies (increasing the number of TV and radio companies of local importance); formation and content of information space; creation of joint interregional and ethnic platforms; use of public diplomacy (interaction of public authorities with international organizations using informal channels with personal connections); involvement of people's diplomacy (special working groups, international institutions, mediators, non-governmental organizations), which will ensure: the development of a democratic society, the livelihood of territorial communities that meet the European principles of state regional policy.

A conceptual approach to public management of strategic development of the region is proposed, which in contrast to the existing one is based on conscious and "smart" management, through the implementation of principles: openness (interaction with the population, business, local governments, regions; monitoring needs and features of relations). between them); transparency (involvement of specialists and experts from different branches of the political-socio-economic regional system in making management decisions); efficiency (achieving the main goal of the region's development - community well-being and sustainable economic growth); greening (reduction of land degradation; flood forecasting, forest fires; climate change; increasing environmental safety of transport - reducing CO2 emissions), which will ensure the implementation of the European paradigm of public administration for sustainable development.

Key words: public administration, strategy, regional development, structural elements of territory, managerial influence, territorial properties, interterritorial

relations, infrastructure-industrial complex, competitiveness, human centrism, decentralization, digital awareness, resource potential, territorial communities, inter-municipal cooperation

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Ковальський М.Р., Пустовойт Є.О. Ресурсний територіальний потенціал і методичні основи його оцінки. Публічне урядування. 2021. № 3 (28). С. 31-37.*Особистий внесок: розроблено напрями розвитку регіональних конкурентних переваг.*

2. Литовченко В.В., Пустовойт Є.О. Теоретичні аспекти публічного управління соціальним розвитком регіону. Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2021. Вип. 4. С. 104-109. *Особистий внесок: розроблено напрями розвитку функціонально-цільового механізму стійкого публічного управління стратегічним розвитком регіону.*

3. Пустовойт Є.О. Вплив органів публічного управління на розвиток конкурентних переваг регіону. Публічне урядування. 2022. № 1 (29). С. 110-115.

4. Пустовойт Є.О., Литвин Ю.О. Умови розвитку конкурентних переваг регіону у системі публічного управління. Наукові перспективи. 2022. № 1 (19). С. 521-527. *Особистий внесок: розроблено теоретичні підходи до розвитку конкурентних переваг регіону у системі публічного управління.*

Тези конференцій

5. Пустовойт Є. О. Ефективні механізми розвитку регіональних конкурентних переваг в умовах децентралізації. Інструменти і практики публічного управління в контексті децентралізації : Матеріали ІІ Всеукраїнської науково- практичної конференції за міжнародною участю, 23 червня 2020 року. Житомир : ЖНАЕУ, 2020. С. 159-161.

6. Пустовойт Є. О. Удосконалення механізмів стратегічного публічного

управління розвитком регіону. Механізми управління розвитком територій: зб. наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції «Механізми управління розвитком територій» 20–21 жовтня 2020 року. Житомир: Поліський національний університет, 2020. С. 288-292.

7. Пустовойт Є. О. Стратегічний регіональний моніторинг публічного управління розвитком освіти. Реформування процесів публічного управління в сфері освіти та науки України у глобалізаційному та інформаційному суспільстві: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (30 жовтня 2020 року) / за заг. ред. О.І. Пархоменко-Куцевіл. Переяслав, 2020. С. 170-173.

8. Пустовойт Є.О. Принципи та методи стратегічного публічного управління розвитком господарського комплексу регіону. Реформування процесів публічного управління в сфері освіти та науки україни у глобалізаційному та інформаційному суспільстві: матеріали ІІІ міжнародної науково-практичної конференції (29 жовтня 2021 року) / за заг. ред. О.І. Пархоменко- Куцевіл. Переяслав, 2021. С. 240-243.

9. Пустовойт Є.О. Конкурентні переваги публічного управління стратегічним розвитком регіону. Стратегії інноваційного розвитку економіки країни: підприємство, регіон, держава: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 19 лютого 2022 р. - Київ: Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2022. С. 38-40.

ЗМІСТ

ВСТУП 15

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ 25

1.1. Теоретичні підходи до публічного управління стратегічним розвитком регіону 25

1.2. Методичний підхід до формування конкурентоспроможного розвитку регіону 51

1.3. Системний підхід до публічного управління стратегічним розвитком регіону 68

Висновки до першого розділу 89

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ 94

2.1. Функціонально-цільовий механізм стійкого публічного управління стратегічним розвитком регіону 94

2.2. Механізм ресурсного забезпечення публічного управління стратегічним розвитком регіону 115

2.3. Механізм ефективного публічного управління стратегічним розвитком регіону 127

Висновки до другого розділу 137

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ 141

3.1. Організаційний механізм публічного управління стратегічним розвитком регіону 141

3.2. Підхід до комунікаційної взаємодії з громадськістю в системі публічного управління стратегічним розвитком регіону 160

3.3. Концептуальний підхід до публічного управління стратегічним розвитком регіону 191

Висновки до третього розділу 212

ВИСНОВКИ 217

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 222

ДОДАТКИ 244

ВСТУП

Актуальність теми. Актуальність теми дослідження визначається необхідністю підвищення ефективності форм та методів публічного управління стратегічним розвитком регіону України. Перетворення системи відносин власності та ліберальна економіка не призвели до підвищення ефективності господарювання та зростання виробництва. Ліберальні ринкові реформи виявилися не в змозі забезпечити стабільний соціально-економічний розвиток держави та її регіонів, що призвело сьогодні до необхідності оптимізації використання інструментів ринкової економіки у господарській практиці, позиціонування ринкового інструментарію як важливої частини технології публічного управління стратегічним розвитком регіону.

Публічне управління стратегічним розвитком регіону, спрямовану підтримку регіональних комплексів та виділення найбільш пріоритетних їх була і залишається фундаментом прийняття всіх рішень ухвалюваних владою. Крім того, економічна ситуація у світі диктує необхідність здійснення продуманого комплексу заходів та дій, що дозволяють реалізовувати стратегію сталого розвитку українського суспільства, забезпечувати динамічний розвиток соціально-економічного потенціалу країни та її регіонів, що також підвищує відповідальність влади за рішення, що приймаються у соціально-економічній сфері регіону .

Публічне управління стратегічним розвитком регіону - в сучасних політико-економічних умовах полягає у цілеспрямованій діяльності всіх зацікавлених суб'єктів управління та господарювання під керівництвом органів влади та управління регіону щодо досягнення намічених рубежів розвитку на основі ефективної адаптації до змінних параметрів зовнішнього середовища.. Оскільки трансформація соціально-економічної структури регіону у певному напрямку вимагає від регіональних органів державної влади та управління чіткого бачення перспективи розвитку та стримуючих

його факторів, остільки зростає значення процедури цілепокладання та самого процесу формування концепції розвитку регіонів у сучасних умовах, що характеризуються високим динамізмом розвитку та глобальністю фінансово -економічні кризи.

Фундаментальні праці Б.М. Данилишина, А.В. Степаненка, Є.В. Хлобистова заклали основи для природної та техногенної безпеки, яка є основною віхою в концепції сталого розвитку регіону. Публічне управління стратегічного розвитку регіону здійснювали наступні науковці: А.Л. Мельничук, Л.Г. Руденко, А.А. Салтовець, О.М. Глущенко, О.О. Іщук, М.А. Сафронов, В.В. Фуряєв, А.В. Орещенко, Л.В. Мельник та інші.

Разом з тим, незважаючи на достатньо велику загальну кількість робіт з проблем публічного управління стратегічним розвитком регіону, в умовах посилення глобалізації вирішення потребують наукові питання: уточнити зміст публічного управління стратегічним розвитком регіону, розробити методичний підхід до формування конкурентоспроможного розвитку регіону, розвинути системний підхід до публічного управління стратегічним розвитком регіону, удосконалити функціонально-цільовий механізм стійкого публічного управління стратегічним розвитком регіону, розвинути механізм ресурсного забезпечення публічного управління стратегічним розвитком регіону, сформувати механізм ефективного публічного управління стратегічним розвитком регіону, розвинути організаційний механізм публічного управління стратегічним розвитком регіону, розробити підхід до комунікаційної взаємодії з громадськістю в системі публічного управління стратегічним розвитком регіону, запропонувати концептуальний підхід до публічного управління стратегічним розвитком регіону.

Потреба в теоретичному, методологічному та практичному вирішенні окреслених завдань підтверджує актуальність дисертаційної роботи, її важливість, наукову новизну, зумовлює мету, завдання, предмет і об’єкт дослідження, апробацію і практичне впровадження.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до наукової теми Міжрегіональної академії управління «Розвиток публічного управління та адміністрування в умовах системних гааузевих реформ: соціальні, економічні, безпекові та культурні аспекти» (номер державної реєстрації 0119U100491). У рамках даної наукової теми автор проаналізув механізм ресурсного забезпечення публічного управління стратегічним розвитком регіону.

Мета й завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування теоретичних і методологічних засад, розробка науково-практичних рекомендацій щодо формування публічного управління стратегічним розвитком регіону.

Відповідно до мети поставлені такі **завдання**:

- уточнити зміст публічного управління стратегічним розвитком регіону;
- розробити методичний підхід до формування конкурентоспроможного розвитку регіону;
- розвинути системний підхід до публічного управління стратегічним розвитком регіону;
- удосконалити функціонально-цільовий механізм стійкого публічного управління стратегічним розвитком регіону;
- реалізувати механізм ресурсного забезпечення публічного управління стратегічним розвитком регіону;
- сформувати механізм ефективного публічного управління стратегічним розвитком регіону;
- розвинути організаційний механізм публічного управління стратегічним розвитком регіону;
- розробити підхід до комунікаційної взаємодії з громадськістю в системі публічного управління стратегічним розвитком регіону;
- запропонувати концептуальний підхід до публічного управління стратегічним розвитком регіону.

Об'єкт дослідження – стратегічний розвиток регіону.

Предмет дослідження – удосконалення системи публічного управління стратегічним розвитком регіону.

Методи дослідження. Теоретичною базою дослідження були праці українських і зарубіжних учених, наукові дослідження в галузі державного управління, законодавчі та нормативно-правові акти, що встановлюють правові й організаційні засади суспільних відносин у системі формування публічного управління стратегічним розвитком регіону.

У роботі відповідно до поставлених завдань використано такі методи дослідження, як синтез, аналіз, наукова абстракція - при уточненні категоріально-понятійного апарату дослідження; порівняльний і статистичний аналіз, логічне узагальнення та групування – при типізації форм і моделей публічного управління, а також оцінюванні ефективності їх застосування в зарубіжних країнах та Україні; системно-структурний аналіз – при розгляді еволюції змісту публічного управління стратегічним розвитком регіону; структурної декомпозиції – при розподілі функцій і завдань держави та бізнесу за стадіями інвестиційного процесу; економіко-математичне моделювання – при розробці методичних підходів до оцінки ефективності реалізації публічного управління стратегічним розвитком регіону; конфігурацій, кореляційний, регресійний та дискримінантний аналіз – при визначенні оптимальних напрямів удосконалення публічного управління стратегічним розвитком регіону.

Інформаційно-фактологічною базою дослідження є звітно-аналітична інформація Державної служби статистики України; аналітичні огляди Світового банку, Європейського інвестиційного банку та інших міжнародних фінансових організацій; результати наукових досліджень із питань формування публічного управління стратегічним розвитком регіону.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні наукового завдання розвитку теоретико-методологічних засад, методичних і

науково-практичних рекомендацій щодо формування публічного управління стратегічним розвитком регіону.

Найбільш вагомими науковими результатами дисертаційного дослідження є такі:

удосконалено:

- функціонально-цільовий механізм стійкого публічного управління стратегічним розвитком регіону, який на відміну від раніше існуючих базується на взаємозв'язку трирівневої системи індикаторів з соціальними зобов'язаннями держави, а саме: структурованості (характеризує сталий розвитку кожної підсистеми, елементу, а саме: ВРП; частка відвантаженої продукції, товарів та послуг інноваційного характеру у загальному обсязі; доходи домогосподарств; питома вага виробництв у ВРП; питома вага галузей у промисловому виробництві); багатовимірності (враховує полярний характер факторів (внутрішні та зовнішні) регіонального розвитку, а саме: ступінь задоволеності населення діяльністю органів виконавчої влади регіону; введення в дію загальної площі житлових будинків; обсяг виробництва теплової енергії та електричної енергії; чисельність населення; якість та рівень життя); багаторівневість (враховує міжгалузевий баланс; сучасні процеси реіндустріалізації; модернізації регіональної економіки; показники інноваційної активності; залучення інвестицій у регіон), що забезпечить ефективність функціонування регіональної економіки, підтримку соціальної рівноваги на територіях;

- механізм ресурсного забезпечення публічного управління стратегічним розвитком регіону, який на відміну від раніше існуючих базується на просторовому плануванні територій громад за рахунок: типологізації територій, що потребують формування та застосування спеціальних інструментів та механізмів державної підтримки; використання потенціалу регіону/території (ключових активів) за умов надання з державного бюджету фінансової підтримки; використання державної підтримки інвестиційних проектів у матеріальні та нематеріальні активи

(“твердих” та “м’яких” розвиткових проектів з використанням якісної діагностики потенціалу); взаємодії громадян та публічних інституцій, що забезпечить створення та підтримання повноцінного життєвого середовища;

- механізм ефективного публічного управління стратегічним розвитком регіону, який на відміну від раніше існуючих реалізується за умов інтернаціоналізації, за рахунок формування транснаціонального середовища (єдиного інформаційного та економічного простору, який передбачає створення умов для глобального діалогу та співпраці); інтеграції місцевих економік у світову (використання громадами високих технологій; перехід від короткострокових завдань до довгострокових на рівні планування розвитку громади; децентралізація управління; самоорганізація, що забезпечить збільшення продуктивності, високу додану вартість, високі економічні результати, високі заробітні плати для мешканців громади;

- організаційний механізм публічного управління стратегічним розвитком регіону, який на відміну від раніше існуючого базується на соціально-економічному потенціалі територіальних громадах, за рахунок створення: моделі власного бренду (використання факторів місцевих конкурентних переваг); бізнес-структур центрального та регіонального рівня (ДПП, кластери, технологічні та індустріальні парки); моніторингу якості життя мешканців громади з залученням їх до прийняття управлінських рішень (ухвалення рішень в галузі соціальної, екологічної та економічної політики); ефективного господарства (спрямований розвиток галузей економіки на основі інноваційної моделі; фінансово-економічне та матеріально-технічне забезпечення), що забезпечить відповідальність за місцевий розвиток незалежно від політико-територіальної приналежності;

дістали подальшого розвитку:

- понятійно-категорійний апарат дослідження шляхом доповнення та уточнення змісту понять, а саме: поняття публічного управління стратегічним розвитком регіону у єдності синтезу підходів: цілісного (взаємодія функціонально-структурних елементів території; самодостатність

у забезпеченні та відтворенні своїх ресурсів); самоорганізованості (здатність до впорядкування за допомогою засобів управлінського впливу (процеси, методи, структура, технології, ресурси, комунікації, інформація); системність управління, координація, субординація); інтегративності (імплементація якостей властивих кожній з підсистем до загальних територіальних властивостей; здатність досягати синергетичного ефекту; залучати стейкхолдерів до управління розвитком регіону; активізувати генерування інновацій); взаємопов'язаності (взаємодія підсистеми територій, які стають частиною однієї системи; здатність активізувати міжтериторіальні зв'язки для підвищення якості і самостійності відтворення соціо-еколого-економічної системи), що забезпечить розвиток інфраструктурно-виробничого комплексу території;

- методичний підхід до формування конкурентоспроможного розвитку регіону, який на відміну від існуючого передбачає людиноцентризм в системі децентралізації, що реалізується у: відповідному рівні освіти потребам регіонального ринку праці; цифровій цифрової обізнаності населення; збільшені підприємницької активності серед населення територій; покращені рівня розвитку інфраструктури у відповідності до потреб розвитку економіки та населення;

- системний підхід до публічного управління стратегічним розвитком регіону, який на відміну від раніше існуючих базується на суб'єктно-об'єктних взаємовідносинах територіальних громад з органами влади, підприємствами, регіонами за рахунок партнерства та міжмуніципального співробітництва шляхом: приєднання до організованого співробітництва (декілька зацікавлених територіальних громад приєднується до раніше організованого співробітництва) за рахунок реалізації принципів законності; взаємної вигоди; добровільності; прозорості; відкритості; рівноправності учасників; взаємної відповідальності, що забезпечить зміцнення партнерських відносин між регіонами, зменшення міжрегіональної та

внутрішньорегіональної диспропорції (за показниками економічного розвитку та якості життя людей), розвиток територіальної громади;

- підхід до комунікаційної взаємодії з громадськістю в системі публічного управління стратегічним розвитком регіону, який на відміну від існуючого базується на політико-дипломатичному переговорному процесі та передбачає: реінтеграцію тимчасово окупованих територій; фінансову децентралізацію та децентралізацію влади (самодостатність та фінансова незалежність місцевого самоврядування); налагодження зворотного зв'язку з населенням (особливо з окупованими територіями); розвиток систем зв'язку, телекомунікацій та інформаційних технологій (збільшення кількості теле, радіо компанії місцевого значення); формування та змістовне наповнення інформаційного простору; створення спільних міжрегіонально-етнічних платформ; застосування публічної дипломатії (взаємодія органів публічної влади з міжнародними організаціями з використанням неформальних каналів з особистими зв'язками); залучення народної дипломатії (спеціальні робочі групи, міжнародні інституції, медіатори, неурядові громадські організації), що забезпечить: розвиток демократичного суспільства, життєдіяльність територіальних громад, які відповідають європейським засадам державної регіональної політики;

- концептуальний підхід до публічного управління стратегічним розвитком регіону, який на відміну від раніше існуючого ґрунтується на свідомому та «розумному» управлінні, за рахунок реалізації принципів: відкритості (взаємодія з населенням, бізнесом, органами місцевого самоврядування, регіонами; моніторинг потреб та особливостей розвитку взаємовідносин між ними); прозорості (залучення до прийняття управлінських рішень фахівців та експертів з різних галузей політико-соціально-економічної регіональної системи); ефективності (досягнення головної мети розвитку регіону – благополуччя громади та стійке економічне зростання); екологізації (зменшення деградації земель; прогнозування повеней, лісових пожеж; зміни клімату; підвищення екологічної безпечності

транспорту - зниження викидів CO2), що забезпечить реалізацію європейської парадигми державного управління сталим розвитком територій.

Практичне значення одержаних результатів. Основні ідеї та висновки дослідження доведено до конкретних положень, методик і рекомендацій. Вони можуть бути використані у практичній діяльності органами державного управління на національному й регіональному рівнях, підприємствами, громадськими організаціями.

Практичне значення одержаних результатів забезпечується їх використанням у діяльності Громадської організації «Асоціація науковців України» при формуванні механізму ресурсного забезпечення публічного управління стратегічним розвитком регіону, який базується на просторовому плануванні територій громад (довідка від 22.12.2022 р. № 17-12/4).

Теоретичні положення, сформульовані рекомендації та пропозиції були використані в науково-дослідній роботі Міжрегіональної академії управління персоналом при розробці механізму ресурсного забезпечення публічного управління стратегічним розвитком регіону (довідка від 29.12.2022 р. № 3657/1).

Особистий внесок здобувача. Теоретичні обґрунтування, практичні рекомендації, висновки та пропозиції, які отримані в ході проведення досліджень, розроблено здобувачем самостійно. У працях, що опубліковані в співавторстві, особистий внесок відображений у списку публікацій здобувача.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження були представлені та пройшли апробацію на науково-практичних конференціях, а саме: «Інструменти і практики публічного управління в контексті децентралізації» (Житомир, 2020), «Механізми управління розвитком територій» (Житомир, 2020), «Реформування процесів публічного управління в сфері освіти та науки України у глобалізаційному та інформаційному суспільстві» (Переяслав, 2020), «Реформування процесів публічного управління в сфері освіти та науки україни у глобалізаційному та інформаційному суспільстві»

(Переяслав, 2021), «Стратегії інноваційного розвитку економіки країни: підприємство, регіон, держава» (Київ, 2022).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 9 наукових працях загальним обсягом 3,9 обл.-вид. арк. (3,1 обл.-вид. арк. належить авторові), у тому числі 4 статтях у вітчизняних наукових фахових виданнях з державного управління, 5 тезах конференцій.

Обсяг та структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел, додатку. Повний обсяг роботи – 247 сторінок комп'ютерного набору. Дисертація містить 14 таблиць на 12 сторінках, 19 рисунків на 15 сторінках. Список використаних джерел містить 191 найменування, 3 додатки на 4 сторінках.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ

1.1. Теоретичні підходи до публічного управління стратегічним розвитком регіону

Категорія "управління" відноситься до розряду універсальних понять, що використовуються у всіх суспільних та природничих науках. Теоретичний загальносистемний підхід у науковому пізнанні навколишнього світу дозволяє вичленувати загальне та особливе у її застосуванні при аналізі різноманітних матеріальних та духовних об'єктів об'єктивної реальності.

Причиною, що спонукає мотивом і способом пізнання є людський розум. Будь-яка пізнавальна активність конкретної людини завжди має суб'єктивний конкретно-історичний відбиток, що стосується управління соціальними системами (організаціями).

Однак, існує і відносно об'єктивна складова пізнання соціального буття, об'єктивна реальність, дана людині у відчуттях, соціум з його складними взаєминами, конкретний індивід з його певною роллю у різноманітних соціальних взаємодіях. Дисертант поділяє такий науковий підхід більшості вчених-суспільствознавців.

Для обґрунтування такої позиції необхідно визначитися з основними засадами дослідження теоретичних засад управління, що виходять із базових положень загальноуправлінської науки – кібернетики. Вона є філософією всіх управлінських дисциплін і виступає у ролі методології системного дослідження управлінських процесів та явищ [115, с.77].

Кібернетика може бути визначена як теоретична наукова система, що досліджує загальні закони управління та виходить із головного постулату-посилки – «управління притаманне всім системам об'єктивного світу».

Головне призначення, місія управління, полягає у збереженні та підтримці в урівноваженому працездатному стані системоутворювальних базових елементів єдиного цілого (системи) шляхом упорядкування взаємин між ними.

Кібернетичні побудови, методи та способи наукового пізнання носять об'єктивно-суб'єктивну єдність. Так, наприклад, соціальне управління, зокрема, економічна його складова, має об'єктивно-стихійне самоупорядкування і суб'єктивно-свідоме регулювання конкретно історичних економічних відносин.

Для будь-якої соціальної науки, яка вивчає суспільство, важливо чітко окреслити предмет дослідження соціальної дійсності. Автор згоден з широко поширеною в суспільствознавстві думкою про те, що «предметом науки є зафіксовані в досвіді та включені в процес пізнавальної діяльності сторони, властивості та відносини об'єктів, що досліджуються з певною метою у даних умовах та обставинах. Іншими словами, це те, що ця наука досліджує в даному об'єкті, вся та сукупність фактів, явищ, процесів, які вона покликана вивчати в ньому».

Застосовуючи це загальнонаукове постулатне твердження за аксіому, можна стверджувати, що в теорії публічного управління предметом інтересу вчених є закономірності впорядкування всього спектра соціальних відносин.

У руслі поставлених у запровадженні дисертації цілей і завдань предметом теоретичного пошуку цього дослідження у межах теорії публічного управління виступають конкретні методи та способи врегулювання соціально-економічних відносин у межах місцевого співтовариства у системі регіональних господарських взаємозв'язків [84, с.156].

Предмет дослідження піддається впливу як «чисто» економічних, а й безлічі інших чинників соціальної дійсності. На нього впливають історично сформовані у конкретному територіальному соціумі уявлення про специфіку, роль і місце суб'єкта та об'єкта управлінських відносин; соціальні очікування

та стереотипи проявів в управлінських діях; співвідношення та поєднання теоретичного та повсякденного свідомості в аналізі та оцінці управлінських ситуацій; об'єктивні та особистісно-суб'єктивні погляди керованих та керівників про закономірності взаємних відносин; політичний та духовно-моральний менталітет; динаміка внутрішніх та зовнішніх змінних.

В цілому, іманентна природа теорії публічного управління полягає у вивченні та узагальненні основних закономірностей упорядкування суспільних відносин, а також у виробленні практичних рекомендацій для суб'єкта та об'єкта управління з питань збереження та підвищення ефективності системних взаємодій.

Можна повністю погодитися з думкою про те, що формування понять - складний психологічний процес, що починається з утворення найпростіших форм пізнання - відчуттів і протікає часто за наступною схемою:

• відчуття – сприйняття – уявлення – поняття».

Виробляючи категоріальний апарат теорія публічного управління відображає в ньому досліджувані процеси та явища, обґрунтовує характерні суттєві та несуттєві, атрибутивні та релятивні відмітні ознаки наукових понять.

Теорія публічного управління активно напрацьовує, розширює та поглиблює свій понятійний глосарій. Усі категорії умовно можна розбити на три великі групи: загальні для всього суспільствознавства категорії (соціум, держава, потреби, страти, особистість, ресурси, економічний продукт, соціальні відносини та ін.); спеціальні управлінські категорії (система управління, управлінські функції, комунікації, управлінські рішення, методи та принципи управління, управлінський цикл, стиль управління, управління персоналом, стратегія та тактика управління, особиста тектологія та ін.); категорії управління в окремих сферах життєдіяльності суспільства (в економіці, політиці, соціальній сфері, у сфері духовного життя) [73, с.227].

Досить прозора система наукових понять дає теорії публічного управління великі можливості дослідження суспільних процесів та

механізмів упорядкування відносин між окремими людьми та цілими соціальними групами. Вона є загальною методологічною основною для всіх конкретних приватних напрямків в управлінській думці.

Теорія управління є основою методології дослідження процесів регіонального та місцевого управління. Системний аналіз займає центральне місце у теорії управління серед інших методів наукового пізнання соціальної реальності.

У свою чергу, теорія публічного управління базується на загальних законах усієї науки кібернетики, що розглядає процес управління у будь-яких матеріальних та ідеальних системах. З кібернетичної точки зору об'єктом усвідомленого управління або об'єктивного самоврядування є «система взагалі», що є різноманітністю взаємопов'язаних об'єктів будь-якої природи - біологічних, технічних, економічних, соціальних, політичних, адміністративних та інших, званих елементами системи, здатних сприймати, запам'ятовувати та переробляти інформацію, а також обмінюватися їй [69, с.14].

У науці існує безліч підходів до виявлення сутності систем, вони мають право існування.

Соціальна система, як штучно створена цілісність, має певну мету існування. Точніше кажучи, цілепокладання перетворює соціальну систему на соціальну організацію, яка має свою внутрішню та зовнішню специфіку та логіку розвитку, певний комплекс взаємопов'язаних характеристик та елементів.

Важливо відзначити, що кількість елементів залишається у цій формулі відкритим для продовження та уточнення відповідно до специфіки соціальної організації.

Процес формування та розвитку соціальних організацій у межах певних територіальних масивів, у яких протікає вся життєдіяльність місцевого співтовариства, є складний і неоднозначний чинник соціально-економічного розвитку.

Стосовно соціальних територіальних об'єктів категорія організація може розглядатися з різних наукових позицій:

• Штучно створена інституційна побудова територіальної спільноти, яка покликана реалізовувати важливі соціальні функції на загальне благо. У цьому сенсі йдеться про систему органів територіальної влади та управління, покликані обслуговувати населення конкретної території.

Територіальне співтовариство як соціально-економічна та політична організація громадян. Іншими словами, це мешканці певної території, які для досягнення спільної мети – організації свого спільного проживання та всієї сукупності життєдіяльності об'єдналися у деяку керовану соціальну систему.

Територіальна організація розглядається із позиції діяльності суб'єкта управління. У разі розглядається функціональна сторона соціально-економічної активності політичних інститутів від координаційних, комунікативних і розподільних до приватних конкретних ситуативно-персональных підходів у практиці управлінської діяльності.

Розгляд територіальної організації передбачає характеристику якісної впорядкованості та ієрархічної структурованості її елементів (субсистем). У цьому сенсі під організацією слід розуміти деяку структурну побудову, що має систему прямих та зворотних зв'язків, а також механізм з'єднання елементів системи у стійку цілісність. У такому відношенні необхідно розглядати регіон як структуровану побудову місцевих утворень, що становлять територіальне ціле [63, с.66]. Таким чином, структурована організація місцевих утворень є атрибутивною характеристикою властивостей регіональної системи.

Територіальна організація як цільова система передбачає координоване об'єднання громадян. У цьому підході акцент робиться самоврядування громадянського суспільства, на самоупорядкованість регіональних субсистем, з їхньої самоорганізацію. Причому ця самоорганізація носить не політичний, а соціально-економічний, соціокультурний та організаційно-побутовий характер.

Отже, застосовуючи системний підхід, пропонується інтегрований погляд на проблему визначення категорії «соціально-територіальна організація». Що стосується предмету дисертаційного дослідження це необхідність постановки на чолі роботи принципу цілісності територіальної організації та комплексності наукового аналізу регіональної соціально-економічної системи.

Як резюме за категоріальним аналізом можна погодиться з безумовно правильним висновком професора К.В. Ілляшенко у тому, що «визначальною ознакою організації є мета; колективне цілерух утворює дві похідні ознаки - ієрархію та управління [55]. Що ж до власне дефініції, то її можна сформулювати коротко: організація є цільовою спільнотою».

Узагальнюючи різні наукові погляди на природу та сутність соціальних територіальних організацій, можна запропонувати узагальнений варіант визначення шляхом застосування дедуктивного методу в системному аналізі.

Соціальна територіальна організація (соціальна система) є множинною сукупністю взаємопов'язаних, взаємозалежних та взаємодіючих субсистем та окремих елементів, що становлять певну цілісну якість.

Із запропонованого визначення необхідно вивести такі характеристики територіального феномену: складність і цілісність соціальної організації; виділення системоутворюючих елементів та субсистем; входження територіальної системи (у нашому випадку йдеться про регіон) у системи вищого порядку (у національні та світові) як субсистема; взаємодія та взаємозв'язок з іншими системами; у самих територіальних субсистемах та елементах немає тих властивостей, які досягаються лише шляхом взаємовигідного та взаємозбагачуючого співробітництва їх між собою.

Територіальні соціальні системи властиві лише складних об'єктів об'єктивної реальності, що передбачає визначення смислових завдань (навіщо вони існують, їх призначення) їх освіти.

Завдання дослідження проблем регіональної територіальної системи управління та її складових (місцевих) з опорою на теорію систем:

виявити специфіку досліджуваної системи та її субсистем;

показати роль і місце територіальної організації серед інших рівнорівневих систем у рамках загальної вищої системи;

визначити склад системотворчих елементів територіальної системи як усередині суб'єкта, і усередині об'єкта управління;

проаналізувати особливості ієрархічних взаємин внутрішнього середовища регіональної економічної системи;

розглянути фактори впливу зовнішнього середовища на соціально-економічні процеси всередині територіальної системи, а також її структурні елементи;

вивчити можливості ресурсної бази об'єкта, що розглядається, на предмет самодостатності та залежності від факторів зовнішнього середовища. досліджувати виходить із системи у зовнішнє середовище економічний продукт у плані його позиціонування на внутрішньому та зовнішньому ринках [44]. Методи вирішення перелічених та інших завдань дослідження територіальних систем представлені рис.1.1.

Аналітичні методи ґрунтуються на узагальненні попереднього щодо аналогічного досвіду для його застосування у сучасних умовах. Як правило, дана група методів, часто з використанням математичного апарату, дозволяє змоделювати наслідки управлінських рішень, що приймаються. Проте, їх результати треба сприймати критично, оскільки попередній досвід, як зазначено вище, завжди відносний до динамічних систем.

Рис.1.1. Методи дослідження публічного управління стратегічним розвитком регіону

Статистичні методи поширені у наукових дослідженнях. Їх застосування дає можливість відображати розвиток складних територіальних систем дозволяє на основі аналізу статистичних показників виводити закономірності перспективного розвитку системи в цілому, а також її структурних підрозділів.

Теоретико-множинні методи засновані на представленні територіальної системи у вигляді математичних множин та відносин між ними. Елементами множин виступають суб'єкти та об'єкти управління регіональної системи, а також відносини між ними.

Логічні методи розглядають реальну територіальну систему та відносини в ній, виходячи з алгебри логіки. Набір конкретних логічних методик дуже різноманітний. Він включає міркування, докази, ланцюжки логічних операцій і т.д.

Графічні методи засновані на наочному уявленні об'єкта, що досліджується. Це може бути система різних графіків, структурних схем, гістограм, кругові та інші діаграми, матриці різного порядку тощо. Ця група методів є зручним засобом дослідження територіальних систем та управління безліччю процесів, що протікають у їхньому внутрішньому середовищі, дає можливість для аналітичної роботи, наочного виявлення закономірностей та прогнозування соціально-економічних перспектив [36, с.33].

Експертні методи при управлінні складними динамічними територіальними системами дозволяють спертися на досвід та інтуїцію, наукові знання та професіоналізм окремих експертів та консалтингових груп. Залучення експертів є зручним випадком для діагностики та прийняття управлінських рішень щодо інноваційних питань регулювання відносин усередині системи та її взаємодії із зовнішнім оточенням. Цей метод вимагає від суб'єкта територіального управління великої обережності у консалтинговому виборі, оскільки велика частка ризику. Але остаточне рішення з управлінських питань, вибір запропонованих альтернатив можливих управлінських дій завжди залишається за суб'єктом управління

територіальною соціально-економічною системою. Звідси зростає соціальна відповідальність за динаміку розвитку території.

Усі методи мають використовуватися в сукупності. Тому, у дослідженні територіальних утворень у теорії управління використовується системний підхід, «який є комплексне вивчення аналізованого об'єкта (у разі регіональної та місцевої економіки та відносин у процесі спільної господарську діяльність у умовах обмеженості економічних ресурсів) як єдиного цілого. Системний підхід заснований на обліку всіх взаємозв'язків між внутрішніми елементами системи, виявленні ролі кожного з них у загальному розвитку, визначенні характеру впливу системи загалом на окремі її складові».

Системний підхід потребує застосування системного аналізу як складального складеного методу комплексного дослідження об'єктів. Системний аналіз є сукупністю методів і методів дослідження територіального об'єкта загалом, у нерозривному єдності його системотворчих елементів, робить обдуманим висування цілей функціонування системи, задля досягнення яких з його основі вибудовується сукупність загальних і конкретних завдань [25, с.151].

Використовуючи системні розібрані способи, звернемося до вивчення важливих теоретичних аспектів соціально-територіальних систем та його субсистем.

Соціально-територіальні організації є найскладнішими з усіх систем, що існують в об'єктивній реальності. Їх складність пояснюється тим, що головним їх елементом є людина з усією її сукупністю персонофікованого світосприйняття, із загальними та специфічними потребами, приватними інтересами, уявленнями про цінності та якість життя.

Виділимо та уточнимо специфічні системоутворюючі характеристики регіональних соціально-економічних систем (територіальних організацій), що являють собою територіальну спільність населення та комплекс взаємовідносин усередині неї, що здійснюють спільну самоврядну та зовні

регульовану діяльність на основі спільних цілей або збігаються територіальних інтересів.

Тому, за безумовної важливості обліку економічних, політичних, духовно-моральних та інших традицій України, соціальної психології та менталітету населення, необхідне наукове осмислення зовнішніх змін і впливів, що «вриваються» в соціальні організації, які часто важко оцінити у відриві від усього комплексу, всієї сукупності. загальносистемні зміни. Таке осмислення можливе лише у рамках системного підходу теорії управління.

Ці характеристики можна узагальнено уявити матричним чином, відображеним у таблиці 1.1.

У таблиці представлені основні характеристики територіальної системи з акцентом на економічну її складову. Безумовно, їх необхідно всебічно розвивати та уточнювати у міру подальших наукових досліджень.

Найважливішим питанням під час розгляду специфіки територіальних систем є проблема співвідношення самоврядування та регулювання їх розвитку. Ряд авторів, чия думка є обґрунтованою, вважають, що зовнішнє управління і внутрішньосистемне самоврядування повинні бути в компромісному стані, що забезпечує відносну стійкість усієї соціальної системи. Якщо це правило не дотримуватися або різко і безкомпромісно порушувати, цільовий дисбаланс може призвести до руйнування системної цілісності.

Для здійснення управлінських функцій у соціально-територіальних системах існує два способи упорядкування внутрішніх взаємин. Перший є процесом самоврядування або об'єктивно автономного самоупорядкування і самоорганізації. Так, у саморегуляції ринкових відносин основну роль відіграють відомі чотири фактори механізму самоорганізації - попит, пропозиція, ціна та конкуренція. Спираючись на їхню взаємодію, існує територіальна складова ринкової економічної системи. На співвідношення цих факторів впливають різні соціально-територіальні особливості - політична ситуація, природно-географічне розташування, традиції, звичаї,

мораль, менталітет, релігія, демографічна ситуація та інші [19, с.5].

Таблиця 1.1

Основні узагальнені показники соціально-економічного публічного управління стратегічним розвитком регіону

Найменування характеристики	Зміст характеристики
Загальна інтегрована мета всієї територіальної системи	Вироблення обґрунтованого бачення стратегічних соціально-економічних результатів розвитку системи
Тактика досягнення стратегічної мети	Визначення конкретних тактичних заходів та аналіз основних завдань
Структурування соціально-територіальної системи	Визначення чіткої ієрархії взаємовідносин усередині регіональної системи керівництво та підпорядкування, делегування повноважень
Налагодження зовнішніх та внутрішніх комунікацій	Встановлення потоків обміну інформацією між суб'єктом та об'єктом регіонального управління, а також усередині них, деталізація прямих та зворотних зв'язків
Удосконалення технології функціонування	Підтримання стійкості відтворювального процесу та стабільності зростання ВРП
Проведення територіальної кадрової політики	Розрахунок потреб у персоналі різних потреб для регіону та муніципальних утворень, планування трудових ресурсів, внутрішньосистемне та зовнішнє навчання територіальних кадрів як виробничих факторів
Зовнішня соціально-економічна інтеграція	Входження у зовнішні ринки, участь у розподілі праці національного та міжнародного рівнів, визначення пріоритетів зовнішньоекономічної взаємодії

Другий спосіб упорядкування відносин у соціальних системах пов'язаний із свідомим управлінським впливом на територіальну систему. Він виявляється у діяльності суб'єкта територіального управління та носить цілеспрямований інституційно-особистісний характер, тобто розглядається як суб'єктивна діяльність владних структур щодо підтримки цілісності та

працездатності об'єкта управлінського впливу.

Ринок не може самостійно впоратися із низкою проблем. Тому свідоме його покликане постійно коригувати недоліки ринкової саморегуляції через систему форм та методів впливу суб'єкта територіального управління на економічні відносини. «Ринок є добре налагодженим механізмом, ... здатним вирішувати економічні завдання, що стоять перед суспільством. Проте, ідеальна модель економічного устрою суспільства передбачає використання державного регулювання на вирішення різних проблем».

Дані проблеми стосуються як усієї системи в цілому, так і її структурні субсистеми та елементи. У науці є безліч підходів до структурування територіальних систем. Кібернетика виділяє в системах суспільства керуючу (суб'єкт управління) та керовану (об'єкт управління) підсистеми. Суспільствознавство поділяє їх на: економічну, політичну, соціальну та культурну підсистеми (сфери життєдіяльності).

У дисертаційному дослідженні пропонується термін «субсистема», під яким розуміється територіально-управлінська складова регіональної системи.

Користуючись цим припущенням, можна сказати, що регіональна система управління включає місцеві субсистеми територіального самоврядування.

Субсистеми утворюються з безлічі різноманітних елементів, основними з яких є:

• • соціальні інститути та спільності (соціальні групи; публічні структури влади та управління; політичні, економічні та професійні об'єднання; інститути громадянського суспільства і т.д.);

• • суспільні відносини, що складаються в процесі функціонування соціальної субсистеми (важливо відзначити особливо економічні відносини, які становлять основу всіх інших взаємодій, складністю яких є обмеженість місцевих відтворювальних ресурсів, що є об'єктивним підґрунтям для участі в економічному поділі праці та об'єктивному прагненні до налагодження обмінних операцій з іншими системами та субсистемами для забезпечення

виживання населення конкретного місцевого утворення);

• потреби всіх верств населення, які визначають характер внутрішніх та зовнішніх комунікацій субсистем;

• ресурсна матеріальна база місцевого соціального економічного відтворення;

• соціо-культурні складові місцевих субсистем, які є сукупністю загальнонаціональних, етнічних та місцевих територіальних особливостей;

• місцеві політичні лідери та інститути, які «зазнають протверезної дії ринку, який лімітує амбітні програми та вимоги» [10, с.218].

Отже, територіальні субсистеми є продуктом життєдіяльності місцевого співтовариства. Вони є діалектичну взаємодію множинної сукупності інститутів та різноманітних соціальних відносин.

Внутрішньосистемне та субсистемне регулювання соціально-економічних відносин покликане забезпечити підтримку стійкості функціонування системи в цілому за рахунок упорядкування взаємодій між субсистемами та внутрішніми елементами. У кібернетиці виділяють три типи системного регулювання: контроль та коригування відхилень; усунення із зовнішнього середовища факторів, що руйнують територіальну систему; ізоляція територіальної системи від зовнішніх ризиків.

Такий загальнокібернетичний підхід цілком застосовний до приватних систем, якими є соціально-територіальні організації. Інакше висловлюючись, кібернетика взагалі, та її складова - теорія систем, зокрема, сприймається як методологічна база дослідження територіальних систем.

Отже, загальна теорія систем дозволяє активно досліджувати процеси, що відбуваються як усередині регіональної системи, і між територіальними системами. Вона дозволяє формувати загальне уявлення про виникнення, розвиток та руйнування територіальних систем та субсистем.

Сьогоднішній стан управлінських наук дозволяє стверджувати, що термін «системний підхід» набув широкого поширення в теорії та практиці

сучасних досліджень, а «системність стала не лише теоретичною категорією, а й усвідомленим аспектом практичної діяльності».

З позиції системного підходу необхідно розглянути основні складові соціально-територіальної системи:

- з'ясувати сутність та специфіку поняття «регіон» з урахуванням особливостей предмета дослідження;

- обґрунтувати цілі та завдання управління регіональною соціально-економічною системою;

- спробувати в принциповому плані розмежувати функції системного цілого (регіонального рівня управління) та його частини - субсистеми (місцевого самоврядування).

Децентралізація представляє цілісну систему «з прямими та зворотними зв'язками між цілим і частинами, де:

• кожна частина є відносно самостійною соціально-економічною системою, яка прагне свої ресурси залучати до матеріально-культурного обігу з метою задоволення потреб та створення сприятливого соціального та екологічного середовища;

• відносно відокремлена структурна підсистема, що забезпечує залучення та ефективне функціонування регіональних ресурсів праці, сировини, знарядь праці в умовах конкуренції та постійного технічного прогресу;

•для взаємодії формуються та функціонують ринково-опосередковані зв'язки з тенденцією до рівноваги» [5, с.11].

З цього визначення видно, що у соціально-територіальному вигляді децентралізації складається з території та населення сукупності її суб'єктів - регіонів.

«Регіон» у найзагальнішому значенні цього терміну - це «область, район, частина країни, відрізняється від інших сукупністю природних чи історично сформованих економіко-географічних, фінансових та інших особливостей».

Поданий варіант визначення мало повно розкриває цілий ряд важливих його якісних параметрів. Цей недолік поповнюється у працях професора Г.В. Гутмана, який досліджував регіональне управління із соціально-економічного погляду.

Враховуючи всі різноманітні варіації визначень, представляється можливим запропонувати уточнений авторський варіант трактування - «регіон» -керована соціально-територіальна система відкритого типу, що являє собою стійку сукупність місцевих утворень з взаємопов'язаними і взаємодіючими господарськими субсистемами і юридично оформленими адміністративними кордонами функціонує скоординоване виробництво економічного продукту з використанням місцевих та імпортованих ресурсів для забезпечення економічного зростання для підвищення добробуту місцевого співтовариства.

Економіка регіону є складну динамічну відкриту систему соціально-економічних відносин щодо спільного ведення господарського життя сукупністю об'єктивно сформованих місцевих утворень на юридично закріпленій території держави в умовах обмеженості економічних ресурсів.

Виявлення та узагальнення сутності категорії «регіон» дозволяє виділити його основні риси: цілісність та єдність; спільність та комплексність господарства; населення території з певним спектром освіти та навичками виробництва, що склалися; наявність певних ресурсів; спеціалізація території; керованість, тобто. наявність політико-адміністративних управлінських структур.

В.А. Боклаг, Н.Б. Александрова у найважливішому плані виділяють такі функції регіону: регіональна функція пропозиції; регіональна функція попиту; функція регіональної активності; функція спеціалізації регіону; функція регіонального управління; господарська функція; демографічна функція регіональної економіки; екологічна функція регіональної економіки; соціально-побутова функція регіональної економіки [14, с. 46].

На здійснення регіональних управлінських функцій впливають поведінкові вчинки структур місцевого самоврядування. Основне завдання його органів є забезпечення комплексного обслуговування населення. Функції органів місцевого самоврядування у перспективі розширюватимуться з допомогою поступової передачі від центру та децентралізації максимального обсягу повноважень, які вони можуть виконувати.

У загальному вигляді можна розділити всі цілі на: соціальні, економічні, екологічні.

Для реалізації поставленої мети необхідно виконати такі конкретні завдання:

Соціальні завдання:

•забезпечення мінімальних умов та якості життя населення всіх регіонів, контроль за регіонами, що мають надмірні регіональні відмінності, поглиблення яких може призвести до дестабілізації; участь приватного сектора у розвитку сфери послуг;

• відродження сіл і малих міст у сільських районах із залученням вітчизняних та іноземних підприємницьких структур;

зниження до прийнятного (контрольованого) рівня безробіття, як у великих центрах та індустріальних районах, так і в населених пунктах, у тому числі за допомогою малого та середнього бізнесу;

• упорядкування міграції населення, розселення біженців та демобілізованих військовослужбовців, створення економічних пільг для включення їх у ринковий процес та надання їм можливості зайнятися підприємництвом у пріоритетних для регіонів сферах діяльності;

сприяння розвитку великих рекреаційних зон внаслідок втрати традиційних зон відпочинку, виділення регіонів з особливим (щадним) режимом господарювання; підготовка нормативних актів, що визначають особливості участі недержавних структур у розвитку цих територій;

Економічні завдання:

сприяння ефективної та конкурентної спеціалізації економіки республік, областей та країв в єдиному економічному просторі України;

•участь у освоєнні великих родовищ, зокрема. із залученням іноземного та приватного вітчизняного капіталу;

•вирішення проблем створення зон вільного підприємництва та технополісів, а також прикордонних районів України та розвиток прикордонної торгівлі;

•формування ефективних міжрегіональних та міждержавних економічних зв'язків, залучаючи спільні підприємства, підприємства з іноземним капіталом та приватні вітчизняні структури;

•підтримка прогресивних структурних перетворень у старопромислових районах (конверсія оборонних підприємств, зміна профілю, впровадження нових ресурсозберігаючих технологій, заміна зношеного обладнання, створення малих підприємств та ін.);

сприяння заходам щодо подолання кризи в депресивних регіонах та районах з екстремальною екологічною ситуацією.

Екологічні завдання:

• усунення кризових ситуацій у районах із надмірними навантаженнями на природне середовище (водні ресурси півдня європейської частини України, атмосферне повітря великих міст, надмірна забрудненість Донбасу);

• ліквідація наслідків екологічних катастроф (чорнобильської та челябінської аварій); визначення сфер діяльності участі недержавного сектора економіки).

Національні та культурні завдання:

•сприяння відродженню традиційних форм господарювання (економічні пільги, пільгові кредити, безкоштовна приватизація об'єктів народних промислів) та повернення до господарської діяльності на окупованих територіях;

•контроль за соціально-економічною ситуацією у територіальних громадах;

• відстеження культурного розвитку та сприяння йому у новостворених територіальних громадах, державна підтримка соціально-економічного розвитку територій.

Сьогодні стає очевидним, що процес регіоналізації (перенесення центру тяжкості реформ на регіональний рівень) стає пріоритетним у економічній динаміці України. З'ясовується той факт, що «сама інституційне середовище формується у тісному взаємозв'язку з еволюцією економічних суб'єктів, відносин між ними, характеристиками природних, демографічних, етичних та інших факторів, властивих даному середовищу».

Злободенною стає необхідність зміни регіональних інституційних, управлінських структур. «Їх завдання – досягнення визначеності відносин у ринковій економіці, формування відповідних цих відносин норм та правил».

С.М. Внучко визначає сутність економічної стратегії сучасного періоду в Україні як поступовий рух «до українського варіанту суспільства постіндустріального типу з сучасними характеристиками якості життя народу, довкілля на основі формування нового технологічного способу виробництва та багатоукладної, соціально орієнтованої, динамічної ринкової економіки за значної ролі держави у її трансформації та регулюванні» [26, с.9].

Економічною основою цього процесу є ідея про те, що регіон не є якоюсь абстрактною цілісністю, а являє собою сукупність місцевих утворень та "безліч окремих людей, які взаємодіють один з одним відповідно до існуючих прав власності.

У наборі економічних функцій регіональної влади особливо вирізняють: правове забезпечення економічних відносин; організація фінансового звернення; виробництво громадських товарів та послуг; мінімізація трансакційних витрат; мінімізація екстерналії; перерозподіл доходів у суспільстві через регіональний бюджет; підтримка оптимального рівня зайнятості; реалізація регіональних інтересів у зовнішньому

середовищі; проведення регіональної економічної та соціальної політики, що відповідає корінним інтересам населення конкретної території.

Американські класики узагальнюють економічні функції регіональних інститутів у ринковій економіці:

1. Забезпечення правової основи та соціального клімату, що сприяють ефективному функціонуванню ринкової економіки.

2. Підтримка конкуренції.

3. Перерозподіл доходів та матеріальних благ.

4. Регулювання розподілу ресурсів для забезпечення громадськими товарами та коригування побічних ефектів ринку.

5. Стабілізація економіки.

Дані функції є спільними важливими напрямами діяльності регіональної та місцевої влади. У межах кожного рівня влади знаходить свій рівень соціально-управлінської відповідальності, реалізація якої неоднозначно сприймається територіальним співтовариством.

Справжні соціологічні дані не можна розглядати як суто критичні. Оцінка різних рівнів територіальних влад відрізняється незначно. І протиставляти їх не варто. Важливо знайти оптимальне їх співвідношення для місцевого населення.

Виходячи з вищесказаного, необхідно зазначити, що результатом вибудовування територіальних ринкових відносин є знаходження прийнятних у конкретній історичній обстановці "різних форм управління господарськими процесами, що поєднують у собі стихійність і керованість, саморегулювання та регулювання, що сприяють гнучкості та цілісності господарської системи, її можливості пом'якшувати економічно та вирішувати соціальні протиріччя.

У міру політичної стабілізації в науку та практику прийшло усвідомлення необхідності регіоналізації економічних процесів у рамках єдиної господарської системи – національної української економіки.

З'явилися зважені наукові підходи до розгляду предметів господарського відання лінією «центр - регіон» у межах єдиної економічної системи країни.

Економісти Р. Ф. Гринюк, О. М. Синкова справедливо констатують той факт, що «регіон, будучи цілісною соціально-економічною освітою з особливими формами прояву стадій відтворення, водночас є частиною соціально-економічної системи держави. Розвиток господарства регіону визначається, з одного боку, його власним економічним потенціалом, з іншого боку - виробничими ресурсами, що виділяються для цього регіону країною» [28, с.108].

Сьогодні вже склалося ясне уявлення про те, що «процес регіоналізації економіки проявляється, насамперед, у тому, що значна частина повноважень органів влади переміщується у децентралізації, одночасно здійснюється перенесення центру тяжкості реформ на регіональний рівень.

Цьому сприяють такі фактори:

• Природно-кліматичні, соціально-економічні та інші різницю між регіонами;

• Наявність специфіки здійснення територіями структурної, інвестиційної, фінансової, соціальної та зовнішньоекономічної політики;

• Особливість ресурсних можливостей та матеріально-фінансових джерел розвитку;

• Велика ефективність окремих напрямків економічних реформ на регіональному рівні».

Ще одним підтвердженням цього твердження є логічний висновок про те, що територіально поверхня планети Земля ділиться на країни (їх об'єднання-союзи), які у свою чергу складаються з регіонів, а ті з місцевих територіальних утворень.

У найзагальнішому плані, регіональна економіка – це важливий розділ економічної науки, а економіка регіону – це певне господарство та відносини між людьми у процесі спільної трудової діяльності на конкретній території. Економіка регіону є основним об'єктом територіального управління, який

складається із сукупності економік. Інакше висловлюючись, регіональна економіка вивчає економіку регіону.

В результаті вивчення наукової літератури та аналізу довідкових джерел пропонується таке визначення: «економіка регіону» - це складна динамічна відкрита система соціально-економічних відносин на предмет спільного ведення господарського життя сукупністю об'єктивно сформованих місцевих утворень на юридично закріпленій території держави в умовах обмеженості економічних ресурсів.

Ефективність економіки регіону залежить стану комунікативних процесів під час реалізації управлінської діяльності. Обмін господарської інформацією є найважливішим сполучним чинником розвитку регіональних економічних систем.

Регіональна економіка досліджує регіональну економіку як цілісну систему, що забезпечує біологічне та соціальне існування місцевого територіального співтовариства. Вона виділяє та досліджує субсистемні елементи (підсистеми). У територіальному контексті йдеться про публічний компонент економіки регіону.

Саме публічна територіальна складова робить економіку регіону життєздатною системою. Але вона ж ускладнює процес управління системою, що виявляється у певної самостійності (замкнутості) підсистем; неоднозначності цільових установок розвитку кожного елемента та системи в цілому; складності зв'язку між елементами, що утворюють систему

Ці базові системоутворюючі елементи економіки регіону можна узагальнити як схеми, представленої на рис.1.2.

Все більш повне задоволення постійно зростаючих потреб населення регіону є першорядною метою всієї територіальної економічної відтворювальної діяльності. Інакше висловлюючись, мета у тому, щоб забезпечити стійкість розширеного відтворення, а й умовах обмеженості територіальних ресурсів виробляти регіоні те, що може бути спожито чи всередині нього, чи його межами.

Однак, економічно доцільно максимально виробляти все, що можливо в першу чергу для внутрішнього споживання, оскільки мінімізуються трансакційні витрати, створюються та зберігаються робочі місця для населення місцевих спільнот, забезпечується поступальне зростання рівня та якості його життя [30, с.159].

Рис.1.2. Система публічного управління стратегічним розвитком регіону

Потрібно дати кілька пояснень до представленої схеми.

Насамперед, на схемі зв’язки означають можливість розширення якісного та кількісного складу базових елементів як загальнорегіональної територіальної системи (щодо макро та мегаекономіки підсистеми), так і місцевої системи (стосовно регіональної системи - підсистеми чи субсистеми). Крім того зазначені зв’язки показують потоки комунікацій між регіональними та місцевими базовими елементами. Вони говорять про відкритість систем (підсистем) загалом та їхніх базових елементів, зокрема.

За базовою територіальною ознакою «господарські підсистеми вкрай різноманітні – від економіки домашнього господарства до макро- та мега-структур. Зауважимо, що території не треба розуміти як суто адміністративно-політичний поділ. Це поняття ширше. Воно несе збірний зміст, включаючи як об'єкти та соціальні відносини у певних політичних межах, так і міждержавні, міжнародні, світові процеси».

Безперечно, можна розділити думку Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін у тому, що регіональна економіка розглядає економічні регіони як диференційовані, не схожі друг на друга [32, с.287]. Ця об'єктивна несхожість «підсилює можливості зростання та розвитку регіонів та створює можливості центру допомагати відстаючим. При цьому загальний ефект вийде більш вагомим, ніж якби регіони знаходилися в однакових умовах та рівних територіальних масштабах».

Галузева структура теж є наскрізною відкритою для всіх рівнів та для розвитку та розширення по горизонталі та вертикалі. Проте, це означає автоматичного галузевого приращения. Деякі галузі можуть зменшувати свою частку у валовому регіональному продукті, або взагалі йти з регіонального ринку. Інші, навпаки, розширюють свою присутність у регіоні. Можуть з'являтися нові для регіонального економічного життя напрями розвитку.

Наступним базовим елементом територіальної системи господарювання є населення регіону. Воно складається з місцевих громад громадян. Інакше висловлюючись, регіональне співтовариство є відкритої сукупністю місцевих спільнот. Цей елемент також може як збільшуватися (природний приріст населення + міграція), і зменшуватися (природне зменшення населення + міграція).

Територіальне співтовариство з часом змінюється як кількісно, а й якісно. Змінюється його професійна, статево, етнічна та інша структури.

Тимчасовим змінам піддається і ресурсна база. Вона теж має якісні та кількісні, позитивні та негативні зрушення. Змінюється частка власних та імпортованих з інших регіонів економічних ресурсів.

Виробничий комплекс регіонів України може здійснювати відтворювальний процес, залучаючи територіальні чинники виробництва. На жаль, далеко не всі наявні регіоном економічні ресурси перетворюються на фактори виробництва. Значна частина їх поступово «вимивається» з виробництва. Найбільш помітний цей процес на прикладі землі, капіталу та

праці. Посівні площі скорочуються і виснажуються, фінансовий сектор економіки слабо інвестує виробничий процес, структура трудових ресурсів деформована (дефіцит кадрів робітничих професій, гіпертрофованість освіти у бік «популярних» поки що затребуваних професій, перегин кадрового балансу у бік торгово-закупівельної та обмінної галузі економіки, старіння у соціальних галузях економіки вчителі, лікарі тощо).

Валовий регіональний продукт є підсумковим основним економічним показником (індикатором) стану усієї економічної системи. ВРП - це збірний показник, що є сукупним відображенням стану місцевих економік місцевих територіальних утворень.

Який стан місцевих економік, так і стан всієї господарської системи регіону. Проте, як і будь-яка система, економіки регіону присутні об'єктивно і суб'єктивно сформовані території з розширеним, і звуженим відтворенням.

Місцеві утворення - регіональні донори певним чином покликані допомагати депресивним територіям, нормалізуючи стан економічної системи регіону загалом. Проте інтегруюча та контрольна роль регіонального центру має забезпечувати економічну та соціальну справедливість. Території реципієнти нічого не винні бути бездіяльними «нахлібниками», паразитирующими з урахуванням державних утворень донорів. Необхідно підтягувати їх зі стану стагнації та деградації до партнерської участі у створенні прогресуючої частки спільного регіонального ВРП.

Отже, вище було розглянуто особливості регіональної економічної системи, як об'єкта територіального управління.

Однак, об'єкт управління не може існувати без суб'єкта, яким є регіональні органи влади - політичні інститути, що виробляють та здійснюють регіональну економічну політику разом із місцевими адміністративними структурами.

Їхнім головним завданням є забезпечення гідного рівня життя територіального співтовариства на основі сталого економічного розвитку. Створення ефективної системи управління соціально-економічними

процесами в регіоні вимагає розумного поєднання принципів економічного лібералізму, характерних для ринкової економіки, з державним регулюванням її в тих випадках, коли це сприяє економічному зростанню та вирішенню соціальних проблем території» [34, с.109].

Політичний механізм публічного управління стратегічним розвитком регіону представлений на рис. 1.3.

Рис.1.3. Політичний механізм публічного управління стратегічним розвитком регіону

Для аналізу представленої схеми необхідно відповідно до вимог загальної теорії управління виділити суб'єктно-об'єктні взаємодії.

У ролі об'єкта регіональної економічної політики виступають відносини між соціальними групами, територіальними спільнотами,

громадянами та його асоціаціями щодо влади. Іншими словами, управлінський вплив регіональної політики піддаються соціально-економічні відносини між людьми (населенням) конкретного місцевого утворення. Ці процеси протікають дуже непросто, оскільки частина населення є об'єктом і суб'єктом політичної активності. Це - державні службовці, політичні лідери, члени політичних партій та рухів, активісти громадянського суспільства.

Суб'єктом економічної політики є регіональні та місцеві інститути влади, територіальні спільноти, політичні лідери, соціальні групи, внутрішньорегіональні асоціації громадян. Суб'єкт перебуває у складному становищі, оскільки його управлінська діяльність протікає певної території, де він сам і проживає. Звичайно, виникає велика відповідальність за прийняті управлінські рішення.

Політичний суб'єкт регіону виконує важливі управлінські функції. Він покликаний висловлювати економічні інтереси регіонального співтовариства, забезпечувати стійкість економічного зростання, здійснювати регулювання економічних процесів з метою підвищення якості та рівня життя територіального співтовариства.

Найважливішою функцією, про яку часто забувають чи не хочуть говорити, є системне проведення політичної та економічної (економізації) соціалізації громадян регіону. Влада повинна забезпечити «вживання», «вростання», розуміння та підтримку політичного курсу в економіці. Населення (об'єкт управління) має чітко розуміти цілі та завдання економічної політики, що проводиться.

У правій частині рис.1.3. представлено технологічну складову механізму політичної присутності в регіональній економічній динаміці.

Економічна політика є своєрідною триєдністю теорії, практичної діяльності та мистецтва управління людськими відносинами. Інакше висловлюючись, політична діяльність є «сплавом» політичних знань, навичок та умінь творчо їх застосовувати у конкретній соціально-економічній ситуації.

Політичну діяльність у регіоні треба як сукупність дій суб'єктів політики, вкладених у задоволення потреб та інтересів населення (об'єкта політичного управління) цієї території.

Водночас політика не може бути реалізована лише зусиллями одного суб'єкта управління. Необхідно обов'язково встановити потужні та стабільні комунікаційні зв'язки з об'єктом управління. Інакше кажучи, економічна політика - це процес та результат спільної діяльності суб'єкта та об'єкта щодо покращення економічної ситуації в регіоні та підвищення добробуту територіального співтовариства [39, с,22].

У правому верхньому куті рис.1.3. представлені основні напрямки впливу політичних факторів на систему регіональних соціально-економічних відносин. На думку автора, це насамперед взаємодія політики та економіки в цілому та за окремими її складовими, політика у соціальній сфері, взаємовплив зі сферою культури, етнічні та релігійні взаємодії. Особливо останнім часом актуальним став політичний чинник забезпечення безпеки територіальної спільноти. Тероризм, зростання економічної та кримінальної злочинності, розшарування населення, економічні проблеми (бідність та ін.), наркоманія та алкоголізм та інші серйозні небезпеки вимагають своєї частки політичної участі, оскільки вони загрожують не лише економіці регіону, а й життю та здоров'ю регіонального співтовариства.

1.2. Формування конкурентних переваг публічного управління стратегічним розвитком регіону

Розвиток ринкових відносин та процеси глобалізації призводять до посилення конкуренції регіонів. У зв'язку з цим увага державних службовців та економістів дедалі більше зосереджується на розвитку регіональних конкурентних переваг. Виникає необхідність у визначенні їх властивостей та критеріїв.

Розвиток передбачає якісні зміни, покращення, перехід у новий покращений стан об'єкта. Отже, розвиток конкурентних переваг означає придбання ними нових властивостей, що дозволяють ефективніше вирішувати завдання соціально-економічних об'єктів.

Для більш точного визначення цих властивостей доцільно звернутися до терміна «конкуренція», закладеного основою поняття «конкурентні переваги». Цей термін походить від латинського «concurrentia» і розвиток ринкових відносин і процеси глобалізації призводять сьогодні до посилення конкуренції регіонів. У зв'язку з цим увага державних службовців та економістів дедалі більше зосереджується на розвитку регіональних конкурентних переваг. Виникає необхідність у визначенні їх властивостей та критеріїв.

Розвиток передбачає якісні зміни, покращення, перехід у новий покращений стан об'єкта. Отже, розвиток конкурентних переваг означає придбання ними нових властивостей, що дозволяють ефективніше вирішувати завдання соціально-економічних об'єктів [40, с.11].

Для більш точного визначення цих властивостей доцільно звернутися до терміна «конкуренція», закладеного основою поняття «конкурентні переваги». Цей термін походить від латинського «concurrentia» і в міжрегіональній конкуренції, зокрема серед українських регіонів, відзначається істотна асиметрія, яка полягає в нерівному становищі столиць, пристоличних регіонів та інших регіонів, що дає значні переваги першим, концентруючи в них фінансові, людські, адміністративні ресурси тощо.

У зв'язку з цим визнається необхідним регулювання конкуренції у вигляді законодавства, і навіть заходів підтримки міжрегіонального співробітництва. Ще наприкінці XIX - на початку XX століть відомий український учений-економіст М.І. Туган-Барановський писав, що «вільна конкуренція не здатна регулювати надзвичайно складне сучасне господарство. Життя вимагає нових господарських форм, поява яких і починає помічатися».

Разом з тим, деякі вчені проводять паралель між фірмами та регіонами як суб'єктами розвитку конкурентних переваг. Однак слід підкреслити, що вони все ж таки відрізняються. Фірми конкурують між собою за частку ринку та ресурси, приходячи на ринок і завойовуючи довіру покупців або постачальників, щоб перші купували їхню продукцію, а другі постачали їм якісні та дешеві ресурси. Регіони розвивають конкурентні переваги для того, щоб залучити на свою територію нових мешканців, компанії, що розвивають перспективні види бізнесу, інвесторів, туристів. Це зумовлює особливості взаємовідносин із учасниками взаємодії. Якщо у першому випадку підтримання довірчих відносин із нею - це бажана умова для успіху компанії, то другому випадку - це обов'язкова умова у розвиток регіону. Крім того, у відносинах, що вибудовуються компанією, одним із вагомих напрямків є орієнтація на ефективне задоволення потреб споживачів. У системі відносин розвитку конкурентних переваг регіону про деяких учасників можна говорити як про споживачів регіональних послуг із певною часткою умовності [44]. Але цей термін не відбиває всю природу взаємодії у межах цього процесу. Поряд із використанням регіональних послуг жителі, різні організації, інвестори та приїжджі безпосередньо беруть участь у створенні конкурентних переваг регіону. У цьому випадку учасники взаємовідносин із регіональними органами влади є зацікавленими сторонами. Отже, перенесення характеристик конкурентних переваг підприємств на регіони можливе лише частково і за значного переосмислення, що з специфікою регіонального управління.

Існує кілька підходів щодо визначення регіональної конкурентної переваги.

Один із них розкривається у концепції «діаманта конкурентної переваги країни» М.Портера, який також може бути використаний щодо регіонів. При цьому конкурентні переваги розглядаються з точки зору забезпечення регіонами умов розвитку галузей економіки та досягнення

фірмами, що діють на їх території, конкурентоспроможності на міжрегіональних та міжнародних ринках. Серед таких умов:

- 1)забезпеченість факторами виробництва: кваліфікованою робочою силою, інфраструктурою, необхідною для досягнення конкурентоспроможності цієї галузі економіки;

- 2) характер попиту внутрішнього ринку на продукцію чи послуги даної галузі, зокрема підвищені вимоги щодо якості продукції чи послуг;

- 3) наявність галузей-постачальників та інших суміжних галузей економіки, конкурентоспроможних на міжнародному ринку;

- 4) умови створення фірм, їх організації, управління, характер суперництва на ринку.

Однак конкуренція регіонів не зводиться тільки до боротьби за економічну перевагу та перевагу фірм, що діють на їхній території, на міжрегіональних та міжнародних ринках.

Інший підхід до визначення конкурентних переваг пропонують О.А. Баранов, І.Б. Жиляєв, М.С. Демкова у концепції інтелектуального лідерства [49, с.89]. Відповідно до нього конкурентна перевага розглядається як забезпечення першості на майбутніх ринках. Цей підхід відкриває нові перспективи розвитку регіонів, орієнтуючи їх у пошук конкурентних переваг, заснованих на можливостях поліпшення чи перетворення регіональних послуг і «ключових компетенцій» (умінь людей, які виходять межі їхніх посадових обов'язків). Проте він може бути вичерпним для позначення регіональних конкурентних переваг.

Вітчизняні дослідники пропонують такі визначення даного терміна:

- - цінність, властива регіону, що відрізняє його з інших, що дозволяє успішно конкурувати;

- - переваги у змаганні за різні цільові групи споживачів місцевих ресурсів та умов життєдіяльності.

Узагальнення даних визначень дозволяє представити конкурентну перевагу регіону як його перевагу в економічному, соціальному,

політичному, географічному положенні на внутрішньому та зовнішньому ринках, у відносинах із жителями, підприємствами, інвесторами та туристами. Специфіка регіонального управління зумовлює спрямованість розвитку конкурентних переваг регіонів створення умов, які забезпечують високий рівень життя населення та реалізацію економічного, соціального, культурного потенціалу регіону.

Розвитку конкурентних переваг регіонів сприяють розвиненість сфери послуг (у тому числі освітніх), науки, освоєння нових технологій або виробництво інноваційної продукції (наприклад, програмного забезпечення), активне впровадження нової системи менеджменту, заснованої на генеруванні знань, їх накопиченні та використанні метою розвитку конкурентних переваг. Ці фактори допомагають регіональній управлінській команді здійснювати постійний пошук нових можливостей регіонального соціально-економічного розвитку, що передбачають майбутні потреби зацікавлених сторін регіону (рис. 1.4).

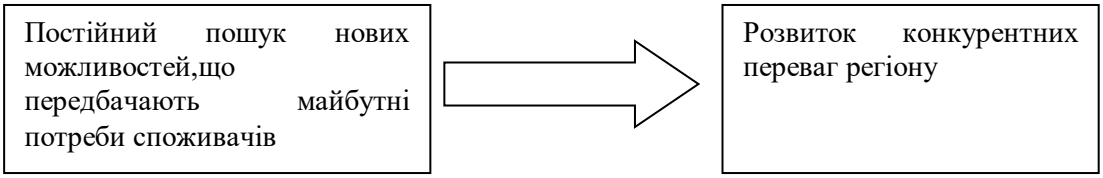

Рис.1.4. Умова розвитку конкурентних переваг регіонів

Основними джерелами регіональних конкурентних переваг в умовах наукомісткої економіки поряд із зовнішніми, природними та соціальними факторами, що сприяють розвитку території, стають інтелектуальний капітал, творчий потенціал регіональних органів управління та персоналу компаній, що діють на території, їх унікальні організаційні знання та інноваційна активність. Розвиток цих джерел призводить до посилення споживчої цінності товарів та послуг, що виробляються на території регіону та надаються органами влади населенню, їх унікальності та новизни.

У виявленні критеріїв конкурентних переваг виділяється кілька теоретичних підходів (М.Портера1, Х.Ітамі, А.М.Бранденбургера та Б. Дж. Нейлбаффа, Дж. Ф. Мура, Т. Пітерса та Р.Уотермена, І.Ансоффа та ін.) . По відношенню до регіонів як основні критерії пропонуються ефективність функціонування і продуктивність, тобто. ефективне використання робочої сили та капіталу, що виражається через валовий регіональний продукт, а також через становище регіону на зовнішньому та внутрішньому ринку.

Разом з тим постійний пошук нових можливостей розвитку регіону сприяє набуттю його конкурентними перевагами таких властивостей, як довгостроковість, непрозорість, некопіюваність, непереносимість, а також унікальність регіональних конкурентних переваг, на яких вона ґрунтується, та низька схильність до впливу загроз зовнішнього середовища (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Властивості конкурентних переваг регіонів

Властивості	Сутність властивостей
Довгостроковість	Невисока швидкість знецінення, старіння ресурсів та здібностей, на яких заснована конкурентоспроможність регіону
Некопійованість	Неможливість конкурентів створити такі самі конкурентні переваги цього регіону, лежать в основі конкурентоспроможності
Непереносимість	Переміщення більшості ресурсів і здібностей одного регіону до іншого важко та придбання конкурентами на рівних умовах ресурсів, необхідних для відтворення конкурентоспроможності малоймовірно.
Непрозорість	Неможливість конкурентів виявити здібності, що лежать в основі конкурентоспроможності економіки даного регіону, та визначити ресурси, які необхідні для відтворення даних здібностей
Унікальність регіональних конкурентних переваг	З огляду на особливості соціального, економічного, екологічного, політичного, культурного розвитку територій
Низька схильність до впливу загроз зовнішнього середовища	Незважаючи на зміни у зовнішньому середовищі, регіон постійно знаходиться в пошуку нових можливостей для створення конкурентоспроможності.

Довгостроковість конкурентних переваг регіонів залежить від того, як швидко знецінюються чи застарівають ресурси та здібності, що лежать у їх основі. З іншого боку, збереженню регіонального переваги у довгостроковій перспективі сприяє постійна націленість пошук нових можливостей розвитку, вкладених у задоволення майбутніх потреб зацікавлених сторін, а чи не орієнтація порівняння з конкурентами. Це підтверджується також висновками фахівців у галузі розвитку конкурентних переваг: «щоб потрапити в майбутнє, не потрібно обганяти конкурентів, які прагнуть отримати той самий приз. Важливо мати власні уявлення про приз».

Друга ознака – непрозорість полягає у неможливості конкурентів виявити здібності, що лежать в основі конкурентних переваг цього регіону, та визначити ресурси, які необхідні для відтворення даних здібностей. Цьому може сприяти надійна система інформаційного захисту, а також відсутність відповідних компетенцій конкуруючої сторони.

Третя ознака - непереносимість обумовлює те, що переміщення більшості ресурсів та здібностей від одного регіону до іншого неможливе і, отже, придбання конкурентами на рівних умовах ресурсів, необхідних для відтворення конкурентних переваг, є малоймовірним.

Некопіюваність передбачає, що складніше зімітувати чи скопіювати внутрішні джерела розвитку конкурентних переваг регіону (наприклад, обмін знаннями між співробітниками регіональної управлінської команди), ніж отримати доступ до зовнішніх. У регіоні можуть бути створені умови для формування бажаного джерела конкурентних переваг. Але при цьому через різні соціальні, культурні, економічні, політичні умови в кожному з них можуть бути отримані різні результати.

Некопіюваність можна оцінити, відповівши на запитання: скільки зусиль, часу та коштів потрібно регіону, щоб створити конкурентні переваги подібно до регіону, що має їх. Потім порівняти з тим, скільки зусиль, часу та

коштів вже було витрачено на це останнім. Порівняти методи та засоби, витрачені на це двома регіонами.

Наступна характеристика конкурентних переваг, що купується в результаті постійного пошуку нових можливостей розвитку регіону, - унікальність випливає з попередніх. Розвиваючи або набуваючи специфічних навичок, умінь, учасники процесу створюють унікальні ключові компетенції та конкурентні переваги, наприклад: нові способи використання виробничих ресурсів, ефективна реалізація стратегії регіонального розвитку тощо. Оцінка унікальності включає відповіді на такі питання: наскільки конкурентні переваги регіону є унікальними, як у нашій країні, так і за кордоном, чи існують регіони, що володіють такими ж конкурентними перевагами; чи орієнтований регіон створення унікальних компетенцій (наприклад, розвиток нових технологій) [58, с.135].

Така характеристика, як низька схильність до впливу загроз зовнішнього середовища полягає в тому, що незважаючи на процеси глобалізації у світовій економіці, що посилюється конкуренцію, наявність або відсутність природних ресурсів, складну політичну та культурну обстановку в країні регіон здійснює постійний пошук нових можливостей розвитку конкурентних переваг. Діяльність керівників, фахівців органів державного регіонального управління, органів місцевого самоврядування підтримує цей напрямок. Регіон досягає успіху не за рахунок інших територій (привласнюючи більшу частину обмежених ресурсів), а за рахунок створення нових цінностей, що стають джерелами розвитку його конкурентних переваг.

Дані риси підтверджують пріоритет внутрішніх чинників у розвитку регіональних конкурентних переваг:

1) внутрішні джерела створюють цінність, призводять до появи нових послуг, підвищують значимість території у сприйнятті зацікавлених сторін;

2) дозволяють отримати перевагу: що може бути підставою для співпраці з іншими регіонами та призвести до обміну знаннями між ними;

3) відкривають нові можливості: розширення кола заінтересованих осіб, розробка нових напрямів розвитку конкурентних переваг [61, с.108].

Закладаючи в основу своєї стратегії використання критично важливих ресурсів та можливостей, діяльність регіональних органів влади зосереджується на розвитку унікальних, довгострокових, некопійованих конкурентних переваг. Останнє пов'язане з визначенням поточних можливостей регіону та напрямів майбутнього розвитку.

При цьому необхідно зазначити, що перевага, що виникає в результаті змін у зовнішньому середовищі, або природна, географічна перевага, а не створена в результаті проектування з опорою на дослідження майбутніх потреб регіональних споживачів, не є достатньою умовою для розвитку конкурентних переваг регіонів, а скоріше є Причиною для цього процесу. Наприклад, володіння природними об'єктами, як-от озеро Синевир або природні заповідники не може бути повною мірою підставою для конкурентоспроможності території, на якій вони розташовані. Існує безліч країн та регіонів, що мають природні об'єкти, що приваблюють туристів з усього світу (Ніагарський водоспад, США, Канада; мис Нордкап, Норвегія тощо). Дані природні об'єкти є унікальними, але використовуються вони не унікально.

Однак, унікальний спосіб застосування даних об'єктів може відкрити нові можливості для країн і регіонів. Наприклад, унікальним проектом може стати створення екополісу на березі Синевиру. Даний проект дозволяє знайти спосіб включення людської діяльності та промислового потенціалу сучасної цивілізації в природний цикл з дотриманням наступних принципів:

- використання технологій замкнутих циклів, що передбачають переробку відходів;

- автономність та самодостатність, що полягають у наявності необхідних ресурсів та технологій, за допомогою яких ресурси переробляються, виробляється продукція у кількості та якості, що забезпечують високий рівень життя;

- сталий розвиток, що досягається на основі високої ефективності безвідходного виробництва, наявності необхідної сировини та енергії;

- толерантність;

- універсальність, гнучкість та швидкість реагування на зміни середовища;

- інтеграція технологічних циклів, що забезпечує ефективність виробництва;

- збереження навколишнього середовища в регіоні;

- відсутність необхідності у спеціальній підготовці для участі у створенні та розвитку екополісу [67, с.29].

Ідея будівництва екополісів у світі лише починає знаходити своє застосування. Проект екополісу на березі Синевиру може включати в себе створення науково-дослідних інститутів, багатосторонньо досліджують озеро та навколишнє середовище. Все це могло б сприяти появі інновацій у вирішенні екологічних та економічних проблем інших міст.

Оскільки розвиток конкурентних переваг регіону полягає у постійному пошуку нових можливостей, необхідно, щоб цей процес був керованим, включаючи вивчення майбутніх потреб усіх зацікавлених сторін, розробку проектів та їх реалізацію. У розвитку конкурентних переваг регіонів беруть участь регіональних органів влади, органи місцевого самоврядування, регіональні підрозділи органів влади; населення регіону безпосередньо чи через участь у громадських ініціативах (некомерційних організаціях); бізнес-структури, що діють у регіоні або сфера діяльності яких пов'язана із цим регіоном; освітні та наукові організації.

Органи регіонального управління може бути як ініціаторами цього процесу, і організаторами. Велике значення має готовність регіональної адміністрації до проектування розвитку конкурентних переваг регіонів та реалізації цих проектів. У той же час ініціаторами та організаторами можуть виступати й інші суб'єкти, проте в даному випадку була б доцільною

підтримка з боку регіональної адміністрації (адміністративна, фінансова, юридична тощо).

Джерелом конкурентних переваг регіону є розвиток таких специфічних сфер активності, як взаємодія та обмін знаннями між органами державної влади, місцевого самоврядування, науковими та освітніми установами, громадськими організаціями; підготовка керівних кадрів та фахівців органів державного регіонального управління та місцевого самоврядування, регіональних підрозділів органів влади; державно-приватне партнерство, запровадження державного індикативного планування та інші. У свою чергу це сприяє розвитку пріоритетних сфер суспільної діяльності, наприклад, покращення якості життя населення, збільшення тривалості життя, розвитку регіональної економіки, формування сприятливої демографічної обстановки тощо.

На жаль, нині розвиток конкурентних переваг регіонів є переважно стихійним процесом, ніж керованим. Тобто в основному в регіональному розвитку спираються на перевагу, набуту регіоном в результаті збігу обставин, наприклад, державні преференції щодо конкретних регіонів або розташування родовища газу, нафти та інших ресурсів на території регіонів.

Таким чином, вивчення особливостей розвитку регіональних конкурентних переваг дозволило зробити такі висновки:

Конкурентна перевага регіону є його перевагою в економічному, соціальному, політичному, географічному положенні на внутрішньому та зовнішньому ринках, у відносинах з жителями, підприємствами, інвесторами та туристами.

Розвиток конкурентних переваг регіону спрямовано створення умов, які забезпечують високий рівень життя населення та реалізацію економічного, соціального, культурного потенціалу регіону.

Воно є керованим процесом, який включає вивчення майбутніх потреб зацікавлених сторін, розробку проектів та їх реалізацію. У цьому процесі беруть участь регіональні органи влади, органи місцевого самоврядування,

регіональні підрозділи органів влади; населення регіону безпосередньо чи через участь у громадських ініціативах (некомерційних організаціях); бізнес-структури, що діють у регіоні, або сфера діяльності яких пов'язана із цим регіоном; освітні та наукові організації. У цьому органи регіонального управління може бути ініціаторами даного процесу, і організаторами.

Створення конкурентних переваг у таких специфічних сферах активності, як взаємодія та обмін знаннями між органами державної влади та місцевого самоврядування, науковими та освітніми установами, громадськими організаціями; підготовка керівних кадрів та фахівців органів державного регіонального управління та місцевого самоврядування, регіональних підрозділів органів влади; державно-приватне партнерство; Використання державного індикативного планування сприяє розвитку пріоритетних сфер суспільної діяльності: поліпшення якості життя населення, збільшення тривалості життя, розвитку регіональної економіки, формування сприятливої демографічної обстановки [70, с.9].

Швидкість змін, що відбуваються в соціальному, культурному, економічному та політичному середовищі вимагає перегляду поглядів щодо регіональної конкурентоспроможності, основою якої раніше вважалися розвинена промисловість, забезпеченість природними та виробничими ресурсами (наприклад, Іванівська область – текстиль). Проте в даний час дані характеристики вже не можуть забезпечити переваги тією мірою, якою це було 20-30 років тому. Для відповіді питання, що сьогодні стає основою конкурентоспроможності регіонів, доцільно провести аналіз і порівняння конкурентних переваг економічно розвинених країн, їх регіонів і українських регіонів.

Як джерела конкурентоспроможності найбагатших країн світу, що відрізняються високим рівнем доходу та валовим внутрішнім продуктом на душу населення, традиційно виділялися окремі розвинені галузі промисловості, а також сфера послуг. Останнім часом у формуванні територіальної конкурентоспроможності спостерігається збільшення

значущості інституційних факторів, таких як гнучкість і здатність швидко створювати нові конкурентні переваги (табл.1.5).

Таблиця 1.5

Джерела конкурентоспроможності економічно розвинених країн світу

Країни	ВНД* на душу	Джерела конкурентоспроможності
1	2	3
Монако	203 900	Туризм, будівництво, фармацевтична, хімічна та електронна промисловість, банківський та фінансовий сектор. Гарантована банківська таємниця та низькі податки. Добре розвинена та диверсифікована економіка.
Ліхтенштейн	113210	Широка диверсифікація економіки, наукові дослідження та розвиток кваліфікованої експертизи, високотехнологічні та «нішеві» продукти, розвинений сектор фінансових послуг.
Норвегія	86 440	3/4 загальних запасів та родовищ нафти та половина всіх запасів газу в Західній Європі. Виробництво електроенергії, що забезпечується за рахунок гідроелектростанцій. Електрометалургія, у якій широко використовується дешева гідроенергія. Виробництво алюмінію. Целюлозно-паперова промисловість.
Люксембург	74 430	Диверсифікована економіка, розвинена сфера послуг, у т. ч. банківська справа, створення телекомунікаційних мереж та виробництво аудіо- та відеотехніки; людський капітал.
Данія	58 930	Збалансований держбюджет, стабільна валюта, низькі процентні ставки та низький рівень інфляції. Конкурентоспроможні витрати на робочу силу та висока продуктивність праці. Видобуток та експорт нафти та газу. Сильне та прибуткове виробництво хайтек.
Швейцарія	56 370	Висококваліфікована робоча сила, надійна сфера послуг. Виробництво високотехнологічної продукції. Мікроелектроніка, біотехнологічна, електротехнічна та фармацевтична промисловість, банківський сектор.
Нідерланди	49 350	Висококваліфікована та багатомовна робоча сила. Харчова промисловість, видобуток та переробка нафти. Концерни типу Philips і Shell, що діють у всьому світі. Рівні відносини між працівниками та роботодавцями. Розвинена транспортна система та дистриб'юторська інфраструктура.
Швеція	48 930	Високий рівень інновацій, високорозвинена і постійно модернізована інфраструктура, відмінний стан техніки, добре освічений персонал, який володіє англійською мовою. Фірми зі світовою популярністю - Oriflame, Saab, Scania, Volvo, Volvo Trucks, Ericsson, TELE2, Electrolux, IKEA, TetraPak, Alfa Laval, SKF.
США	47 240	Найбільша, диверсифікована економіка. Високий рівень технічного розвитку та інших сфер господарства. Наукові дослідження, сфера послуг. Провідний виробник програмного забезпечення. Розвинена система вищої освіти, особливо у галузі високих технологій. Широке поширення американської культури у світі. Найбільший у світі експортер товарів. Кваліфікований персонал.
Австрія	46 850	Сильні торгові відносини із країнами Центральної, Східної та Південно-Східної Європи. Широка виробнича база. Розвинена хімічна та нафтохімічна промисловість, виробництво електротехніки, текстильна промисловість, деревообробка, туризм. Кваліфікована робоча сила.
Фінляндія	45 680	Експорт (понад 80% від загального обсягу виробництва). Розвинений сектор хай-тек (мобільні телефони, інтернет-послуги). Перше місце у світі з виробництва паперу. Зростаюча інвестиційна привабливість.

Продовження таблиці 1.5

1	2	3
Бельгія	45310	Один з найбільших виробників металопродукції, текстилю та хай-тек. Торгівля діамантами. Високорозвинена хімічна промисловість. Добре освічена та високомотивована багатомовна робоча сила з високою продуктивністю праці. Привабливе місце для американських ТНК. Гарна водна транспортна мережа.
Ірландія	44310	Найбільший у Європі виробник цинку. Зростання сфери послуг (55% ВНП). «Кельтське економічне диво»: інвестування у інформаційні технології, телекомунікації, охорону здоров'я та фармацевтику, міжнародні та фінансові послуги, виробництво програмних продуктів, електронну комерцію.
Канада	42 170	Технологічно високорозвинене індустріальне суспільство. Позитивний торговельний баланс, запаси природних ресурсів, кваліфікована робоча сила, висока концентрація капіталів.
Великобританія	41 520	Лідер європейської торгівлі та великий фінансовий центр. Видобуток нафти та газу, машинобудування, хімічна та нафтохімічна, чорна металургія, нафтопереробка. Великий постачальник готової промислової продукції на світовий ринок та великий експортер капіталу. Машинобудування, хімічне та

Цьому процесу сприяють диверсифікована економіка, розвиток людського капіталу, освоєння нових сфер діяльності. Диверсифікована економіка характеризується розвиненою багатогалузевою структурою, що дозволяє швидко та ефективно спрямувати ресурси у нову сферу з метою розвитку конкурентної переваги. Серед економічно розвинених країн світу цей фактор відзначається у таких країнах, як Монако та Ліхтенштейн.

Розвиток людського капіталу включає набуття професійних навичок, інтелектуальних здібностей, підвищення кваліфікації, розвиток особистісних властивостей працівників. Високих досягнень у цій сфері досягли Данія, Швейцарія, Нідерланди, Швеція, Австрія, Бельгія, Канада, Японія.

Освоєння нових сфер діяльності передбачає розвиток нових галузей, наприклад, таких як створення телекомунікаційних мереж, створення інформаційних технологій та інші. Цей напрямок ліг в основу конкурентоспроможності Ліхтенштейну, Данії, Швейцарії, Австрії, Фінляндії, Бельгії, Ірландії, Канади, Японії.

Розвиненість усіх трьох факторів спостерігається в Люксембурзі та США, які посідають 4 та 9 місце у рейтингу за валовим національним доходом на душу населення серед країн світу.

Необхідно відзначити, що розвиток диверсифікованої економіки, науково-виробничих комплексів та дослідно-експериментальних виробництв, високий інтелектуальний та професійно-кваліфікаційний потенціал населення дають відчутний результат у тому випадку, якщо вони доповнюють одне одного. Ці тенденції спостерігаються також і в тих регіонах, валовий регіональний продукт на душу населення яких у 2010 році не перевищив середньорегіональний рівень. Тобто виділені тенденції цього року не позначилися на їхньому соціально-економічному розвитку повною мірою. Чинниками, що перешкодили економічному зростанню цих регіонів, безліч. Серед них світова криза 2008-2010 років, що призвела до значного зниження обсягів виробництва через зменшення купівельної спроможності населення та фінансових результатів діяльності багатьох компаній; недостатня зацікавленість державних органів влади у розвитку конкурентних переваг регіонів; відсутність досвіду здійснення такої діяльності, відсутність знань у тому, як її організувати тощо [72, с.182]. Здебільшого ці регіони є «локомотивами зростання», здатними передавати імпульси соціально-економічного розвитку іншим територіям виходячи з наявних конкурентних переваг.

Так, наприклад, основою економічного потенціалу регіону є промислове виробництво, основну частку якого становить металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів (близько 60% обсягу відвантаженої продукції обробних виробництв). Структура економіки регіону характеризується високою часткою легкої промисловості, енергетики та машинобудування, сектору державних послуг, будівельного комплексу та енергетики. У той же час їхній промисловий потенціал не став основою для конкурентних переваг у залученні підприємств, інвесторів та висококваліфікованих фахівців, не дозволяє здійснювати стимулюючий вплив на розвиток родинних та підтримуючих галузей інших регіонів.

Конкурентоспроможність регіонів у світі не може ґрунтуватися на одних і тих же джерелах конкурентних переваг довгий час. Вона є гнучке,

динамічне реагування зміни навколишнього середовища проживання і здатність створювати нове оточення; визначення соціальних, економічних, технологічних, культурних тенденцій розвитку, що намітилися, своєчасне реагування і в той же час створення нових тенденцій.

Одним із шляхів формування гнучкої та динамічної конкурентоспроможності для українських регіонів є вироблення та реалізація нових способів застосування регіонами виробничого, ресурсного, інфраструктурного потенціалу за допомогою технології управління знань – системи інформаційної підтримки аналітичної діяльності. Дана технологія є сукупністю прийомів, методів та інструментів аналізу інформації та вироблення рішень слабоструктурованих завдань. При цьому її можливості включають графічне уявлення стратегії регіонального розвитку, трансформацію останньої в план дій, своєчасне коригування відповідно до змін зовнішнього і внутрішнього середовища, моніторинг факторів розвитку конкурентних переваг регіонів, аналіз ефективності діяльності регіональних органів влади (рис.1.5).

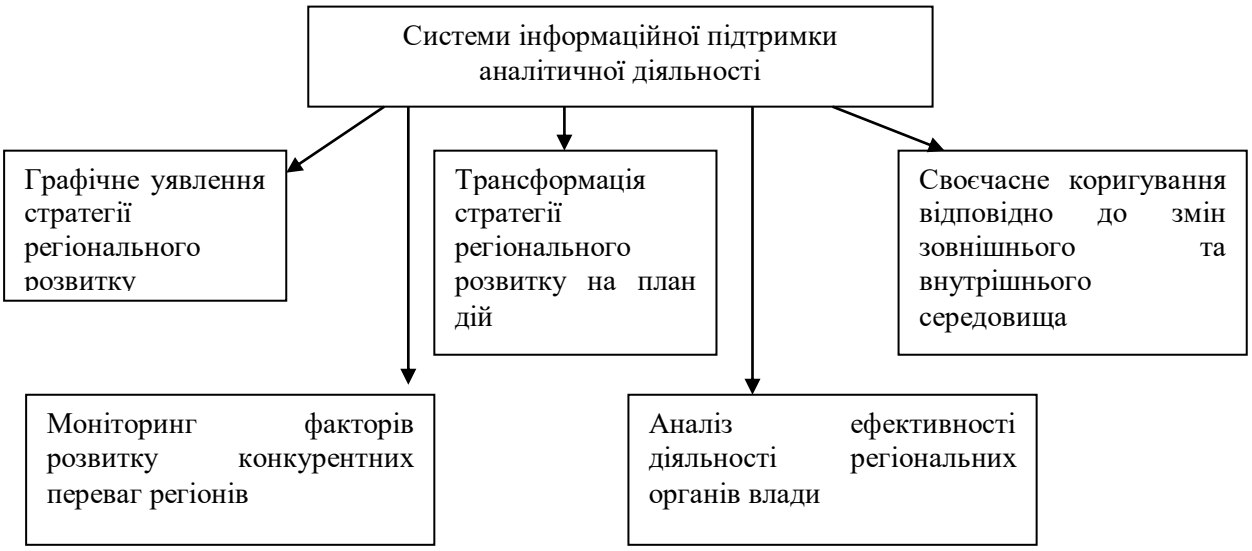

Рис. 1.5 Можливості системи інформаційної підтримки аналітичної діяльності

Використання цієї технології в регіональному управлінні дозволить організувати процес вироблення, накопичення та використання знань з метою досягнення конкурентних переваг.

Так, за допомогою системи інформаційної підтримки аналітичної діяльності стає можливою організація в ресурсодобувних регіонах виробництва з глибоким ступенем переробки ресурсів на основі нових технологій, що дозволяють отримувати продукцію, затребувану на міжнародному ринку і використовувану в передових галузях, що швидко розвиваються, наприклад, у виробництві інфокомунікаційних технологій або у будівництві екологічно чистого житла. Створення та розвиток у регіонах багатими хвойними лісами підприємств, що здійснюють глибоку переробку деревини хвойних порід з використанням новітніх технологій комплексної переробки лісосировинних біоресурсів, дозволить отримувати будівельні та виробні матеріали з нанокомпозиту деревини. Дані матеріали запобігають виникненню, уповільненню або протидії гниття матеріалів на основі натуральної деревини, призводять до значного збільшення терміну її служби та зниження експлуатаційних витрат при утриманні дерев'яних конструкцій та виробів [79, с.189]. Будівельні та виробні матеріали з нанокомпозиту деревини тільки з'являються на ринку будівельних матеріалів, проте попит на них забезпечується стрімким зростанням інтересу до натуральних, екологічно чистих матеріалів.

Одним із рішень, вироблених за допомогою системи інформаційної підтримки аналітичної діяльності, в організації комунікацій між існуючими виробництвами, науково-дослідними та навчальними закладами в регіоні, активізації обміну знаннями між ними, може стати створення структур, які представляють їх інтереси та здійснюють науково-технологічні та маркетингові дослідження.

Із застосуванням позначеної технології управління знаннями до розвитку інфраструктури поєднання різних її видів може стати джерелом конкурентної переваги регіону. Наприклад, використання сучасних способів

супутникової навігації для розвитку транспортної інфраструктури дозволяє визначати маршрути переміщення об'єктів, здійснювати геодезичні та картографічні роботи, моніторинг об'єктів, запобігати та усувати наслідки природних та техногенних катастроф. Протягом 20 років у США, Японії, Європейському союзі, Китаї та деяких інших країнах ведуться розробки та успішно впроваджуються інтелектуальні транспортні системи, в яких засоби зв'язку, управління та контролю спочатку вбудовані у транспортні засоби та об'єкти інфраструктури.

Отже, конкурентоспроможність регіонів у світі є гнучке, динамічне реагування зміни навколишнього середовища проживання і здатність створювати нове оточення; визначення соціальних, економічних, технологічних, культурних тенденцій розвитку, що намітилися, своєчасне реагування і в той же час створення нових тенденцій. p align="justify"> Для формування конкурентоспроможності українських регіонів доцільно організувати вироблення і реалізацію нових способів застосування їх виробничого, ресурсного, інфраструктурного потенціалу за допомогою технології управління знань - системи інформаційної підтримки аналітичної діяльності. У зв'язку з цим, залежно від специфіки регіону, можуть розвиватися такі напрямки: організація інноваційних виробництв з глибоким ступенем переробки ресурсів; створення структур, що об'єднують учасників кластера, що представляють їх інтереси та здійснюють науково-технологічні та маркетингові дослідження; використання інноваційних технологій у вдосконаленні інфраструктури.

1.3. Системний підхід до публічного управління стратегічним розвитком регіону

Розкриття змісту суб'єктно-об'єктних відносин у системі управління регіоном вимагає, перш за все, визначення його структурної композиції, яка не отримала однозначного трактування у наукових дослідженнях.

Так, Ю. Г. Машкаров, Д. І. Палашевський як елементи регіону як системи виділяє населення (соціальні елементи), підприємства (економічні елементи), природні ресурси (природні елементи), екологічні об'єкти (екологічні елементи), між якими є стійкі зв'язки та відносини [82, с.32].

Д. В. Неліпа в числі найважливіших структурних елементів (частин) регіону визначає такі: населення та його місце існування; природно-ресурсний блок; виробнича підсистема; соціальна підсистема; духовна сфера; фінансово-бюджетний механізм; інформаційний комплекс [89, с.57].

П.М. Петровський зазначає, що внутрішнє середовище регіону складають суб'єкти господарювання, а також сформовані на його території місцеві утворення [99, с. 350].

А. В. Семенченко представляє модель регіону у якості трьох взаємозалежних блоків (підсистем): «населення», «виробництво», «природне середовище» [116, с. 169].

В. Тронь як елементи регіону виділяє природні ресурси, підприємства народного господарства (господарсько-економічні елементи), населення (соціальний елемент) [131, с.205].

Представлені вище підходи поєднує особливий акцент на населенні як найважливішому елементі регіону, а також на виробничих структурах, що цілком обґрунтовано. Разом з тим, ці підходи мають і загальні недоліки – у кожному з них елементи представлені, по-перше, «точково» (не в повному обсязі) і, по-друге, з різних ідентифікаційних просторів: з територіального – природні ресурси, з територіально-адміністративного – місцеві утворення, з економічного – виробництво, з інституційного – духовна сфера, з демографічного – населення, соціальна підсистема, екологічні елементи.

В.В. Харченко, В.Р. Онищук виділяє як основні макросистеми державу, суспільство та економіку [139, с.335]. У пізніших роботах зазначений автор додав в елементну базу макроекономічних систем бізнес, отримавши чотириелементну композицію «держава - суспільство - економіка - бізнес». Виділення четвертої компоненти «економіка», на наш погляд, не є цілком обґрунтованим, оскільки

вона ідентифікується за іншою ознакою. І держава, і бізнес, і суспільство можна розглядати в «зрізі» економіки, політики тощо. Але виступати як рівноправний елемент економіка не має. Відповідно до нашого підходу, економіка представляє один із шести ідентифікаційних просторів (територіальний, адміністративний, економічний, інституційний, організаційний, демографічний).

У триланковій системі, представленої рис.1.6., кожен елемент наділений власними функціями.

Рис. 1.6. Структура регіону як системи публічного управління стратегічним розвитком

Регіональна влада забезпечує досягнення цілей розвитку регіону через посадових осіб (чиновників), а саме: представників законодавчої, виконавчої, судової гілок влади, контрольних та силових структур – за допомогою застосування інструментів регіонального управління, спрямованих на регулювання процесів у суспільстві та у бізнесі.

Бізнес реалізується, по-перше, у діяльності суб'єктів господарювання, по-друге, у створенні ними різних інститутів - асоціацій, об'єднань, які забезпечують досягнення інтересів підприємств та їх власників.

Роль населення проявляється у створенні та функціонуванні інститутів громадянського суспільства: партій, об'єднань, спілок, громадських організацій та інших (громадська палата, громадські організації інвалідів, громадська організація матерів інвалідів-афганців та ін.), які формують позицію суспільства з різних питань та «доносять »її до влади.

Взаємний вплив регіональної влади, бізнесу та суспільства реалізується загалом так:

- регіональна влада регулює і стимулює бізнес за допомогою застосування різних інструментів (наприклад, за допомогою створення бізнес-структур, надання пільг і преференцій та ін.), а також впливає на процеси, що відбуваються в суспільстві, через знову ж таки застосування тих чи інших інструментів (наприклад, інформація в ЗМІ, соціальна інфраструктура та ін.);

- бізнес, з одного боку, визначає можливості і потужність регіональної влади за допомогою наповнення регіонального бюджету податковими та неподатковими відрахуваннями, а також формує позиції з питань, що їх цікавлять, і «виходить» до влади з різними ініціативами через асоціації, союзи; з іншого боку, формує економічні можливості населення через виплату працівникам заробітної плати;

- суспільство через інститути громадянського суспільства, з одного боку, звертається до влади зі своїми інтересами та потребами та, з іншого боку, вказує бізнесу мети та обмеження розвитку.

Зазначимо, що і регіональна влада, і бізнес, і суспільство зрештою проявляють себе через діяльність тих самих індивідів (агентів). Однак у кожному конкретному випадку дії останніх можуть бути, як правило, класифіковані та віднесені до процесів функціонування однієї чи кількох із зазначених структур (населення, регіональної влади, бізнесу).

З погляду системного підходу цікавить позиція Л. Шеховцева, яка виділяє дві групи елементів регіональної системи: активні (населення, бізнес-спільнота, органи управління); пасивні (інфраструктура, інститути, безпека, екологія). Перші елементи є носіями цілей регіону, другі - забезпечують їхнє виконання.

Ми вважаємо за доцільне розглядати регіон в управлінському аспекті як систему, що складається з трьох елементів: активного (хто управляє розвитком), пасивного (чим або ким управляють) та інструментального (за допомогою чого управляють). Активна підсистема – суб'єкт управління, пасивна – об'єкт управління, інструментальна – модератор. Модератор визначає вектор суб'єктно-об'єктних відносин і тому його необхідно розглядати як інструментальний, а й базисний елемент системи.

Щодо об'єктів та суб'єктів управління у науковій літературі мають місце різні міркування. А. Осипов як суб'єктів управління у регіоні розглядає центральні, регіональні та місцеві органи влади, галузеві міністерства та відомства, великі суб'єкти господарювання, що мають значний вплив на економіку регіону. Крім цього, він зазначає, що головним суб'єктом регіонального управління є населення, яке проживає на тій чи іншій території. Недоліком даного підходу є те, що тут не відображено інститутів громадянського суспільства.

С. В. Штурхецький вважає, що особливе становище у структурі управління економікою займає народ, населення [151, с.274]. Не будучи формально осередком державного апарату, за наявності у країні громадянського суспільства, не залежить від владних державних структур, народ в особі громадських організацій, рухів, громадян, соціальних груп здатний впливати на дію державного апарату. У верхніх ешелонах державного управління та на регіональному рівні зазначений автор виділяє три гілки владних функцій та повноважень, що належать до діяльності законодавчих, виконавчих та судових органів, водночас зазначаючи, що у схемі структури органів державного управління економікою не представлені у явному вигляді місцевих органів, Оскільки місцеве управління представляє самостійну галузь.

Зауважимо, що у цьому випадку й населення разом із інститутами громадянського суспільства має бути віднесено до суб'єктів державного управління. Взагалі, населення є найбільш дискусійною складовою суб'єкта управління. Позицію В.А. Алексєєва, С.А. Ільїна, Л.А. Мягкової, В.С. Терещенко [2, с.79] щодо населення як суб'єкта регіонального управління не поділяють О.А. Баранов, І.Б. Жиляєв, М.С. Демкова [49, с.165] і вважають населення не суб'єктом, а об'єктом управління. О. А. Баранов, І. М. Попова розглядають населення як джерело попиту [12, с. 245]. М. П. Бутко, О. І. Волот також зазначають, що «населенню у регіональній системі належить особлива роль: з одного боку воно продуктивна сила, з другого - споживач результатів функціонування та розвитку» [19, с. 5].

Підприємства та організації у більшості випадків практично не розглядаються як суб'єкт управління, хоча вони надають вирішальний вплив на функціонування всіх соціально-економічних систем.

Таким чином, до суб'єктів управління регіональним розвитком необхідно зарахувати:

1) держава: влада ; регіональна влада; органи місцевого самоврядування;

2) суспільство: населення та інститути громадянського суспільства (партії, об'єднання, спілки, громадські організації та ін.);

3) бізнес: підприємства (організації) та їх об'єднання (союзи, асоціації та ін.).

Об'єкт регіонального управління також дуже дискусійний. Р. А. Коваль зазначає, що до об'єктів регіонального управління слід відносити господарські одиниці регіону, включаючи підприємства та організації, що є власністю регіонів, інфраструктурні ланки, діяльність яких спрямована на відтворення умов життєдіяльності населення поза сферою виробництва [65, с. 104]. На дані об'єкти регіональне управління безпосередньо впливає, на всі інші - опосередковане. Р. А. Коваль уточнив склад об'єктів управління: населення як кінцевий споживач; фірми, підприємства, що виробляють сировину для переробних підприємств та продовольчі товари, що споживаються у свіжому вигляді (овочі, фрукти та ін.);

об'єкти ринкової інфраструктури регіону [65, с. 109]. Визначення об'єктів управління у разі представлено лише стосовно однієї фазі відтворення. Ця фрагментарність не дозволяє уявити об'єкт управління у системному вигляді.

На думку Т. Камінської, А. Камінського, М. Пасічника, об'єктом, на який найбільш дієво може впливати держава при досягненні сталого розвитку, є економіка регіону, і зокрема регіональний господарський комплекс [52, с.89]. Не заперечуючи провідної ролі господарського комплексу у розвитку регіону, зауважимо, що поза увагою дослідників залишилися інші підсистеми регіону (ідентифікаційні простори).

На думку В. В. Казимира, М. В. Харченко, об'єктами державного регулювання економіки в регіоні виступають: економічний цикл; галузева та територіальна структура господарства; умови накопичення капіталу; зайнятість; грошовий обіг; ціни; НДДКР; умови конкуренції; соціальні відносини; підготовка та перепідготовка кадрів; довкілля; зовнішньоекономічні зв'язки [58, с.133]. Звернемо увагу на те, що об'єкти управління структуровані не чітко - так, ціни є важливою умовою конкуренції і мають бути представлені не на одному рівні, а як підпорядковані об'єкти.

Структурування регіону з позицій сукупності ідентифікаційних ознак дозволяє стверджувати, що об'єкт та суб'єкт управління в регіоні можуть бути розділені тільки з урахуванням базисного елемента управління – інструментарію. Дійсно, кожен елемент системи впливає на інші і сам піддається їх впливу, виступаючи то як об'єкт, то суб'єкт управління, у всякому разі - у своїй персоніфікованій частині. Інакше висловлюючись, визначення суб'єктно-об'єктних відносин у управлінні регіоном є методи й інструменти взаємного впливу елементів системи. Окремі положення, що характеризують структуризацію регіону, опубліковані раніше.

Розглядаючи сукупність суб'єктно-об'єктних відносин, необхідно враховувати сферу їх поширення – усередині системи або поза нею.

Зупинимося насамперед на зовнішній сфері суб'єктно-об'єктних відносин з урахуванням неоднозначності її визначення у науковій літературі.

О. А. Клепікова визначають зовнішнє середовище як сукупність всіх об'єктів/суб'єктів, що не входять до системи, зміна властивостей та/або поведінка яких впливає на досліджувану систему, а також тих об'єктів/суб'єктів, чиї властивості та/або поведінка яких змінюються у Залежно від поведінки системи [64, с.259].

А. Б. Козловская зазначає, що останнім часом зовнішнє середовище регіону як системи стає не меншим, а в ряді випадків важливішим, ніж внутрішнє. Зовнішнє середовище регіону характеризується невизначеністю та мінливістю, неповнотою інформації, таїть загрози та виклики [66, с.206].

Розглядаючи зовнішнє середовище загалом, Є. В. Коломієць як окрема категорія виділяє найближче оточення [69, с.14]. Ми поділяємо її думку і вважаємо за необхідне розглядати зовнішнє середовище у двох аспектах: у системах вищого порядку; паралельних та/або суміжні системах. Характер взаємодії регіону з різновидами зовнішнього середовища різними каналами відрізняється.

Напрямок адаптації до зовнішнього середовища набуло чітких обрисів у другій половині 60-х років XX століття. Р. Аккоф, Дж. Лорш, П. Лоуренс, Дж. Томпсон запропонували адаптивну модель організаційної динаміки, що характеризує процес свідомого, цілеспрямованого пристосування організації, способів її діяльності, складу та характеру зв'язків елементної бази до змін стану динамічного та різнорідного зовнішнього середовища [157, с. 124]. Зовнішнє середовище почало розглядатися як складна динамічна система, що складається з різнорідних елементів, пов'язаних з організацією та її підсистемами.

Особливий акцент на взаємозв'язках регіону із зовнішнім середовищем робить у своїх дослідженнях З. Хелле: «Райони не можна розглядати як ізольовані комплекси. Вони взаємопов'язані. Будь-якому району передаються ті підйоми та спади, які зазнають його сусіди» [169, с. 161].

Звернемо увагу, що, будучи частково відкритою багатовимірною системою, регіон взаємодіє із зовнішнім середовищем у шести ідентифікаційних просторах.

Розглянемо взаємодію регіону із зовнішнім середовищем за кожною ідентифікаційною ознакою: із системами вищого порядку та з паралельними системами.

Адміністративний простір - приклад взаємодії із системами вищого порядку. Регіональні органи влади взаємодіють із центром за такими «відкритими каналами»:

- регіональні органи влади безпосередньо взаємодіють із галузевими міністерствами та відомствами;

- державні представники працюють у регіоні: головний інспектор у регіоні; уповноважений з прав людини у регіоні, уповноважений з прав дитини у регіоні;

- регіональні відділення структур здійснюють діяльність біля регіону: податкова інспекція, фонд соціального страхування, пенсійний фонд, інспекція з праці, служба безпеки, прокуратура та інших.

Державні нормативні правові акти мають пряме вплив на регіони і приймаються до виконання усіма регіональними агентами.

Взаємодія за адміністративним ознакою з паралельними системами - іншими регіонами - здійснюється через обмін досвідом представників регіональної влади, ротацію кадрового складу як наслідок, ротацію регіональних новацій, розробку міжрегіональних стратегій, стратегій розвитку сукупності регіонів (стратегія розвитку території).

За економічною ознакою регіон як система частково відкритий, динамічний і взаємодіє з навколишнім середовищем. Розглянемо цю взаємодію в контексті факторів виробництва:

Праця. Трудові ресурси залучаються до регіону ззовні, і навіть населення виїжджає працювати у інші українські регіони та зарубіжні країни. Рух трудових ресурсів із трудомлишкових регіонів у трудодефіцитні може здійснюватися декількома способами:

1) трудові ресурси транспортом щодня доставляються з іншого регіону до місця роботи у цей регіон;

2) вахтовим методом - це особлива форма здійснення трудового процесу поза місцем постійного проживання працівників, коли не може бути забезпечено щоденне їх повернення до місця постійного проживання. У цьому працівники проживають біля регіону тимчасово без членів сім'ї, зокрема неповнолітніх дітей, батьків-пенсіонерів;

3) переселення трудових ресурсів на місце проживання разом із сім'єю. У ряді регіонів діють програми переселення співвітчизників, які проживають за кордоном, відповідно до яких регіон мігрують трудові ресурси разом з членами сімей - неповнолітніми дітьми, батьками – пенсіонерами [76, с.525].

За даними каналами зв'язку взаємодія може здійснюватися і з прилеглими регіонами, і з центром, і із зарубіжними країнами.

Капітал. Інвестиції та інші фінансові ресурси надходять у регіон від зовнішніх інвесторів - українських та зарубіжних, і від регіональних інвесторів - до інших українських регіонів та зарубіжних країн.

Підприємницькі можливості. Підприємницькі здібності, інновації у вигляді нових технологій, винаходів привносяться з інших українських регіонів та інших країн, а також вивозяться в інші українські регіони та інші країни. Взаємодія з центром здійснюється в особі державних корпорацій.

Земля. Природні ресурси, які є мобільними, регіон завозить з інших регіонів або країн і, відповідно, вивозить до інших регіонів, експортує до інших країн. Немобільними ресурсами, якими система закрита, є земля, клімат, геоморфологічні умови. Тож у економічному аспекті система «частково відкрита».

У процесі розгляду взаємодії регіону із зовнішнім середовищем «відкритими каналами» в економічному ідентифікаційному просторі виникає ще один дуже важливий аспект - фактори виробництва, потрапляючи в регіон ззовні «на вході», перетворюються і «на виході» знову переміщуються з регіону у зовнішнє середовище. Так, на вході регіон отримує від зовнішнього середовища інвестиції, інновації, природні ресурси, трудові ресурси та ін. На виході утворюється створена вартість (яка вимірюється зазвичай у ВРП, податках).

За інституційною ознакою система відкрита, інститути динамічні і у відношенні з іншими регіонами, і з центром, і із зарубіжними країнами. Інститути можуть «вирощуватися» (нові), «переміщатися» та «трансформуватися» (діючі).

За організаційною ознакою регіон частково відкритий - головні представництва організаційних структур часто «відірвані» від філій та можуть бути в інших регіонах, країнах.

Аналіз руху по «відкритих каналах» показує двоякий взаємозв'язок між регіоном та зовнішнім середовищем. На рисунках 1.7 та 1.8. представлено взаємодію регіону по «відкритих каналах»: на рис.1.7. довкіллям вищого порядку, на рис.1.8. паралельним зовнішнім середовищем.

Рис. 1.7. Взаємодія регіону із зовнішнім середовищем вищого порядку «відкритими каналами»

За демографічною ознакою регіон як система відкритий, що обумовлено в'їздом/виїздом населення (з метою навчання, роботи), на тимчасове та постійне місце проживання, міграційними процесами. Може обмінюватися із зовнішнім середовищем також забезпечення населення з погляду соціальних послуг, а також екологічної безпеки.

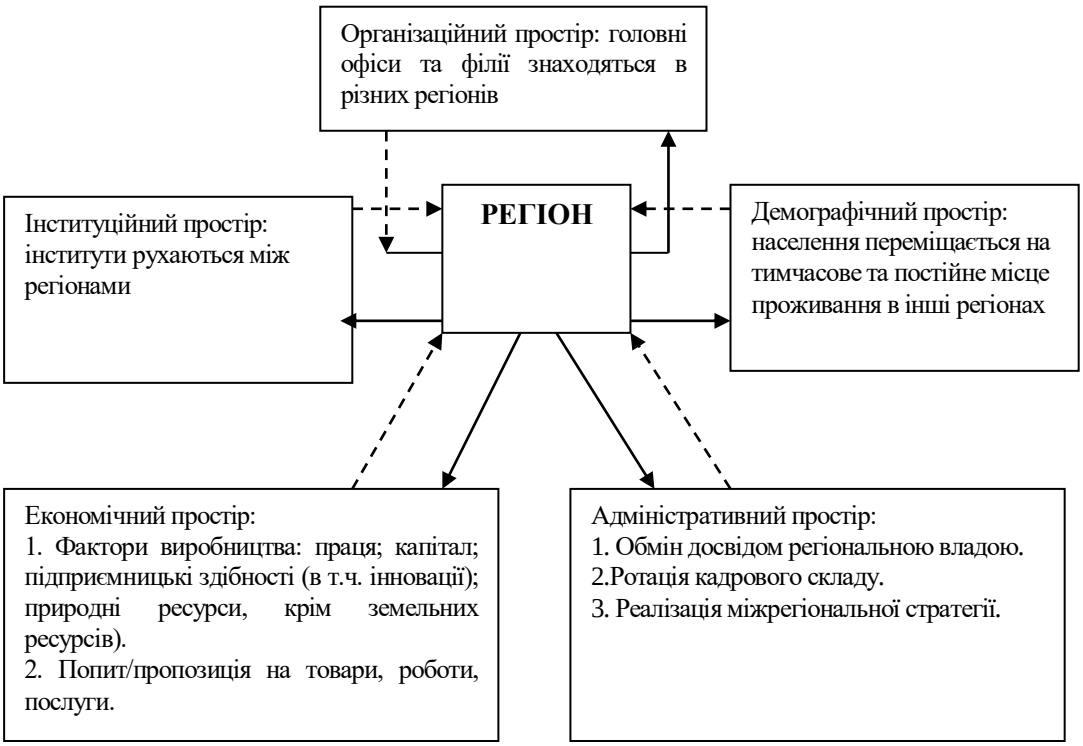

Рис. 1.8.. Взаємодія регіону з паралельним зовнішнім середовищем по «відкритих каналах»

Схематично багатоконтурність управління може бути представлена у вигляді матриці розміром п'ять (ідентифікаційних просторів, де канали «відкриті») на два (зовнішнє середовище більш високого порядку та паралельне), представленої в таблиці 1.8

Ю. Г. Машкаров, Д. І. Палашевський пише, що будь-яка відкрита система взаємодіючи з навколишнім середовищем, відчуває певні флуктації [82, с .29]. Під дією енергії або речовини, що надходять ззовні, вони посилюються і починають розхитувати старі зв'язки між елементами системи. Виникає нестійкість, яка згодом посилюється, і коли вона досягає певного критичного значення, система різко змінює свій стан.

Звернемо увагу, що будь-які системи схильні до ентропії - вони руйнуються. Відкриті системи меншою мірою страждають від ентропії, оскільки вони отримують введення зі свого оточення. Щоб відкрита система продовжувала існувати, вона повинна принаймні досягти такого стану, при якому засвоюється достатньо вводів з оточення, що відшкодовують виходи із системи та витрати енергії та матеріалів. Подібне становище прийнято називати "стійкий стан", "динамічний гомеостазис". Якщо регіон як система забирає із зовнішнього

середовища більше, ніж використовує та віддає, то може бути досягнуто негативної ентропії.

Таблиця 1.8

Матриця взаємодії регіону із зовнішнім середовищем

Ідентифікаційний простір	Зовнішнє середовище вищого порядку	Паралельне зовнішнє середовище
Адміністративне	1. . Регіональні представники у центральних структурах. 2. Центральні структури та представники у регіоні. 3. Нормативні правові акти мають прямий вплив на регіон.	1. Обмін досвідом регіональної влади 2. Ротація кадрового складу. 3. Реалізація міжрегіональних стратегій.
Економічне	1. Фактори виробництва: праця; капітал; підприємницькі здібності (зокрема, інновації); природні ресурси, крім земельних ресурсів). 2. Попит/пропозиція на товари, роботи, послуги.	1. Фактори виробництва: праця; капітал; підприємницькі здібності (зокрема, інновації); природні ресурси, крім земельних ресурсів) 2.Попит/пропозиція на товари, роботи, послуги.
Інституційне	Інститути рухаються між країнами	Інститути рухаються між регіонами
Організаційне	Головні офіси та філії знаходяться у різних країнах	Головні офіси та філії знаходяться у різних регіонах
Демографічне	Населення переміщається на тимчасове та постійне місце проживання до інших країн.	Населення переміщається на тимчасове та постійне місце проживання до інших регіонів.

Як було визначено вище, взаємодія внутрішнього середовища регіону із зовнішнім середовищем по «відкритих каналах» супроводжується протиріччями, які мають вирішуватися у процесі управління регіоном як частково відкритою системою. Суперечливість спостерігається у всіх ідентифікаційних просторах, де здійснюється обмін регіону із зовнішнім середовищем по «відкритих каналах».

У адміністративному просторі протиріччя обміну «відкритими каналами» полягають, наприклад, у невідповідності вимог нормативних законодавчих актів виділеним у регіоні із метою фінансових ресурсів.

В економічному просторі протиріччя між зростанням виробництва, збільшенням заробітних плат та залученням трудових ресурсів ззовні показав У. Ізард: «Швидке збільшення доходів та зростання виробництва часто залучають

переселенців. Приплив переселенців означає збільшення трудових ресурсів, а це, у свою чергу, гальмує підвищення заробітної плати, яка інакше швидко зросла б, і, отже, виключає утворення вузького місця. Далі приплив нового населення викликає розширення обслуговуючих галузей, особливо будівництва. Потім імпульси передаватимуться далі»

Проте протиріччя економічному просторі цим не вичерпуються. Так, у частині трудових ресурсів: співробітники підприємств можуть щодня доставлятися працювати з іншого регіону, можуть переселятися у межах програм переселення співвітчизників, котрі живуть там. В обох випадках робочі місця на підприємствах займаються інорегіональними працівниками, тим самим позбавляючи місцевих жителів можливості зайняти ці місця. На регіональний бюджет лягає додаткове навантаження на оплату допомоги безробітним мешканцям регіону, здійснення соціальних виплат.

Протиріччя полягає також у вимогі центру брати участь у виконанні регіоном загальнонаціональних функцій (продовольча безпека, національна оборона та ін), що вимагає відволікання факторів регіонального розвитку та недовикористання потенціалу регіонального зростання.

В інституційному просторі імпорт неформальних правил, що йдуть урозріз із «місцевими», може призвести до конфлікту та принести замість очікуваного позитивного ефекту негативні наслідки, загострившись соціальну напруженість у суспільстві.

В організаційному просторі суперечливість полягає в тому, що головні офіси знаходяться в одних регіонах і, відповідно, за місцем їх реєстрації сплачується частина податків, а виробничі філії розташовуються в інших регіонах, де в результаті їх діяльності забруднюється навколишнє середовище і, як наслідок, погіршується здоров'я жителів регіону. Керівництву регіону необхідно витрачати більше бюджетних коштів на оздоровлення людей, на підтримку екологічного балансу.

У демографічному просторі збільшення чисельності населення за допомогою його переміщення з інших регіонів та з інших країн, наприклад, за

програмами тимчасового переселення співвітчизників, які проживають за кордоном, пов'язане з додатковими витратами з регіонального та місцевих бюджетів на забезпечення їх членів та їхніх сімей місцями проживання (а саме центрами тимчасового розміщення), дитячими садками, школами, медичним обслуговуванням та іншими соціальними послугами, виплатою членам сімей соціальної допомоги.

Вирішення суперечностей взаємодії регіону із зовнішнім середовищем по «відкритих каналах» є одним із ключових моментів управління регіоном і досягається за допомогою використання сукупності методів та інструментів управління.

Перейдемо до вивчення внутрішньої структури регіонів.

Як ми визначили вище, одна з найважливіших характеристик регіону як системи – структурованість по вертикалі та горизонталі.

Вертикальна структуризація розкладає регіон на підсистеми "вглиб". Прикладом є поділ регіону за територіальною ознакою місцевого утворення, кожне з яких, своєю чергою, можна як багатовимірну систему у кожному ідентифікаційному просторі.

При горизонтальній структуризації регіон розкладається на елементи «вшир». Прикладом є розклад регіону за адміністративною ознакою владу законодавчу, виконавчу, судову та інших.

Таким чином, структуралістська методологія дозволяє нам визначити внутрішню будову регіону як системи з виявленням у ній:

- по-перше, підсистем у межах ідентифікаційних просторів (вертикальна структуризація);

- по-друге, окремих елементів у межах ідентифікаційних просторів (горизонтальна структуризація) та відносин між ними.

За територіальними ознаками вертикальна структуризація дозволяє виділити сукупність підсистем – місцевих утворень. За адміністративною ознакою на основі горизонтальної структуризації виділяються: органи влади (законодавча; виконавча; судова); фіскальні органи (податкова інспекція,

позабюджетні фонди та ін.); контролюючі органи (інспекція з праці); силові структури (управління внутрішніх справ, прокуратура, слідчий комітет та ін.). За економічною ознакою горизонтальну структуризацію доцільно проводити за галузевою та ринковою ознаками. За галузевою ознакою регіон може бути представлена як сукупність галузей, у свою чергу, кожна галузь може бути розглянута як сукупність видів діяльності. Наприклад, галузі – промисловість, сільське господарство, транспорт тощо. У галузі сільське господарство види діяльності: рослинництво, тваринництво тощо; у галузі промисловість: металургія, машинобудування, легка, харчова тощо.

Економічна структура регіону за ринковою ознакою може бути представлена як баланс: попиту та пропозиції, виробничої та невиробничої сфер, потреби та факторів виробництва та ін.

За інституційною ознакою регіон структурується горизонтально з виділенням наступних елементів: формальних та неформальних правил (в т.ч. культурних традицій та цінностей).

Формальні правила фіксуються у правових актах, але в рівні окремих підприємств - у укладених ними ділових контрактах. Формальні інститути представлені:

- економічними інститутами - регламентують виробництво та розподіл товарів, робіт, послуг: інститут власності, інститут договірних відносин (контрактів), інститут заробітної плати та соціального забезпечення;

- правовими інститутами – інститут спадковості;

- політичними інститутами - регламентують відносини влади та навколо влади;

- інститутами громадянського суспільства - виступають як сфера реалізації економічних, політичних, соціальних, культурних, релігійних та інших інтересів;

- Інститутом сім'ї - прийнята суспільством форма постійного спільного життя чоловіка та жінки, пов'язаної з продовженням роду.

Неформальні правила представлені соціальними нормами, але в рівні окремих учасників ринку - їх діловими домовленостями. Неформальні інститути представлені:

- інститутами кревності - організують відносини між родичами, подружжям, батьками та дітьми, що забезпечують відтворення населення та трансляцію традицій;

- інститутами статусності - регулюють розподіл у суспільстві статусних позицій та доходів [84, с.159].

В один ряд із неформальними правилами ми відносимо культурні традиції та цінності, представлені:

- інститутами культури, до складу яких входять релігійні, освітні та власне культурні інститути, відповідальні за соціалізацію нових поколінь, збереження та передачу соціальних цінностей;

- традиціями, звичаями, звичками та ін.

Інститути значно впливають на рівень розвитку регіону. Навіть у одній країні, де діють переважно єдині формальні інститути, неформальні інститути у різних регіонах можуть сильно відрізнятися. У процесі управління регіональним розвитком повинні застосовуватися інструменти, що коригують у потрібному керівництву регіону та центру напрямі існуючі неформальні інститути, прийняті у суспільстві норми та правила. Наприклад, останніми роками у українських регіонах активно культивується сім'я, народження дітей, здоровий спосіб життя, антикорупційність та ін.

Н. Р. Нижник, І. І. Черленяк, В. М. Олуйко як найбільші інституційні підсистем регіону визначають: органи влади та управління, комерційні організації, некомерційні організації, домогосподарства [91, с.245]. На наш погляд, органи влади та управління є складовими елементами адміністративного простору, а не інституційного.

За організаційною ознакою регіон структурується горизонтально за такими елементами: інфраструктура; бізнес-структури.

Інфраструктура, що пов'язує суспільство воєдино, історично була представлена трьома типами: 1) транспорт: річки, дороги, канали, а в сучасну епоху - залізниці, автостради та авіація; 2) енергетична система: гідростанції, лінії електропередач, нафтопроводи, газопроводи тощо; 3) засоби зв'язку: поштовий зв'язок, телеграф, телефон, радіо, а сьогодні - цілий арсенал нових технологій

Бізнес-структури представлені такими елементами: регіональний рівень, технопарки, індустріальні парки, кластери, організаційні структури регіональних, міжрегіональних, транснаціональних корпорацій.

За демографічною ознакою регіон може бути структурований горизонтально з наступних елементів підсистеми:

- населення: 1) неповнолітні діти, працездатне населення, пенсіонери; 2) чоловіки, жінки; 3) міське та сільське населення; 4) високо-, середньо-, низькокваліфіковані спеціалісти;

- соціальні послуги: охорона здоров'я, освіта, фізична культура та спорт, культура, соціальні послуги.

Таким чином, суб'єктно-об'єктні відносини в управлінні регіоном можуть бути представлені в такий спосіб.

Суб'єктно-об'єктні відносини, як випливає з теорії систем, визначаються насамперед не елементною базою (суб'єкт, об'єкт), а способами їх взаємодії (модераторами), що визначають стан конкретного елемента як активного (суб'єкт) або пасивного (об'єкт).

У процесі взаємодії суб'єкта та об'єкта формується модель «замкнутого контуру» взаємозв'язків суб'єктів та об'єктів внутрішнього та зовнішнього середовища регіону, представлених системами вищого порядку та паралельними та/або суміжними системами.

Суб'єктно-об'єктна взаємодія здійснюється за «відкритими каналами», стан яких визначається характером ідентифікаційного простору.

Обґрунтований склад ознак регіону як багатовимірної системи дозволяє ідентифікувати функції суб'єктів, що його утворюють. У функціях, що виконуються, проявляється сутність регіону, як і будь-якої іншої системи.

У найбільш загальному вигляді функції визначаються як діяльність, обов'язок, робота; зовнішній прояв властивостей будь-якого об'єкта у цій системі відносин (наприклад, функція органів чуття, функція грошей); роль, яку виконує певний соціальний інститут чи процес по відношенню до цілого (наприклад, функції держави, сім'ї тощо у суспільстві).

Що стосується регіональної економіки О. С. Поважний, Н. Г. Діденко, В. І. Токарева вважають функцією її призначення стосовно іншим регіонам, економіки країни загалом і елементам, що становить економіку [101, с.217]. Для всієї цієї системи характерна взаємозалежність, коли зміни на одному рівні є похідними від зміни в інший.

Регіону як частково відкритій багатовимірній системі притаманні функції: 1) зовнішні: виявляються внаслідок взаємодії регіону по «відкритих каналах» із зовнішнім середовищем - як із системами вищого порядку, так і з паралельними системами; 2) внутрішні: виявляються стосовно підсистем регіону у процесі управління ними. Частина функцій має двоїстий характер: має і зовнішні, і внутрішні прояви. Функції детермінуються у кожному ідентифікаційному просторі та формують базу для відмежування одного простору від іншого.

Розглянемо подані у науковій літературі підходи до функцій регіону.

М. В. Макаренко визначає такі функції регіону: створення умов ефективного розвитку господарську діяльність, здійснюваної з його території; організація відтворення якісних ресурсів у межах; виробництво суспільних та квазігромадських благ [79, с. 189]. На наш погляд, ці функції властиві регіональній владі як суб'єкту регіонального управління, а не регіону загалом.

С. М. Рогозін наголошує на соціокультурних функціях регіону: життєзабезпечуючою, духовно-інтегруючою, статусно-диференціюючою та владно-регулюючою [115, с. 75]. З огляду на багатовимірність регіону як

представлені системи. С. М. Рогозін функції можна розглядати в контексті розвитку одного з блоків - інституційного.

Більш широкий підхід до функцій представлений у А. І. Семенченко, які пропонують розглядати регіон з погляду виконання спільних та приватних функцій [119, с.17]. У складі загальних функцій: пропозиція, попит, регіональна активність, внутрішня та зовнішня спеціалізація, відтворення регіону як цілісної соціально-економічної системи. У тих реалізації відтворювальної функції автори виділяють адаптивну; цілі досягає; інтеграційну; регулюючу підфункцію. В рамках реалізації останньої підфункції автори наголошують на регулюванні прихованих напрямків розвитку системи. У складі приватних виділяються господарська, демографічна, екологічна, соціально-побутова функція. Зазначені автори повномасштабно відображають економічний блок функцій і частково торкаються демографічного. Однак у запропонованій класифікації відсутні територіальна, адміністративна, організаційна та інституційна складові.

Найбільш вдалим є думка О. Г. Старіш, який виділяє такі функції регіону: інституційні; економічні; соціальні; екологічні; етнопсихологічні [123, с.94]. Ми вважаємо, що останню з функцій слід віднести до інституційного блоку. Зауважимо також, що у класифікації функцій відсутня територіальний, адміністративний та демографічний аспекти функціонування та розвитку регіону.

Загальна нестача всіх представлених вище точок зору – «точковий» виклад функцій без повномасштабного охоплення всіх шести ідентифікаційних просторів. У зв'язку з цим розглянемо функції в контексті кожного ідентифікаційного поля. При цьому звернемо увагу, що більшість функцій може виявлятися у зовнішньому та внутрішньому середовищі.

В адміністративному просторі регіон виконує такі функції:

1) створення умов становлення та розвитку інститутів громадянського общества;

2) функція пропозиції – включає два напрямки:

- виконання державних функцій, включаючи встановлення та дотримання формальних правил (розробляються та приймаються нормативні акти);

- надання державних послуг юридичним та фізичним особам, зареєстрованим на території регіону та за його межами.

Матриця функцій регіону розміром шість (ідентифікаційних просторів) на два (зовнішні та внутрішні функції) представлена рис.1.9.

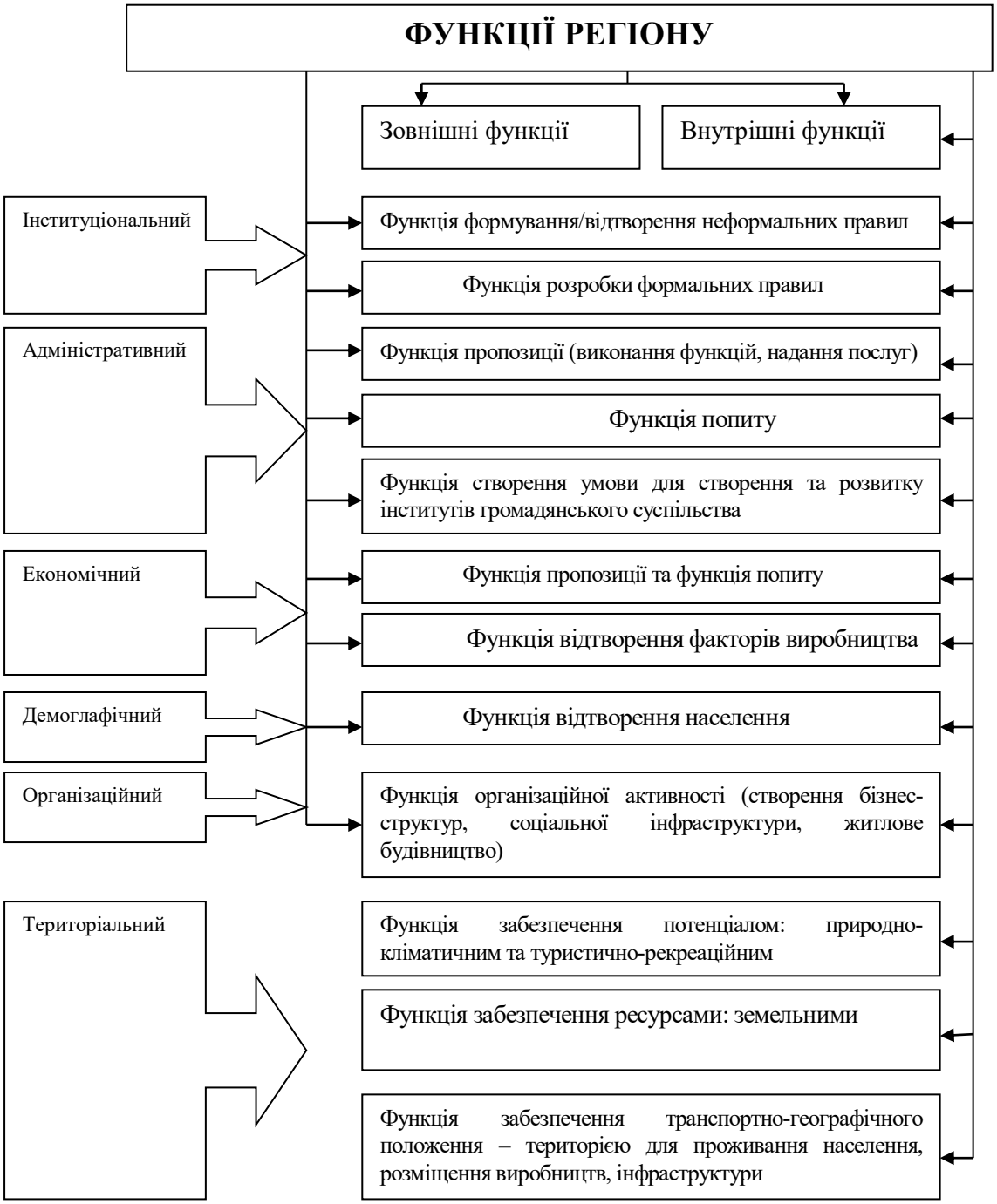

Рис.1.9. Матриця публічного управління стратегічним розвитком регіону

В економічному просторі регіон виконує функції:

1) функція пропозиції - виробництво товарів для внутрішнього споживання та для вивезення за його межі. У цьому реалізуються функції систем вищого порядку. Наприклад, виробляючи продукцію у межах доктрини продовольчої безпеки, регіон бере участь у реалізації загальнодержавної функції - забезпечення продовольчої безпеки країни. При виробництві військової продукції техніки регіон бере участь у виконанні функції національної безпеки;

2) функція попиту - підприємства регіону формують попит на товари, роботи, послуги, вироблені всередині регіону та за його межами.

Поряд з функціями регіону, що характеризують його роль одночасно і у внутрішньому середовищі, і у зовнішньому в процесі руху «відкритими каналами», необхідно також виділити виключно внутрішню функцію, яку виконує регіон у територіальному аспекті, за яким регіон закритий, представлену трьома основними компонентами: забезпечення природним потенціалом (природно-кліматичним та туристично-рекреаційним); забезпечення земельними ресурсами; поліпшення транспортно-географічного становища (упорядкування території для проживання населення, розміщення виробництв, вдосконалення інфраструктури).

Висновки до першого розділу

1.Для обґрунтування такої позиції необхідно визначитися з основними засадами дослідження теоретичних засад публічного управління стратегічним розвитком регіону, що виходять із базових положень загальноуправлінської науки. Вона є філософією всіх управлінських дисциплін і виступає у ролі методології системного дослідження управлінських процесів та явищ. Управління є властивість будь-якого суспільства, що випливає з його системної природи, суспільного характеру

праці, необхідності спілкування людей у процесі праці та життя, обміну продуктами, їхньої матеріальної та духовної діяльності.

Специфіка теорії публічного управління у тому, що «як об'єкту тут виступає діяльність самих суб'єктів пізнання. Тобто самі люди є суб'єктами пізнання, і реальними дійовими особами. Крім цього, об'єктом пізнання стає також взаємодія між об'єктом та суб'єктом пізнання». Інакше висловлюючись, на відміну інших наук у самому об'єкті теорії публічного управління присутній і сам суб'єкт соціального пізнання.

Теорія публічного управління активно напрацьовує, розширює та поглиблює свій понятійний глосарій. Усі категорії умовно можна розбити на три великі групи: загальні для всього суспільствознавства категорії (соціум, держава, потреби, страти, особистість, ресурси, економічний продукт, соціальні відносини та ін.); спеціальні управлінські категорії (система управління, управлінські функції, комунікації, управлінські рішення, методи та принципи управління, управлінський цикл, стиль управління, управління персоналом, стратегія та тактика управління, особиста тектологія та ін.); категорії управління в окремих сферах життєдіяльності суспільства (в економіці, політиці, соціальній сфері, у сфері духовного життя)

Досить прозора система наукових понять дає теорії публічного управління великі можливості дослідження суспільних процесів та механізмів упорядкування відносин між окремими людьми та цілими соціальними групами. Вона є загальною методологічною основною для всіх конкретних приватних напрямків в управлінській думці.

2. Основними джерелами регіональних конкурентних переваг в умовах наукомісткої економіки поряд із зовнішніми, природними та соціальними факторами, що сприяють розвитку території, стають інтелектуальний капітал, творчий потенціал регіональних органів управління та персоналу компаній, що діють на території, їх унікальні організаційні знання та інноваційна активність. Розвиток цих джерел призводить до посилення споживчої

цінності товарів та послуг, що виробляються на території регіону та надаються органами влади населенню, їх унікальності та новизни.

Із застосуванням позначеної технології публічного управління знаннями до розвитку інфраструктури поєднання різних її видів може стати джерелом конкурентної переваги регіону. Наприклад, використання сучасних способів супутникової навігації для розвитку транспортної інфраструктури дозволяє визначати маршрути переміщення об'єктів, здійснювати геодезичні та картографічні роботи, моніторинг об'єктів, запобігати та усувати наслідки природних та техногенних катастроф. Протягом 20 років у США, Японії, Європейському союзі, Китаї та деяких інших країнах ведуться розробки та успішно впроваджуються інтелектуальні транспортні системи, в яких засоби зв'язку, управління та контролю спочатку вбудовані у транспортні засоби та об'єкти інфраструктури.

Отже, конкурентоспроможність регіонів у світі є гнучке, динамічне реагування зміни навколишнього середовища проживання і здатність створювати нове оточення; визначення соціальних, економічних, технологічних, культурних тенденцій розвитку, що намітилися, своєчасне реагування і в той же час створення нових тенденцій. p align="justify"> Для формування конкурентоспроможності українських регіонів доцільно організувати вироблення і реалізацію нових способів застосування їх виробничого, ресурсного, інфраструктурного потенціалу за допомогою технології управління знань - системи інформаційної підтримки аналітичної діяльності. У зв'язку з цим, залежно від специфіки регіону, можуть розвиватися такі напрямки: організація інноваційних виробництв з глибоким ступенем переробки ресурсів; створення структур, що об'єднують учасників кластера, що представляють їх інтереси та здійснюють науково-технологічні та маркетингові дослідження; використання інноваційних технологій у вдосконаленні інфраструктури.

3. Структурування регіону з позицій сукупності ідентифікаційних ознак дозволяє стверджувати, що об'єкт та суб'єкт управління в регіоні можуть бути

розділені тільки з урахуванням базисного елемента управління – інструментарію. Дійсно, кожен елемент системи впливає на інші і сам піддається їх впливу, виступаючи то як об'єкт, то суб'єкт управління, у всякому разі - у своїй персоніфікованій частині. Інакше висловлюючись, визначення суб'єктно-об'єктних відносин у управлінні регіоном є методи й інструменти взаємного впливу елементів системи. Окремі положення, що характеризують структуризацію регіону, опубліковані раніше.

Взаємодія за адміністративним ознакою з паралельними системами - іншими регіонами - здійснюється через обмін досвідом представників регіональної влади, ротацію кадрового складу як наслідок, ротацію регіональних новацій, розробку міжрегіональних стратегій, стратегій розвитку сукупності регіонів (стратегія розвитку території). За економічною ознакою регіон як система частково відкритий, динамічний і взаємодіє з навколишнім середовищем. Розглянемо цю взаємодію в контексті факторів виробництва:

Проте протиріччя економічному просторі цим не вичерпуються. Так, у частині трудових ресурсів: співробітники підприємств можуть щодня доставлятися працювати з іншого регіону, можуть переселятися у межах програм переселення співвітчизників, котрі живуть там. В обох випадках робочі місця на підприємствах займаються інорегіональними працівниками, тим самим позбавляючи місцевих жителів можливості зайняти ці місця. На регіональний бюджет лягає додаткове навантаження на оплату допомоги безробітним мешканцям регіону, здійснення соціальних виплат.

Протиріччя полягає також у вимогі центру брати участь у виконанні регіоном загальнонаціональних функцій (продовольча безпека, національна оборона та ін), що вимагає відволікання факторів регіонального розвитку та недовикористання потенціалу регіонального зростання. В інституційному просторі імпорт неформальних правил, що йдуть урозріз із «місцевими», може призвести до конфлікту та принести замість очікуваного позитивного ефекту негативні наслідки, загострившись соціальну напруженість у суспільстві.

В організаційному просторі суперечливість полягає в тому, що головні офіси знаходяться в одних регіонах і, відповідно, за місцем їх реєстрації сплачується частина податків, а виробничі філії розташовуються в інших регіонах, де в результаті їх діяльності забруднюється навколишнє середовище і, як наслідок, погіршується здоров'я жителів регіону. Керівництву регіону необхідно витрачати більше бюджетних коштів на оздоровлення людей, на

Основні результати, отримані в даному розділі, опубліковано в [110, 112].

РОЗДІЛ 2
ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ

2.1. Функціонально-цільовий механізм стійкого публічного управління стратегічним розвитком регіону

Важливим методологічним завданням дослідження сталого розвитку регіону є обґрунтування та побудова системи індикаторів. Хоча необхідність розробки індикаторів сформульована в 1992 році на Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро в одному з основних документів - "Порядок денний на XXI століття" (глава 40: "Інформація для прийняття рішень" пункт 40.4), тим щонайменше, практичне застосування у Україні знаходять лише у час. Причому останні 3-5 років роль індикативного планування у регіональному управлінні стрімко зростає.

Для цілей дослідження внесемо уточнення у співвідношення між поняттями «індикатор» – «критерій» – «показник», де не завжди проводиться чітка грань.

На думку С. О. Телешун, І. В. Рейтерович, «індикатор є якісно-кількісною характеристикою досліджуваного процесу або явища, що відображає його зміну в динаміці або відхилення від нормативного значення» [126, с.75]. У той же час С. О. Телешун пише, що «індикатор - інтегральний показник, який кількісно визначає якісні характеристики соціально-економічних процесів». Остання версія визначення індикатора представляється нам кращою, оскільки в цьому випадку зв'язуються з одного боку, індикатори та показники (без участі яких не може бути кількісної оцінки), з іншого - якісні та кількісні характеристики систем.

Близький до точки зору В. Тертичка; В. Тертияка, що набув поширення в практиці діяльності органів влади та управління підхід, згідно з яким у

кожній державній програмі існує індикатор мети державної програми [128, с.324]. У сучасній практиці українських регіонів, як правило, індикатори застосовуються для характеристики розвитку галузей або напрямів діяльності і виступають основною оцінною характеристикою мети державної програми, а показник використовується для оцінки завдань, які вирішуються в рамках підпрограм державної програми. Що стосується розвитку регіону це можна інтерпретувати так: «індикатор - характеристика цілей розвитку галузей чи напрямів діяльності у межах кожного ідентифікаційного простору, оцінювана кількісно».

У процесі дослідження регіону як системи на основі структуралізму і, відповідно, застосування методу бінарних опозицій, ми розглядатимемо пару «є – має бути». "Є" - існує зараз, існувало в минулому і властиво прогнозованому майбутньому як реальна дійсність або її елемент, що містить у собі недоліки, які мають бути усунені. «Є» можна розглядати як стан об'єктивного світу, а «має бути» – ідеальну конструкцію.

У науковій літературі існують різні підходи до класифікації індикаторів залежно від обраних критеріїв, у процесі розгляду ми маємо справу з ієрархічною моделлю. Індикатори сталого розвитку регіону вишиковуються в трирівневу ієрархічну систему, представлену на рис.2.1:

- 1 рівень - показники регіону як системи, які мають основу для індикативного планування;

- 2 рівень - групи індикаторів, які з характеристик регіонів;

- 3 рівень – види індикаторів (безпосередньо індикатор мети сталого розвитку).

Перший рівень - характеристики регіону як системи, що становлять основу для індикативного планування:

- структурованість диктує необхідність формування індикаторів сталого розвитку кожної підсистеми, кожного елемента;

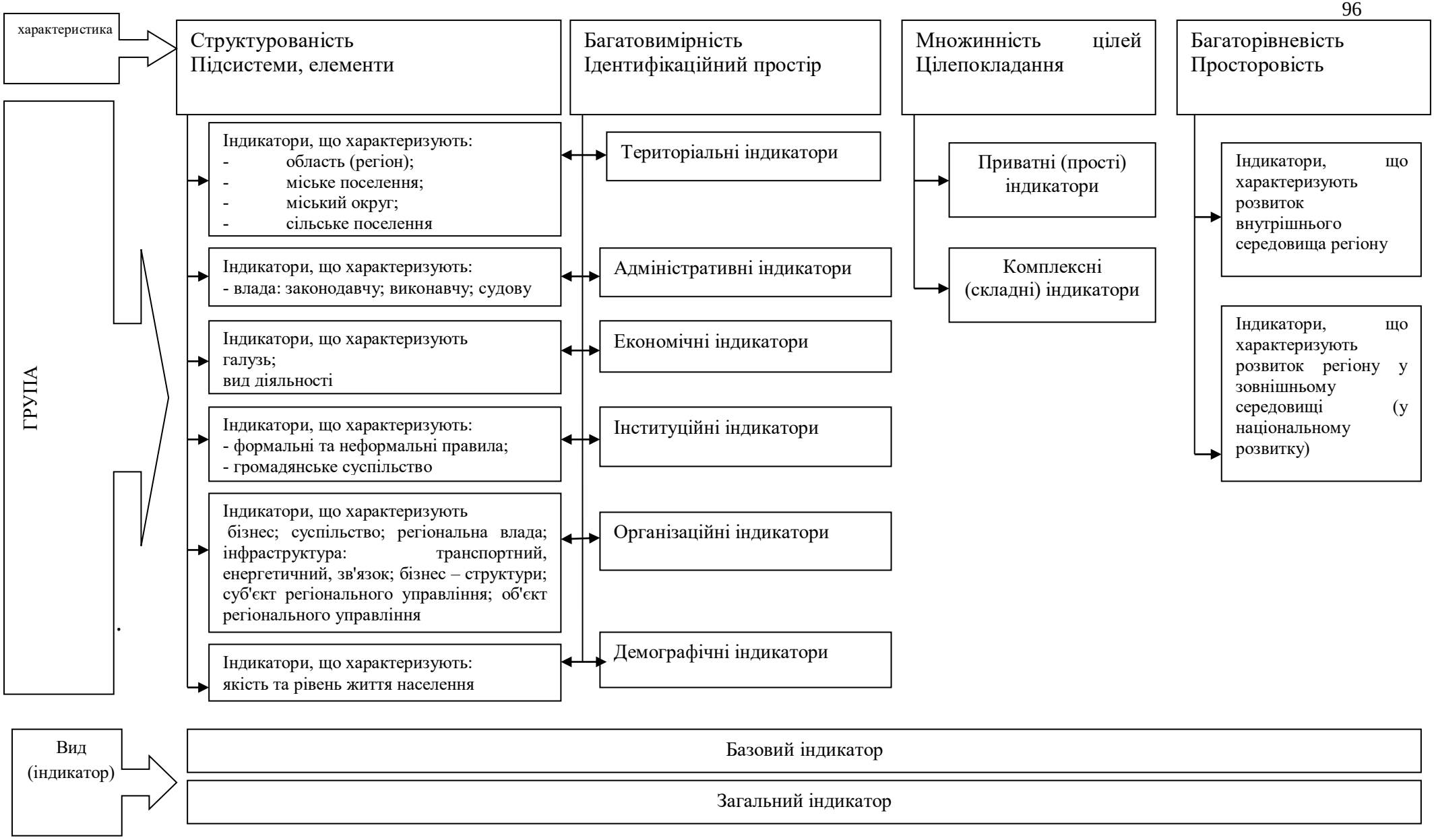

Рис.2.1. Ієрархічна система індикаторів стійкого публічного управління стратегічним розвитком регіону

- багатовимірність задає ідентифікаційні простори, у кожному з яких на фоні збереження стійкості, але водночас унаслідок динамічності відбуваються зміни, що характеризуються індикаторами з їх кількісним виразом;

- множинність цілей вимагає подати індикатори у вигляді простих і складних;

- багаторівневість у сукупності з наявністю кордонів, що відокремлюють внутрішнє середовище від зовнішнього середовища, зумовлюють поділ індикаторів на два напрями: індикатори, що характеризують розвиток регіону у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

Другий рівень – групи індикаторів.

Перше - структурованість роз'єднує індикатори на групи у межах кожної підсистеми, елемента. Виділення кількох рівнів у системі індикаторів зустрічається у О. М. Томашевський, Г. Г. Цегелик, М. Б. Вітер, В. І. Дудук, яка визначає чотири рівні у системі індикаторів: 1) система індикаторів соціально-економічного розвитку регіону (1-й рівень – «Регіон»); 2) система індикаторів соціально-економічного розвитку галузей економіки та соціальної сфери (2-й рівень – «Галузь»); 3) система індикаторів соціально-економічного розвитку районів та міст області характеризує розвиток економіки та соціальної сфери територій місцевих утворень регіону (3-й рівень - «Територія»); 4) система індикаторів соціально-економічного розвитку суб'єктів господарювання (4-й рівень - «суб'єкт господарювання») [130, 194]. У цьому підході «відокремлені» підсистеми з трьох ідентифікаційних просторів: територіального, економічного та організаційного.

Індикатори підсистем у територіальному просторі регіону мають характеризувати: область, міський округ, міське поселення, сільське поселення.

Склад індикаторів в економічному просторі характеризує галузі (наприклад, сільське господарство) та види діяльності (наприклад, рослинництво).

Склад індикаторів в організаційному просторі слід розглядати поелементно:

1) бізнес, суспільство, регіональна влада;

2) інфраструктура транспортна, енергетична, зв'язок;

3) суб'єкт та об'єкт регіонального управління.

Денісова О. [31] виділяє чотири блоки індикаторів, що характеризують:

1) результати діяльності управління регіоном (основні соціально-економічні показники розвитку регіону, результати галузі);

2) якість управління регіоном (включаючи показники громадської думки, кількісні оцінки ефективності використання бюджетних коштів, інвестиційної привабливості регіону);

3) діяльність органів державної влади (реалізація основних функцій управління, рівень розвитку інституційної сфери регіону, стан інформаційної інфраструктури регіону);

4) використання ІТ у діяльності органів виконавчої влади. У цьому підході основу розгрупування індикаторів представлені критерії різних рівнях абстракції. До перших трьох блоків застосовуються елементи «суб'єкт» та «об'єкт» управління: об'єкт характеризується індикаторами першого блоку, суб'єкт – індикаторами другого та третього блоку. Четвертий блок індикаторів - з іншого класифікаційного ряду, сформованого за іншим критерієм - «застосовувані технології».

На основі однокритеріальному підході - за критерієм «елементи» сформуємо такі групи індикаторів: 1) індикатори, що характеризують об'єкт управління; 2) індикатори, що характеризують суб'єкт керування.

Управління розвитком регіону ми вважаємо за доцільне оцінювати за допомогою індикатора «ступінь задоволеності населення роботою органів влади».

Проте індикаторів підсистем та елементів у межах представлених трьох ідентифікаційних просторів мало. Необхідно розширити підхід, додавши індикатори у таких площинах: адміністративна – законодавча, виконавча, судова влада; інституційні формальні, неформальні правила, індикатори, що характеризують громадянське суспільство; демографічна якість та рівень життя, населення (в т.ч. неповнолітні діти, працездатне населення, пенсіонери).

Друге – багатовимірність роз'єднує індикатори на групи у межах кожного «ідентифікаційного простору»: територіальний, адміністративний, економічний, інституційний, організаційний та демографічний.

Розглянемо індикатори у тих ідентифікаційних просторів. Авторські підходи різні: є ті, хто розглядає індикатори у монопросторі, інші розглядають індикатори у мультипросторах.

А. А. Мадих, В. В. Фомін [136] визначили індикатори: ВНП або ВВП (абсолютна величина і душу населення) і темпи їх зростання; середній рівень доходів населення та ступінь їх диференціації; тривалість життя, рівень фізичного та психічного здоров'я людей; рівень освіти; рівень споживання матеріальних благ та послуг, забезпеченість домашніх господарств товарами тривалого користування; рівень охорони здоров'я; стан навколишнього середовища; рівність можливостей людей, розвиток бізнесу; збагачення культурного життя людей [136, с.22].

Н. Г. Циферова для характеристики економічного розвитку пропонують використовувати індикатори: ВВП на душу населення; галузева структура економіки; виробництво основних видів продукції душу населення; рівень та якість життя населення; показники економічної ефективності; показники конкурентоспроможності [141, с.76].

С. В. Штурхецький з метою оцінки економічного зростання пропонує використовувати індикатори: економічного, екологічного, рівня життя, інвестиційного, інноваційного, конкурентоспроможності, і зведений індикатор -інтегральний індикатор стійкості зростання [151, с.281].

В. А. Щербаков, Е. К. Савельева вважає, що для оцінки рівня розвитку країни можна використовувати індикатори: тривалість життя; рівень освіти; національний дохід чи ВВП душу населення; рівень фізичного здоров'я; рівень споживання окремих матеріальних благ; ступінь диференціації доходів [153, с.44].

Економічні, соціальні та екологічні індикатори зустрічаються в роботах С. Чукут, О. Загвойська [146, с.79].

Індикатор «істинних заощаджень», розроблений і розрахований Світовим Банком, який дозволяє оцінити поступ до цілей, поставлених ООН - економічного зростання та боротьби з бідністю. Індикатори згруповані у 6 розділів: загальний; населення; довкілля; економіка; держава; ринки

При формуванні системи індикаторів необхідно враховувати множинність цілей, що роз'єднує індикатори розвитку на дві групи залежно від «цілеполатання»: - приватні (прості) індикатори - характеризують сталий розвиток регіону на основі односкладової компоненти; комплексні (складні) індикатори - з урахуванням комплексу складових елементів (індикаторів цілей).

Крім того, багаторівневість регіону як системи роз'єднує індикатори на дві групи залежно від ступеня обмеження простору: індикатори, що характеризують розвиток внутрішнього середовища регіону; індикатори, що характеризують розвиток регіону у зовнішньому середовищі (наприклад, частка ВРП у ВВП);

Третій рівень – види індикаторів – представлений безпосередньо індикаторами сталого розвитку регіону. Індикатори в контексті кожного ідентифікаційного простору визначаються на основі цілей сталого розвитку регіону, представлених у попередньому параграфі. Індикатори у кожному ідентифікаційному просторі поділяються на:

- базові - характеризують сталий розвиток «точково» за певними напрямами у межах кожного ідентифікаційного простору;

- загальні - характеризують сталий розвиток «комплексно» у межах кожного ідентифікаційного простору і є основою оцінки рівня сталого розвитку регіону.

Розглянемо базові індикатори у кожному ідентифікаційного простору.

У територіальному просторі оцінка сталого розвитку може проводитись за індикатором, що характеризує масштабність використання сукупності територіальних переваг: «ВРП на одного мешканця».

Стійкість розвитку на адміністративному просторі оцінюється за індикатором: «ступінь задоволеності населення діяльністю органів виконавчої суб'єкта».

Стійкий розвиток в економічному просторі доцільно оцінювати за індикаторами: «ВРП», «частка відвантаженої продукції, товарів та послуг інноваційного характеру в загальному обсязі відвантаженої продукції», «середньодушові грошові доходи», «середньомісячна номінальна нарахована заробітна плата працівників організацій», «питома виробництв крім домінуючого виробництва, у ВРП», «питома вага галузей крім домінуючої галузі у промисловому виробництві».

Стійкість розвитку регіону в інституційному просторі досить точно оцінюється за індикаторами: «кількість громадських об'єднань та інших некомерційних організацій, які здійснюють статутну діяльність біля регіону».

В організаційному просторі стійкість розвитку оцінюється за індикаторами: "введення в дію загальної площі житлових будинків"; "частка автомобільних доріг загального користування, що відповідають нормативним вимогам (регіонального або місцевого значення)", "обсяг виробництва електричної енергії", "обсяг виробництва теплової енергії", "рівень газифікації місцевих утворень області".

Стійкість розвитку регіону в демографічному просторі оцінюється за індикаторами: «чисельність населення (на кінець року)», «частка населення з доходами вище за прожитковий мінімум», «якість і рівень життя».

На основі базових індикаторів сталого розвитку в кожному ідентифікаційному просторі визначається загальний індикатор сталого розвитку цього ідентифікаційного простору. Матриця, що вибудовується таким чином, розміром шість (ідентифікаційних просторів) на два (базові та загальні індикатори) (таблиця 2.1) дозволяє реалізовувати комплексний підхід до створення інформаційної бази для оцінки рівня сталого розвитку регіонів.

Таблиця 2.1

Матриця індикаторів функціонально-цільового механізму стійкого публічного управління стратегічним розвитком регіону

Ідентифікаційний простір	Базовий індикатор	Загальний індикатор
Територіальне	- ВРП на одного мешканця, тис.грн.	Рівень територіального сталого розвитку
Адміністративне	- ступінь задоволеності населення діяльністю органів виконавчої влади регіону, %	Рівень адміністративного сталого розвитку
Економічне	- ВРП, млрд.грн.; - частка відвантаженої продукції, товарів та послуг інноваційного характеру у загальному обсязі відвантаженої продукції, %; - Середньодушові грошові доходи (на місяць),грн.; - середньомісячна номінальна нарахована заробітна плата працівників організацій, грн.; - питома вага виробництв крім домінуючого виробництва у ВРП, %; - питома вага галузей крім домінуючої галузі у промисловому виробництві, %;	Рівень економічного сталого розвитку
Інституційне	- кількість громадських об'єднань та інших некомерційних організацій, які здійснюють статутну діяльність на території регіону;	Рівень інституційного сталого розвитку
Організаційне	- введення в дію загальної площі житлових будинків, тис. кв. - частка автомобільних доріг загального користування, що відповідають нормативним вимогам (регіонального або місцевого значення), %; - обсяг виробництва електричної енергії,млн. кВт.год.; - обсяг виробництва теплової енергії, тис.Гкал.; - рівень газифікації муніципальних утворень області, %;	Рівень організаційного сталого розвитку
Демографічне	- чисельність населення (на кінець року),тис.чол.; - частка населення з доходами вище за прожитковий мінімум, %; - якість та рівень життя;	Рівень демографічного сталого розвитку

Особливу важливість представляє проблема формування методики вимірювання сталого розвитку регіону, що дозволяє отримувати сумісність результатів у динаміці. У наукових працях робляться спроби розрахувати окремо інтегральний індикатор сталості та інтегральний індикатор розвитку, але нас цікавить узагальнюючий комплексний індикатор сталого розвитку регіону.

Спроби розробити комплексний інтегральний індикатор сталого розвитку, що враховує різні аспекти даного процесу, робляться багатьма вченими. Про це свідчать роботи В. Гаркова, О. Кушнарьова, Ю. Мигунова, В. Садкова, Г. Самостроєнко, І. Грекова, О. Орлової. У рамках цього дослідження вважаємо найбільш доцільним прийняти за основу та розширити підхід О. А. Баранов, І. М. Попова [12, с.245].

Оскільки в основі сталого розвитку регіону дві складові: 1) прискорений сталий розвиток (досягнення запланованих індикаторів) та 2) стабілізаційний сталий розвиток (недопущення зниження індикаторів) - то доцільно в процесі розрахунку базового індикатора, значення якого планується в середньо- та довгострокових програмних документах, враховувати обидва ці моменти. Що стосується індикаторів, значення яких плануються, оцінюється лише темпи зростання індикатора (друга частина) не враховуючи планованої складової.

У цьому досягнення запланованих індикаторів характеризується ставленням, а темпи зростання індикаторів. Таким чином, n-й базовий індикатор сталого розвитку в конкретному ідентифікаційному просторі визначається за такою формулою:

На основі значення як самого індексу сталого розвитку, так і його темпів зростання в динаміці за ряд звітних періодів здійснюється інтерпретація стійкості розвитку регіону, а також виявляються фактори, що впливають на її зміну, і виробляються рекомендації щодо застосування інструментів управління розвитком регіону для підвищення його стійкості.

Так, відносно низькою є стійкість регіону в інституційному та демографічному просторах, де у 2012 році найменші з розрахункових для даного регіону значення загального індикатора, та для їх підвищення, а отже, для підвищення стійкості розвитку регіону загалом, слід повномасштабно застосовувати всю сукупність інструментів управління у даних системах координат.

Таким чином, нами запропоновано трирівневу ієрархічну систему індикаторів.

Перший рівень - характеристики регіону як системи, що становлять основу для індикативного планування: структурованість, багатовимірність, множинність цілей, багаторівневість.

Другий рівень – групи індикаторів:

- структурованість роз'єднує індикатори на групи у межах кожної підсистеми, елемента;

- багатомірність роз'єднує індикатори на групи у межах кожного «ідентифікаційного простору»: територіальний, адміністративний, економічний, інституційний, організаційний та демографічний;

- множинність цілей роз'єднує індикатори розвитку на дві групи залежно від «цілепокладання»: 1) приватні (прості) індикатори – характеризують сталий розвиток регіону на основі односкладової компоненти; 2) комплексні (складні) індикатори – характеризують сталий розвиток регіону на основі комплексу складових елементів;

- багаторівневість роз'єднує індикатори на дві групи залежно від «просторності»: індикатори, що характеризують розвиток внутрішнього середовища регіону; індикатори, що характеризують розвиток регіону у зовнішньому середовищі.

Третій рівень – види індикаторів – представлений базовими індикаторами (безпосередньо індикаторами сталого розвитку регіону в контексті кожного ідентифікаційного простору) та загальними індикаторами. До базових індикаторів належать:

- у територіальному просторі – «ВРП на одного жителя, тис. грн.»;

- в адміністративному просторі – «ступінь задоволеності населення діяльністю органів виконавчої влади суб'єкта, %»;

- в економічному просторі – «ВРП, млрд.грн.», «частка відвантаженої продукції, товарів та послуг інноваційного характеру в загальному обсязі відвантаженої продукції, %», «середньодушові грошові доходи (на місяць), руб.», «Середньомісячна номінальна нарахована вести працівників організацій, крб.», «питома вага виробництв крім домінуючого виробництва, у ВРП, %», «питома вага галузей крім домінуючої галузі у промисловому виробництві, %»;

- в інституційному просторі – «кількість громадських об'єднань та інших некомерційних організацій, які здійснюють статутну діяльність на території регіону, прим.»;

- в організаційному просторі – «введення в дію загальної площі житлових будинків, тис. кв.м.»; «частка автомобільних доріг загального користування, що відповідають нормативним вимогам (регіонального чи між місцевого значення), %», «обсяг виробництва електричної енергії, млн.кВт.ч», «обсяг виробництва теплової енергії, тис. Гкал», «рівень газифікації місцевих утворень області ,%»;

- у демографічному просторі – «чисельність населення (на кінець року), тис. чол.», «частка населення з доходами вище за прожитковий мінімум, %», «якість і рівень життя».

На основі сукупності базових індикаторів сталого розвитку у кожному ідентифікаційному просторі визначається узагальнений показник – загальний індикатор сталого розвитку у певному ідентифікаційному просторі, що бере участь у розрахунках комплексного показника сталого розвитку регіону.

Стійкість розвитку регіону як цілісної системи можна забезпечити застосуванням сукупності інструментів, адекватних стану його ідентифікаційних просторів [14, с.89]. Найбільш перспективною з погляду

управління регіональним розвитком є функціональний підхід до класифікації регіонів.

У наукових дослідженнях подано різні погляди на класифікацію регіонів. Найчастіше зустрічається класифікація регіонів за одним критерієм, проте у роботах низки авторів зустрічається багатокритеріальний підхід.

Так, наприклад, територіально-економічний підхід застосовує М. Колосовський, що виділяє п'ять ступенів розвитку господарства економічних районів: резервні території зі слабким рівнем розвитку економіки та малою участю у територіальному поділі праці; райони піонерного економічного розвитку; райони великого економічного розвитку господарства характеризуються наявністю великих промислових вузлів та транспортних магістралей; райони потужних осередків господарського розвитку; райони комплексного господарства, що склалося. Фактично в даному випадку йдеться про класифікацію регіонів за інтенсивністю господарської діяльності, що саме собою цікаво, але не дає детального уявлення про характер і рівень розвитку регіонів у системному плані.

В.М. Брижко виділяє регіони трьох типів: виробничі майданчики; джерела збільшення прибутку; центри знань , що є відображенням ролі регіонів у міжрегіональному розподілі праці [17, с.18].

Найбільш повномасштабний, з погляду, підхід до класифікації регіонів представлений М. П. Бутко, О. І. Волот, яка пропонує широкий спектр ознак: 1) територіальний (вищий, середній, вихідний регіон); 2) територіально-економічний (основний економічний, економічний, адміністративний, внутрішньообласний регіон); 3) рівень та темпи розвитку (розвивається, проблемний, депресивний); 4) галузева орієнтація (індустріальний, сільськогосподарський, сировинний, рекреаційний); 5) зовнішньоекономічна політика (експортоорієнтований, імпортозамінний); 6) стійкість (нестійкий розвиток, надстійкість, глобальна стійкість, приблизно стійкий розвиток, абсолютно стійкий розвиток) [19, с.6]. Спектр класифікаційних ознак широкий, проте використовуються ознаки, що характеризують регіони різних

рівнях абсракції. Крім цього, тут не знаходять відображення інституційна, організаційна та демографічна ознаки.

Розглянемо послідовно за кожною ознакою критерії та відповідні їм види регіонів.

Л. Галаган класифікує регіони у територіальному аспекті наступним чином: глибинна територія або глибинний (внутрішній) регіон (1 тип); регіони з обмеженою відкритістю чи більшою орієнтацією на внутрішній ринок (2 тип); рубіжна, контактна територія або прикордонний район (ізольований слабко залучений до світової економіки) (3 тип); регіони з розвиненою прикордонною торгівлею та зовнішньоторговельною діяльністю (4 тип); територія з розвиненими договірними відносинами прикордонного співробітництва (транскордонний регіон) (5 тип) [25, с.151].

На наш погляд, ближче до суті територіального ідентифікаційного простору класифікація регіонів за критеріями: «близькість до центру («нульовий кілометр») / «близькість до кордону»; «Рівень освоєння та наявність невикористаного природного потенціалу та ресурсів».

Близькість до центру («нульового кілометра»)/до кордону. У разі центр країни («нульовий кілометр» у Києві) і кордон розглядаються як полярні освіти. Залежно від того, до чого менша відстань, регіони можна розділити на 3 групи.

1. Прикордонні: відстань до кордону країни менша, ніж до центру. Для таких регіонів властиві дифузійні процеси у всіх ідентифікаційних просторах із прикордонними країнами. Особливо це може виявлятися в демографічному просторі (населення з національністю прилеглих країн може наближатися за чисельністю до місцевого населення), інституційному (традиції, звичаї, підвалини прилеглих країн «переплітаються» з вітчизняними). Неформальні правила в таких регіонах, як правило, домінують над формальними, що ускладнює «проникнення» в такі регіони інорегіонального вітчизняного бізнесу, створює певні труднощі з входом на регіональний ринок. Економіки прилеглих країн вносять свої корективи в економічний розвиток цих регіонів.

2. Нейтральні: відстань до центру країни та до кордону однакова, що позначається на помірному розвитку у кожному ідентифікаційному просторі.

3. «Нульовий кілометр» ближче, ніж межа. Ці регіони, як правило, легше і швидше за інших приймають усі економічні нововведення, інституційні зміни, тут домінують формальні правила.

Рівень освоєння природних ресурсів або наявність невикористаного природного потенціалу та ресурсів розглядається нами у контексті досліджень Ю. В. Делія, І. А. Галустян, яка класифікує природно-ресурсні регіони за критерієм «стадії життєвого циклу» на три типи: піонерного освоєння, ресурсоексплуатуючий та стагнуючий. За цим критерієм регіон може бути ідентифікований на такі види [30, с.159]:

- Резервні території мають великий резерв для зростання (значний невикористаний потенціал);

- освоювані території (потенціал і ресурси освоюються або слабко, або активно);

- освоєні території (потенціал та ресурси освоєні та використані практично повністю).

Класифікація регіонів в економічному просторі, заснована на двох критеріях: «рівень економічного розвитку» та «галузева спеціалізація», набула найбільшого поширення в науковій літературі.

Розглянемо перший критерій – «рівень економічного розвитку». Автори книги «Державне регулювання ринкової економіки» зазначають, що за рівнем соціально-економічного розвитку та за здатністю забезпечувати цей розвиток власними силами виділяються регіони-донори та регіони-реципієнти (дотовані регіони), останні, у свою чергу, діляться на відсталі (слаборозвинені) та депресивні. Регіони-донори, ми вважаємо за необхідне представити двома групами (розвинені та розвиваються) для формування пакету заходів та інструментів їх розвитку.

А. О. Дєгтяр пропонує типологію регіонів за таксономічним індексом (комплексним індикатором соціально-економічного розвитку регіону) [35,

с.69]. Попри те що, що у цьому підході застосовується багатокомпонентний індикатор, тим щонайменше, критерій класифікації залишається єдиний, а чи не множинний.

На основі міжрайонних платіжних балансів та аналізу за схемою «витрати-випуск» М. А. Дзина поділяють економічні райони на активні та пасивні [37, с.35].

О.А. Баранов, І.Б. Жиляєв, М.С. Демкова виділяють такі типи проблемних регіонів – слаборозвинені, депресивні, екологічно небезпечні та прикордонні [49, с.72]. З переходом до ринкової економіки та лібералізацією господарської діяльності регіонів стався їх поділ на два типи: 1) регіони-екстраверти, які акумулюють великі фінансові ресурси, залучають значні інвестиції, у тому числі іноземні, орієнтуються на виробництво експортної продукції та зовнішні ринки; 2) регіони-інтроверти, орієнтовані на внутрішній ринок та низький платоспроможний попит.

На наш погляд, проводити класифікацію лише проблемних регіонів методологічно не виправдано, оскільки уваги вимагають не лише проблемні території. Більше того, за відсутності належної уваги непроблемні території можуть перейти до розряду проблемних.

Ми вважаємо за необхідне виділити в економічному просторі кілька класифікаційних ознак.

За рівнем економічного розвитку доцільно виділяти 4 типи регіонів:

1) розвинені - мають показники економічного розвитку вище середньоукраїнського та стабільні (більше 100%) темпи зростання за основними показниками за останні 3 роки;

2) що розвиваються - мають показники нижчі за середньоукраїнські, але високі (більше 100%) темпи зростання за останні 3 роки;

3) стагнуючі - мають показники вищі за середньоукраїнські, але темпи зростання менше 100% за останні 3 роки;

4) відсталі (кризові) - мають поруч із низькими (нижче середньоукраїнського) показниками економічного розвитку негативну

динаміку (темпи зростання менше 100%) за показниками протягом останніх 3 року.

Запропонована класифікація регіонів представлена на рис.2.2.

		Темпи зростання основних показників соціально-економічного розвитку	
		Більше 100%	Менш 100%
Рівень розвитку	Вище середньоукраїнського/ середньообласного	Розвинені	Стагнуючі
	Нижче середньоукраїнського/ середньообласного	Які розвиваються	Відсталі, що розвиваються (кризові)
		Успішні	Проблемні

Рис. 2.2.. Класифікація регіонів за рівнем економічного розвитку

У процесі управління комплексним територіальним розвитком у межах регіону необхідно звертати особливу увагу на стагнуючі та відсталі територіальні утворення. До них необхідно застосовувати заходи антикризової спрямованості.

Другий критерій у межах економічного простору – «галузева спеціалізація» – зустрічається у роботах низки авторів.

Окремі автори класифікують регіон у межах однієї галузі (внутрішньогалузева класифікація). Як правило, такої класифікації вдаються дослідники у певній сфері економічної науки. Наприклад, К.В. Илляшенко, зважаючи на одну галузеву ознаку, виділяє три групи регіонів за рівнем доступності житла: регіони з низькою доступністю придбання житла; щодо високої цінової доступності придбання житла (середній рівень доступності житла); із відносно високою доступністю придбання житла [55].

В.С. Цимбалюк, поруч із іншими ознаками, пропонує класифікувати регіон за галузевою орієнтацією, виділяючи у своїй: індустріальний, сільськогосподарський, сировинний, рекреаційний [56, с.187]. Ми згодні з її

підходом, але вважаємо за необхідне розширити перелік видів регіонів, доповнивши наступними:

- туристський – регіони, де домінує туристична індустрія;

- науковий - характеризується високим рівнем розвитку науки та освіти у регіоні, НДДКР, технополісів тощо.

У науковій літературі поруч із двома, позначеними вище критеріями, використовується «відкритість економіки». Зокрема, Т. О. Карпова виділяє за критерієм «зовнішньоекономічна політика» експортоорієнтовані та імпортозамінюючі регіони [60, с.599]. Ми поділяємо її думку.

Класифікація регіонів в інституційному просторі у науковій літературі не зустрічається. Проте ми вважаємо за необхідне її застосувати на основі критерію «домінування формальних або неформальних інститутів», оскільки домінування тих чи інших інститутів відіграє важливу роль у процесах, що відбуваються в регіоні: економічних, організаційних, демографічних. За цим критерієм необхідно виділити: 1) регіон правил (домінують формальні інститути); 2) регіон традицій (домінують неформальні інституції).

Класифікація регіонів в організаційному просторі заснована на критерії «ступінь розвиненості внутрішньорегіональних організаційних структур» національного та регіонального рівня, технологічні та індустріальні парки, кластери та ін, інфраструктура для бізнесу та населення, соціальна інфраструктура, будівництво житла. За цим критерієм необхідно виділити 2 типи регіонів:

1) регіони з розвиненою мережею бізнес-структур;

2) регіони з нерозвиненою (слабко розвиненою) мережею бізнес-структур.

Класифікація регіонів у демографічному просторі у науковій літературі не зустрічається. Ми вважаємо обґрунтованим здійснювати її на основі критерію «природний приріст населення». Залежно від процесів, що відбуваються в регіоні (населення зменшується або збільшується) можна

виділити: 1) «молодий» регіон (позитивний приріст населення); 2) «вимираючий» регіон (зменшення населення).

Функціональна класифікація регіонів, структурована як матриці представлена таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Матриця функціонально-цільового механізму стійкого публічного управління стратегічним розвитком регіону

Ідентифікаційна ознака	територіальний	адміністративний	економічний	інституційний	організаційний	демографічний
Критерій	близькість до центру («нульового кілометра») / до кордону	регіональне законодавство	рівень економічного розвитку	домінування формальних чи неформальних інститутів	ступінь розвиненості внутрішньорегіональних виробничих структур	природний приріст населення
Види	- прикордонний; - нейтральний; - центральний	- регіон; - область; -місто; -місцеве утворення	- розвинені; - що розвиваються; - стагнуючі; - відсталі	- регіон правил; - регіон традицій	- регіони із розвиненою мережею організаційних структур; - регіони з нерозвиненою (слабко розвиненою) мережею організаційних структур	- «молодий» регіон; - «вимираючий» регіон
Критерій	наявність невикористаного природного потенціалу та ресурсів		галузева спеціалізація			
Види	- резервний; - освоюваний; - освоєний		- індустріальний; сільськогосподарський; - сировинний; - рекреаційний; - туристичний; - науковий			
Критерій			відкритість економіки			
Види			експортоорієнтований; імпортозаміний			

Окремі положення, що характеризують функціональну класифікацію регіонів, опубліковані нами раніше.

Результати проведених у першому розділі досліджень дозволяють визначити регіон з позицій його функціонування та дослідження як багатовимірну, багаторівневу та багатофункціональну систему.

Регіон як система характеризується:

- сукупністю ідентифікаційних ознак: територіальна, адміністративна, економічна, інституційна, організаційна, демографічна;

має характеристики: зовнішні - багатовимірність, багаторівневість, наявність меж, часткова відкритість, динамічність, асинхронність, багатоконтурність управління; внутрішні - множинності цілей, здатність до розвитку, стійкість до збурень, структурованість;

- взаємодіє із зовнішнім середовищем по «відкритих каналах» у наступних площинах: адміністративна, економічна, інституційна, організаційна, демографічна. При цьому зовнішнє середовище розглядається у двох вимірах: по-перше, системи вищого порядку і, по-друге, паралельні та/або суміжні системи;

- внутрішнє середовище структурована за допомогою вертикальних і горизонтальних зв'язків між елементами, що характеризуються: 1) взаємообумовленим впливом елементів і факторів різного змісту один на одного; 2) переміщенням елементів та факторів регіонального розвитку в рамках кожного ідентифікаційного простору, між різними ідентифікаційними просторами, внутрішнім та зовнішнім середовищем регіону;

- має протиріччя, зумовлені базовими характеристиками регіону; - часткова відкритість породжує протиріччя між внутрішнім та зовнішнім середовищем регіону; множинність цілей породжує суперечності між цілями розвитку регіону у різних ідентифікаційних просторах; динамічність і стійкість породжують протиріччя між відтворенням регіону як цілісної та однозначно ідентифікованої системою та її розвитком;

- виконує функції, як зовнішні, що характеризують роль регіону у зовнішньому середовищі під час руху «відкритими каналами», і внутрішні - у внутрішньому середовищі (в підсистемах регіону). Одночасно зовнішніми та внутрішніми функціями є: 1) в адміністративному просторі: функція пропозиції (виконання державних функцій та надання державних послуг); функція попиту; функція створення умов розвитку інститутів громадянського суспільства; 2) у економічному просторі: функція пропозиції; функція попиту; функція відтворення факторів виробництва; 3) в інституційному просторі: функція розробки формальних правил; функція формування та відтворення неформальних правил; 4) у організаційному просторі: функція організаційної активності; 5) у демографічному просторі: функція відтворення населення. Виключно внутрішньою функцією регіону, обумовленої територіальними обмеженнями, є функція забезпечення природно-кліматичним, туристично-рекреаційним потенціалом, земельними ресурсами та територією для проживання населення, розміщення виробництв, інфраструктури.

В управлінні сталим розвитком регіонів необхідно враховувати стан параметрів, що характеризують кожний ідентифікаційний простір.

Територіальний простір: перший критерій – близькість до центру («нульового кілометра») / до кордону: прикордонний; нейтральний; центральний; другий критерій - наявність невикористаного природного потенціалу та ресурсів: резервний; освоюваний; освоєний.

Адміністративний простір: перший критерій – законодавство.

Економічний простір: перший критерій – рівень економічного розвитку: розвинені; що розвиваються; стагнуючі; відсталі; другий критерій - галузева спеціалізація: індустріальний; сільськогосподарський; сировинний; рекреаційний; туристична; науковий; третій критерій – відкритість економіки: експортоорієнтований; імпортозамінний.

Інституційний простір: перший критерій - домінування формальних чи неформальних інститутів: регіон правил; регіон традицій.

Організаційний простір: 1 критерій – ступінь розвиненості внутрішньорегіональних виробничих структур: регіони з розвиненою мережею організаційних структур; регіони з нерозвиненою (слабко розвиненою) мережею організаційних структур.

- демографічний простір: 1 критерій - природний приріст населення: «молодий» регіон; «Вимираючий» регіон.

2.2. Механізми ресурсного забезпечення публічного управління стратегічним розвитком регіону

Важливим методологічним завданням дослідження сталого розвитку регіону є визначення факторів, що забезпечують рух регіональної системи траєкторією сталого розвитку. Саме фактори регіонального розвитку сприяють досягненню кількісних характеристик індикаторів.

При визначенні сутності фактора виходитимемо з класичного визначення фактора, представленого у словнику: «Фактори - причина, рушійна сила будь-якого процесу, явища, що визначає його характер або окремі його риси». Що стосується сталого розвитку регіону чинник можна інтерпретувати так: сукупність рушійних сил, визначальних процес сталого розвитку регіону.

Методом дедукції – від загального до приватного – досліджуємо фактори, спочатку розглянемо вихідні характеристики регіону як системи – «батьки» факторів, потім – групи і потім – види. Вибудовується трирівнева ієрархічна система факторів регіонального розвитку:

перший рівень – характеристики регіону як системи – джерела виникнення факторів;

другий рівень – групи факторів, що випливають із характеристик регіону;

третій рівень – види факторів (безпосередньо фактор регіонального розвитку).

Окремі положення, що характеризують фактори регіонального розвитку, опубліковані раніше

Перший рівень - вихідні характеристики регіону - джерела виникнення факторів сталого розвитку регіону, які можуть бути представлені у вигляді шести груп (характеристик):

1) перша характеризує регіон за ознакою «багатомірність» – місце виникнення факторів сталого розвитку регіону, «ідентифікаційний простір»;

2) друга характеризує «багаторівневість» регіону (наявність зовнішнього та внутрішнього середовища). Ця характеристика визначає, по-перше, можливість контролю над факторами - «контрольованість» і, по-друге, джерело виникнення чинників щодо кордону - «просторовість»;

3) третя пов'язана з характеристикою «часткова відкритість» як базою формування підходу до пошуку факторів розвитку, що ґрунтується на «контрольованості», «просторовості», «обмеженості» та «мобільності»;

4) четверта заснована на характеристиці "багатоконтурність управління" як базі для формування підходу до пошуку факторів розвитку за "контрольованістю", "просторовості", "обмеженості" і "мобільності";

5) п'ята обумовлена характеристикою «динамічність» і є основою для розгрупування факторів на основі «контрольованості», «просторовості», «обмеженості», «мобільності»;

6) шоста ґрунтується на «асинхронності» розвитку регіонів та їх підсистем, становить основу для розгрупування факторів на основі «швидкості реагування».

7) Відмінна риса «контрольованості» і «просторовості» - їхнє зародження перехресно в чотирьох характеристиках регіону «багаторівневість», «часткова відкритість», «багатоконтурність управління», «динамічність», а особливість «обмеженості» та «мобільності» полягає в тому, що їх виникнення відбувається перехресно у трьох характеристиках регіону: «часткова відкритість», «багатоконтурність управління», «динамічність» [60, с.599].

8) Другий рівень - групи факторів на основі кожної із шести базових характеристик.

Перше – фактори згруповані на основі «ідентифікаційного простору» – представлено у наукових працях у різних аспектах. Можна зустріти підходи, за якими чинники поділяються на економічні та неекономічні (воєнно-політичні та ін.); економічні, у свою чергу, поділяються на екстенсивні (збільшення обсягів використання ресурсів) та інтенсивні (збільшення ефективності використання ресурсів, інновації). На наш погляд, виділяти в окрему групу інтенсивні та екстенсивні фактори не слід, оскільки фактори як рушійна сила за своєю економічною сутністю та змістом є «що» («предмет праці») і «за допомогою чого» («засоби праці») розвивати. Питання «як» розвивати – чи підвищувати ефективність використання ресурсів чи просто збільшувати обсяг використання ресурсів – має вирішуватися безпосередньо у процесі управління розвитком регіону.

А. Б. Козловська групує фактори за трьома блоками: екологічні; економічні; соціальні [66, с.205]. Економічна та адміністративна група факторів зустрічається у Ю. Д. Кунєва, І. М. Коросташової, А. В. Мазура, С. П. Шапошника, які доповнюють ці дві групи факторів третьою групою – територіальною [78, с. 114]. Н. Р. Нижник, І. І. Черленяк, В. М. Олуйко до трьох позначених додає організаційну групу [91, с. 245]. С.М. Петренко включає в цей перелік п'яту групу – інституційну [98, с. 98].

А. В. Семенченко виділяє вісім основних ресурсних факторів: 1) ресурсно-сировинний; 2) трудовий; 3) виробничий; 4) інноваційний; 5) інституційний; 6) інфраструктурний; 7) фінансовий; 8) споживчий [116, с. 170].

О. Г. Старіш визначає п'ять груп факторів, що впливають на характер розвитку регіональної соціально-економічної системи: економічні, соціальні, інституційні, інноваційні, глобалізаційні [123, с. 170]. Відповідно до цього підходу глобалізаційні фактори представлені сукупністю організаційних (зовнішньоекономічні відносини; діяльність транснаціональних корпорацій

та банків; наявність іноземних торгових мереж; участь у СОТ). Інноваційні за своїм сутнісним змістом - складовий компонент економічних, соціальні - складовий компонент демографічних.

О. Кузьмін пропонує п'ятифакторну модель сталого розвитку регіону, що включає крім економічних, соціальних та екологічних факторів, також інституційні та інформаційні фактори [77].

Загальним недоліком усіх поданих вище підходів є відсутність повномасштабного обліку факторів у всіх шести ідентифікаційних просторах.

Друге – фактори розгруповані на основі контрольованості як можливості впливу на фактори розвитку. Контрольованість з боку регіональної влади полягає у можливості впливу на них у процесі управління регіоном з використанням певного інструментарію.

Низка авторів поділяють фактори на контрольовані (у компетенції керівництва регіону) та неконтрольовані (не регулюються органами влади регіону). Сукупність неконтрольованих факторів поділяється на фактори макрорівня (світові тенденції та умови конкретної країни) та мезорівня (умови ринку конкретного регіону). Харченко В.В.поєднує чинники у дві групи: внутрішні, т. е. залежні від регіону, його органів управління, і зовнішні - не залежні від регіону [139]. Ми згодні з цим поділом у частині розмежування на основі багаторівневості – на внутрішні та зовнішні, але вважаємо за необхідне внести уточнення у співвідношення «контрольовані – неконтрольовані». Неконтрольовані фактори сконцентровані у зовнішньому середовищі. Контрольовані фактори можуть бути і у внутрішньому, і зовнішньому середовищі. З огляду на це внесемо уточнення, виділивши в окрему групу «частково контрольовані фактори».

Прикладом повністю контрольованих факторів є наявність і розвиненість інфраструктури, бізнес-структур, якість регіонального менеджменту (рівень освіти регіональних менеджерів), відкритість влади для діалогу з суспільством та ін. Частково контрольовані - населення (віковий склад, доходи, тривалість життя, народжуваність, смертність) ; трудові

ресурси (кваліфікація та професіоналізм), капітал, підприємницькі здібності, інновації, науково-технічний потенціал, сукупний попит та пропозиція та ін. Неконтрольовані фактори природно-кліматичні умови, земля тощо.

Третє – фактори згруповані на основі просторовості як місця виникнення факторів. Р. Ф. Фурман та інші дослідники ділять чинники регіонального розвитку на зовнішні (за рахунок зовнішніх джерел) та внутрішні (за рахунок внутрішніх джерел) [138]. Джерелом зовнішніх факторів є зовнішнє середовище в процесі обміну «відкритими каналами» у «відкритих» і «частково відкритих» системах координат. Джерелом внутрішніх – внутрішнє середовище, представлене підсистемами та елементами.

Четверте - фактори згруповані на основі обмеженості: обмежені та необмежені. Чинники, що надходять «відкритими каналами» у «відкритих» і «частково відкритих» системах координат із зовнішнього середовища, не обмежені (інвестиції, трудові ресурси). Поруч із необмежені чинники є й у внутрішньому середовищі (капітал, підприємницькі можливості). Чинники, які можуть бути додатково отримані із зовнішнього середовища по «відкритих каналах» - обмежені, природа їх виникнення у «закритому» чи «частково відкритому» ідентифікаційному просторі (земля, природно-кліматичний потенціал, геоморфологічні умови).

П'яте – фактори згруповані на основі мобільності у дві групи. Перша - мобільні чинники, здатні переміщатися у просторі (підприємницькі здібності, населення). Вони можуть переміщатися як усередині регіону (між різними ідентифікаційними просторами, підсистемами, елементами, а також усередині одного ідентифікаційного простору), так і надходити в регіон із зовнішнього середовища відкритими каналами. Друга група - немобільні фактори - їхнє переміщення неможливе, або вкрай утруднене, і втрати від переміщення не співставні з отриманим в результаті цього прибутком (земля, природно-кліматичні умови, геоморфологічні умови, а також ліси, моря та

ін.). Немобільні чинники сталого розвитку регіону є лише у внутрішньому середовищі регіону.

Шосте - фактори згруповані на основі швидкості реагування на дві групи. Перша група - «швидко перебудовувані» - здатні реагувати на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища з великою швидкістю або через свої властивості, або через відмінні особливості зовнішніх впливів. Наприклад, створення ОЕЗ здатне залучити потік інвестицій у стислі терміни. Друга група – інерційні – реагують на зміни повільно через різні причини. Наприклад, трудові ресурси не здатні в короткий термін відреагувати на відкриття нового підприємства, що вимагає співробітників «рідкісної для регіону» кваліфікації. Відкриття великого фармацевтичного заводу в регіоні, де до цього не були потрібні інженери, технологи, фармацевти з подібною освітою і немає профільних навчальних закладів, призведе до того, що буде потрібно час на перекваліфікацію місцевих жителів, або трудові ресурси будуть залучатися з інших систем (інших регіонів). І те, й інше вимагатиме певного часу.

Третій рівень – види факторів розвитку регіону в контексті кожного ідентифікаційного простору: територіальні, адміністративні, економічні, інституційні, організаційні та демографічні.

Чинники розвитку регіону у територіальному просторі найширше висвітлені у наукових працях. Шевцов О. М. серед факторів регіонального розвитку виділяє природні ресурси [148]. До основних територіальних чинників економічного розвитку регіону поруч із іншими відносить: сучасне геоекономічне (зокрема транспортно-географічні) становище регіону; забезпеченість регіону найважливішими видами мінерально-сировинних, паливно-енергетичних, лісових та водних ресурсів, сільськогосподарських угідь, запасів морепродуктів на прилеглій частині материкового шельфу.

Наявність природно-кліматичного та рекреаційного потенціалу поряд із земельними ресурсами характеризує наявність на даній території, по-перше, мобільних (мінерально-сировинних, паливно-енергетичних) природних

ресурсів, по-друге, немобільних (річки, ліси, земля, моря), т.ч. абсолютно немобільних кліматичних умов, здатних вплинути на розвиток у регіоні - туризму, відпочинку, лікувально-курортної індустрії. Останнім часом роль природних чинників у розвитку регіону зменшується. Найбільшого знайшов поширення у представлених авторських підходах фактор розвитку - транспортно-географічне положення - немобільний ресурс, характеризує, по-перше, близькість до центральних транспортних розв'язок, до основних магістралей, що є «артеріями» регіону, за якими здійснюється пересування товарів, і виступаючим додатковим фактором для розвитку придорожнього сервісу (готелі, кафе, автосервіс тощо) і, по-друге, комфортність умов проживання населення регіону.

З урахуванням вищевикладеного, вважаємо за доцільне виділити такі територіальні фактори: природно-кліматичний та рекреаційний потенціал; земельні ресурси; транспортно-географічне розташування; геоморфологічні умови (особливості рельєфу); геологічні та інженерно-геологічні характеристики території (сейсмічність, промерзання, болотистість тощо).

Якість регіонального менеджменту, форми організації управління впливають ефективність управління стійким розвитком регіону, зокрема і якість виконуваних державних функцій (зокрема, якість регіональної нормативної правової бази) і якість наданих державних услуг.

Виконання національних та регіональних програм також фактором розвитку не є. Виконання регіональних програм - це результат діяльності, а виконання національних програм, як правило, потрібна умова для залучення грошових коштів у ті чи інші галузі регіону, для оцінки ефективності діяльності органів влади.

Фактором сталого розвитку регіону є на додаток до вищезазначеного наповнення обсягу доходів регіонального бюджету. Регіони з великим регіональним бюджетом мають більше можливостей у виконанні своїх повноважень та, відповідно, у розвитку регіону. Доходи регіонального бюджету є, з одного боку, наслідком сталого розвитку регіону, з другого

боку, виступають чинником його розвитку, зокрема чинником формування попиту через держзамовлення на вітчизняну, зокрема регіональну продукцію.

У результаті адміністративний блок може бути представлений такими факторами: геополітичне становище регіону; якість регіонального менеджменту, що впливає, зокрема, і якість виконуваних державних функцій (серед яких якість регіональної нормативної правової бази), і якість наданих державних послуг, виконуваних работ; відкритість влади для діалогу із суспільством (населенням та господарюючими суб'єктами) через громадські організації та об'єднання (громадські палати, партії, асоціації, спілки та ін.); доходи регіонального бюджету; регіональна нормативна правова база.

Економічні чинники розвитку регіону є у роботах багатьох дослідників. Ще А. Сміт писав: «У XVIII столітті предмет захоплення і заздрощів європейських народів - багатство крихітної країни (Нідерландів), бідної на природні ресурси - добувалося винятково працьовитістю, винахідливістю, підприємливістю та відвагою народу в умовах свободи господарської ініціативи та правових гарантій демократичної.

Відштовхуючись від прийнятого за основу поняття фактора як рушійної сили, приходимо до висновку, що основними факторами сталого розвитку регіону в демографічному ідентифікаційному просторі є:

- населення з комплексом його характеристик: чисельність населення; стать, у тому числі співвідношення чоловіків та жінок; віковий склад, у тому числі чисельність та питома вага працездатного населення; розселення, шлюбність; рівень освіти та кваліфікації (людський капітал);

- якість надання населенню соціальних послуг;

- екологічна обстановка в регіоні.

Розглянемо взаємний вплив факторів сталого розвитку з одного ідентифікаційного простору на фактори інших ідентифікаційних просторів.

Чинники територіального простору впливають:

- на економічний простір;

- на демографічне місце - сприятливі природно-кліматичні умови проживання населення впливають чисельність населення, міграційні процеси, показники здоров'я.

Чинники територіального простору схильні до впливу економічного простору - розміщення на території промислових підприємств погіршує природно-кліматичний та рекреаційний потенціал.

Фактори адміністративного простору впливають на економічний простір, тому сприятливе антикорупційне середовище сприяє залученню в регіон інвесторів.

Чинники адміністративного простору схильні до впливу: демографічного простору - якість регіонального менеджменту залежить від рівня кваліфікації та утворення трудових ресурсів; економічного простору – доходи регіонального бюджету залежать від розвитку бізнесу.

Чинники економічного простору впливають на демографічне місце - висока заробітна плата підвищує рівень життя населення; створені нові робочі місця скорочують безробіття.

Чинники економічного простору схильні до впливу:

- демографічного простору - якість трудових ресурсів, підприємницькі здібності, інновації залежать від освіти та кваліфікації трудових ресурсів;

- інституційного простору - А. Льош відзначає залежність економічних факторів від інституційних: «Вигляд та спосіб ведення господарювання різними народами відображають їх племінні та національні особливості» та географічних: «багато залежить не тільки від індивідуальних особливостей підприємця, а й від оточення, в якому він працює, зокрема і від географічних чинників, оскільки інтенсивність економічних зв'язків із збільшенням відстані, зазвичай, знижується»;

- організаційного простору – інвестори охочіше приходять у регіони, де створено інфраструктуру для ведення бізнесу;

- територіальний простір.

Чинники інституційного простору впливають на демографічний простір - звичаї, підвалини впливають народжуваність, чисельність населення, тривалість життя, показники здоров'я, рівень освіти та кваліфікації.

Чинники інституційного простору схильні до впливу адміністративного простору - прийняття нормативних законодавчих актів впливає на підвалини, традиції. Також інституційні фактори (культура, цінності) схильні до впливу факторів з демографічного простору (рівень життя населення). К. Гофман справедливо зазначає, що: «Виробнича культура, у тому числі і екологічна, вірність прийнятим зобов'язанням, включаючи екологічні, нарешті, справжня екологізація всього способу життя, ієрархії матеріальних та духовних цінностей реально досяжні лише в суспільстві, що переступило певний поріг матеріального благополуччя» .

Чинники організаційного простору впливають на демографічний простір - інфраструктура для проживання та житлове будівництво впливають на якість життя населення.

Чинники організаційного простору схильні до впливу адміністративного простору - розвиток бізнес-структур, інфраструктури залежить від доходів регіонального бюджету.

Фактори демографічного простору впливають на: адміністративний простір - якість регіонального менеджменту залежить від освіти та кваліфікації працівників; економічний простір - чинники виробництва залежить від трудових ресурсів (кваліфікації, професіоналізму, статі, віку), чинники попиту залежить від сукупного попиту із боку населения.

Чинники демографічного простору схильні до впливу:

- територіальних факторів – чисельність населення залежить від сприятливих природно-кліматичних умов проживання населення (впливають на чисельність населення, міграційні процеси, показники здоров'я);

- адміністративних факторів – якість життя населення залежить від сприятливого антикорупційного середовища проживання (впливають на

чисельність населення, міграційні процеси);

- економічних – рівень життя населення залежить від рівня доходів населення, забезпечення зайнятості;

- інституційні - неформальні правила впливають на чисельність населення, тривалість життя, народжуваність, смертність, міграційні процеси, показники здоров'я, рівень освіти та кваліфікації;

- організаційні - якість життя населення залежить від розвиненості соціальної інфраструктури, а також інфраструктури для проживання та житлового будівництва (впливають на тривалість життя, народжуваність, смертність, міграційні процеси, показники здоров'я, рівень освіти та кваліфікації).

Органи влади в процесі управління стійким розвитком регіону повинні комплексно оцінювати всю сукупність факторів розвитку, у тому числі, по-перше, наявних у внутрішньогіональному середовищі, по-друге, імпортованих та експортованих по «відкритих каналах» із зовнішнього середовища та у зовнішнє середовище, відповідно .

Узагальнення вищевикладеного дозволяє зробити такі висновки.

Чинники сталого розвитку регіону утворюють трирівневу ієрархічну систему:

перший рівень – характеристики регіону як системи – джерела виникнення факторів – багатовимірність, багаторівневість, часткова відкритість, багатоконтурність управління, динамічність, асинхронність – становлять основу розгрупування факторів за такими ознаками: ідентифікаційний простір; контрольованість; просторовість; обмеженість; мобільність; швидкість реагування;

другий рівень – групи факторів на основі базових характеристик регіону:

- критерій «ідентифікаційний простір»: територіальний, адміністративний, економічний, інституційний, організаційний, демографічний;

- критерій "контрольність": контрольовані, неконтрольовані, частково контрольовані;

- критерій «просторовість»: зовнішні, внутрішні;

- критерій «обмеженість»: обмежені, необмежені;

- критерій "мобільність": мобільні, немобільні;

- критерій «швидкість реагування»: швидко перебудовуються, інерційні;

третій рівень – види факторів (безпосередньо фактор регіонального розвитку) у контексті кожного ідентифікаційного простору:

- територіальні: природно-кліматичний та рекреаційний потенціал; земельні ресурси; транспортно-географічне розташування; геоморфологічні умови (особливості рельєфу); геологічні та інженерно-геологічні характеристики території (сейсмічність, промерзання, болотистість тощо);

- адміністративні: геополітичне становище регіону; якість регіонального менеджменту, що впливає, зокрема, і якість виконуваних державних функцій (серед яких якість регіональної нормативної правової бази), і якість наданих державних послуг, виконуваних работ; відкритість влади для діалогу із суспільством (населенням та господарюючими суб'єктами) через громадські організації та об'єднання (громадські палати, партії, асоціації, спілки та ін.); доходи регіонального бюджету; регіональна нормативна правова база;

- економічні: фактори попиту; фактори пропозиції (виробництва): трудові ресурси (кваліфікація, професіоналізм, стать, вік, стан здоров'я); капітал (інвестиції, зокрема надходження з бюджетів різних рівнів); підприємницькі можливості; інновації (технології, інновації, науково-технічний потенціал);

- інституційні: формальні правила; неформальні правила;

- організаційні: наявність інфраструктури, необхідної для ведення бізнесу; соціальна інфраструктура, що дозволяє населенню одержувати якісні соціальні послуги; житлове будівництво та необхідна для життєдіяльності

населення інфраструктура;

- демографічні: населення, якість наданих соціальних послуг та екологічна обстановка у регіоні.

2.3. Механізми ефективного публічного управління стратегічним розвитком регіону

Забезпечення досягнення сталого розвитку регіону потребує активних дій із боку регіональної влади як суб'єкта управління. Регіональна влада повинна спрямовувати процеси у бік досягнення встановлених ним орієнтирів, як яких виступають мети сталого розвитку з певними індикаторами.

Відштовхуючись від базових характеристик регіону: «багаторівневість» та «динамічність», вибудуємо двовимірну систему координат та визначимо структуру управління сталим розвитком регіону.

Особливий акцент на управлінні регіоном у зовнішньому середовищі робить І. Каліннікова. Вона вважає, що будь-яка система має розглядатися з двох позицій: як з погляду внутрішніх зв'язків між її елементами, так і з позиції зовнішніх відносин із зовнішнім середовищем загалом зп. Оскільки регіон є невід'ємним учасником процесів, що відбуваються в країні та світі, то управління розвитком регіону розглядається з точки зору відповідності розвитку регіону об'єктивним вимогам до її змісту, організації та результатам, що диктуються довкіллям. З урахуванням вищесказаного, управління регіоном необхідно розглядати у двох аспектах: внутрішньосистемному та зовнішньому.

По-друге, враховуючи динамічність регіонального розвитку, управління необхідно поділяти на управління розвитком регіону та функціонуванням. Подібне розмежування зустрічається у А. Гапоненка та В. Полянського, Д. Сімкіна. Управління розвитком передбачає управління довгостроковим позитивним трендом; управління функціонуванням

засноване на наданні державних послуг (робіт) і виконанні державних функцій. Управління розвитком випливає із довго- та середньострокових програмних документів – стратегія, програма соціально-економічного розвитку, державна програма, управління функціонуванням – із середньострокових відомчих регіональних програм. З позиції внутрішньосистемного та зовнішньосистемного підходів і управління функціонуванням, та управління розвитком включають обидва ці компоненти.

У той же час управління розвитком регіону у відриві від управління функціонуванням неможливо. На рис.2.5 представлено структуру управління сталим розвитком регіону.

Рис. 2.5. Структурування публічного управління стратегічним розвитком регіону

Управління стійким розвитком регіону забезпечується у вигляді відповідного механізму. Проблема розробки механізму управління займає

важливе місце у наукових дослідженнях, актуальна для українських органів управління національного та регіонального рівнів.

Відштовхуючись від базових показників регіону як системи, поетапно розглянемо зміст механізму управління сталим розвитком регіону.

Перше. Характеристика регіону «структурованість» визначає механізм управління як взаємодія певної сукупності елементів. Таким чином, механізм - це сукупність частин, не важливо яких саме.

Окремі положення, що характеризують основні елементи механізму управління сталим розвитком регіону, опубліковані нами раніше. Схематично механізм представлений на рис.2.6.

Зміст механізму управління стійким розвитком регіону проявляється у його принципах, функціях й у цілях, досягнення яких він спрямований. Досить часто у економічній літературі цілі управління стійким розвитком регіону приймаються тотожними цілям розвитку регіону, з-поміж них не проводиться чітка грань [144, 145]. Відмінності цілей управління розвитком від цілей розвитку регіону проявляється у їх особливостях:

- мета розвитку регіону - 1) образ, фінальний стан, якого регіон прагне; має як сутнісне уявлення (формулювання, визначення), так і кількісне вираження у прив'язці до певного тимчасового інтервалу (індикатор);

- Мета управління розвитком регіону.

Відправною точкою визначення цілей управління сталим розвитком регіону є базові показники регіону.

Перше. Визначають метою управління регіоном дозвіл протиріч між розвитком і стійкістю.

Друге. «Багатоконтурність управління», що випливає з «багаторівневості», «наявності кордонів», «часткової відкритості», «динамічності» та обумовлена взаємним зв'язком регіону із зовнішнім середовищем у кожному ідентифікаційному просторі, де канали відкриті, визначає мету управління розвитком регіону. між внутрішнім напрямом розвитку.

Рис.2.6. Механізми ефективного публічного управління стратегічним розвитком регіону

Позначені вище складові компоненти цілей управління розвитком регіону доцільно об'єднати.

Функції управління розглядаються дослідниками по-різному [1-5]. Відштовхуючись від показників регіону як системи, побудуємо свій підхід до функцій управління.

Перше. Характеристика регіону «множинність цілей» тягне за собою характеристику «багатомірність».

Цілепокладання забезпечується застосуванням сукупності методичних прийомів. Складовою частиною того ж цільового блоку функцій та наслідком характеристики «асинхронність» є обов'язкове стратегічне визначення мети (довгострокове прогнозування) та визначення тенденцій, перспективних напрямів розвитку. Різна швидкість реакції тих чи інших факторів розвитку потребує розширення часового діапазону для того, щоб встигнути «імпортувати» фактори із зовнішнього середовища або «виростити» їх у внутрішньорегіональному середовищі.

Друге. Управління факторами регіонального розвитку.

Перший вектор – пряме (безпосереднє) регулювання контрольованих факторів у кожному ідентифікаційному просторі. Регулювання, що реалізується в основному в комплексі елементів, що належать до власності регіонів та місцевих утворень, а також окремих об'єктів національної власності, переданих в управління регіонам та місцевої владі.

Другий вектор - непряме (опосередковане) стимулювання та мотивація частково контрольованих факторів у кожному ідентифікаційному просторі. За всієї їхньої схожості, вони мають і суттєві відмінності, тому розмежуємо ці дві функції.

Оскільки до кожного вектора застосовується відмінний від іншого набір методів та інструментів управління, розділимо ці функції на два самостійні блоки: перший блок - пряме регулювання, другий - стимулювання - включає дві функції: стимулювання та мотивацію.

Третє. Характеристики регіону «багатомірність», «структурованість» вимагають координації складної внутрішньої структури (підсистеми, елементна база та зв'язку) та здійснення контролю за всією сукупністю елементів. Контроль включає два генеральні напрями: оцінка досягнення цільових індикаторів сталого розвитку та у разі відхилення коригування дій щодо їх досягнення, у тому числі перегляд та вдосконалення застосовуваних методів та інструментів управління.

У той самий час, лише контрольної функції мало, оскільки підсистеми регіону внаслідок їх різноманіття вимагають постійної скоординованого розвитку. У представленому нами підході узгодження у своїй сутності має природу, тотожну координації, що розглядається нами.

З урахуванням вищесказаного, управління стійким розвитком регіону виконує чотири блоки функцій, представлених у таблиці 2.2. Окремі положення, що характеризують функції управління розвитком регіону, опубліковані нами раніше

У структурі управління сталим розвитком регіону значної ролі грають його принципи. Вся наявна сукупність принципів управління поділяється на дві основні групи. Загальні принципи управління мають універсальний характер і поширюють свою дію на всі сфери управління та галузі економіки. Приватні принципи управління мають локальний характері і регулюють окремі управлінські процеси, галузі, організації та підрозділи. Для цілей цього дослідження особливий інтерес становлять приватні принципи управління сталим розвитком регіону.

Базова характеристика регіону - багаторівневість - в сукупності з наявністю кордонів, що випливають з неї, що відокремлюють внутрішнє середовище регіону від зовнішнього середовища, вимагають поділу принципів управління на два самостійні напрями: внутрішньосистемні принципи - принципи управління розвитком внутрішньорегіонального середовища; Зовнішньосистемні принципи - принципи узгодженості

управління розвитком внутрішнього середовища регіону з розвитком зовнішнього середовища за різними векторами (цілями, факторами та ін.)

Таблиця 2.2

Функції публічного управління стратегічним розвитком регіону

Вихідна характеристика регіону	Постулати, що випливають із характеристик регіону	Зміст функцій
Блок функцій - цілепокладання		
Множинність цілей Багатовимірність	Цілі в кожному ідентифікаційному просторі	Цілепокладання, середньо- та короткострокове планування
Асинхронність	Потрібний розширений часовий діапазон для того, щоб встигнути «імпортувати» фактори із зовнішнього середовища або «виростити» їх у внутрішньорегіональному середовищі.	Тенденцепокладання, стратегоположення (довгострокове прогнозування))
Блок функцій – регулювання		
Багаторівневість, наявність меж, динамічність, часткова відкритість, багатоконтурність управління, багатовимірність	Контрольовані фактори в кожному ідентифікаційному просторі керуються через застосування методів прямого впливу.	Регулювання
Блок функцій – стимулювання		
Багаторівневість, наявність меж, динамічність, часткова відкритість, багатоконтурність управління, багатовимірність	Частково контрольовані фактори в кожному ідентифікаційному просторі керуються через застосування методів та інструментів непрямого впливу економічного характеру	Стимулювання
	Частково контрольовані фактори в кожному ідентифікаційному просторі керуються через застосування методів та інструментів непрямого впливу соціально-психологічного характеру.	Мотивація
Блок функцій - контроль		
Багатомірність, структурованість, велика кількість підсистем	Координація: -- зв'язків; - структурні процеси	Координація
	Контроль за всією сукупністю елементів: оцінка поточного стану, коригування індикаторів цілей та застосовуваних методів та інструментів	Контроль

У складі внутрішньосистемних принципів виділимо такі.

Принцип цілісності. Характеристики регіону «багатомірність» і «множина цілей» визначають необхідність управління розвитком у кожному з шести ідентифікаційних просторів і при цьому управління регіоном як системою в цілому.

Характеристика регіону «структурованість» вимагає управління розвитком у кожній підсистемі (галузі, місцевих утвореннях тощо) за збереження цілісного підходу.

Вся сукупність представлених вище показників регіону як системи з виділенням підсистем, ідентифікаційних просторів має спільну особливість - у процесі управління по кожному напрямку важливо пам'ятати про основний вектор сталого розвитку регіону як системи, що забезпечується через принцип цілісності.

Принцип цілісності полягає у розгляді регіону як цілісної освіти з виділенням шести визначених нами ідентифікаційних просторів. Цей принцип спрямовано вирішення внутрішньосистемного протиріччя - множинність цілей розвитку регіону (у кожному ідентифікаційному просторі своя мета). Говорячи про мету регіонального управління, слід доповнити, що вони в кожному ідентифікаційному просторі мають власний зміст, у зв'язку з чим доцільно уявити їхню сукупність у вигляді векторної схеми. «Загальний ефект управління регіоном визначається складанням цілей як векторів. Що менше кут між векторами, тобто. що більше зближуються мети підсистем, то вище сукупний ефект» .

Принцип сумісності. Характеристика регіону «структурованість», що зумовлює складну внутрішню структуру, тягне у себе необхідність у процесі управління розвитком регіону поєднувати елементну базу. Характеристика «асинхронність» вимагає скоординованості, синхронізації та сумісності у тимчасовому аспекті наявності в регіоні, включаючи «імпортування» із зовнішнього середовища та «вирощування» у внутрішньому середовищі, факторів розвитку.

Принцип сумісності елементів цілого означає, що ціле лише тоді може існувати як таке, коли сумісні між собою його елементи. У процесі сумісності можуть виявлятися внутрішньосистемні протиріччя, приватним прикладом якого є належність одних і тих самих суб'єктів (населення, підприємства) одночасно до різних систем.

Зовнішньосистемні принципи представлені такими.

Принцип відповідності. Характеристика «асинхронність» тягне за собою необхідність приведення у відповідність поставлених цілей та наявності факторів розвитку в тимчасовому аспекті, скорочення тимчасового розриву між моментом появи потреби в факторах та часом приведення їх у готовність бути використаними, особливо щодо факторів, у яких швидкість реагування на зміни мінімальна і яким потрібно максимально багато часу для їх появи, збільшення, імпортування. Характеристика «часткова відкритість» у сукупності з характеристиками «багаторівневість» та «наявність кордонів» дозволяє вирішувати питання відповідності факторів розвитку поставленим цілям, при недостатності факторів вони «імпортуються» з інших паралельних або вищого порядку систем, при надмірності – «експортуються» у зовнішнє середовище.

Паралельно з цим регулюється кількість факторів у внутрішньому середовищі, за допомогою мотивації та стимулювання можна сприяти або «активації» їх виникнення, або «загасання».

Відповідність кожної мети певному набору необхідних для її досягнення факторів розвитку реалізується в принципі відповідності: відповідність за часом (часовий аспект) та відповідність у просторі (територіальний аспект). Одне з внутрішньосистемних протиріч полягає у невідповідності цілей факторам, у тому числі як «імпортуються» із зовнішнього середовища, так і наявним у внутрішньому середовищі.

Принцип узгодженості. Вище ми показали, що різні характеристики регіону породжують протиріччя: характеристика «часткова відкритість» породжує протиріччя між внутрішнім та зовнішнім середовищем регіону; характеристика «множинність цілей» породжує суперечності між цілями сталого розвитку регіону у різних ідентифікаційних просторах; Показники «динамічність» і «стійкість» породжують протиріччя між «стійкістю» та «розвитком».

Наявність даних протиріч вимагає від оператора управління дій із їх вирішенню, що реалізується через принципи узгодженості дій у кожному напрямі.

Принцип розмежування повноважень. Характеристика «багаторівневість» тягне за собою наявність принципу розмежування повноважень між регіональною владою та національною як системою вищого порядку, а також місцевою як підсистемою. Принцип розмежування повноважень дозволяє вирішувати суперечність інтересів влади всіх рівнів у вирішенні регіональних питань.

Принципи регіонального управління повинні залишатися незмінними, змінюватися мають методи та інструменти їхньої реалізації залежно від поставлених цілей, поточного стану регіону, умов зовнішнього та внутрішнього середовища.

Узагальнюючи вищевикладене, зробимо такі висновки.

У складі цілей управління сталим розвитком регіону:

1) вирішення протиріч між: внутрішнім та зовнішнім середовищем регіону, цілями розвитку регіону в кожному ідентифікаційному просторі, «стійкістю» та «розвитком»;

2) досягнення цілей розвитку регіону в рамках кожного з шести ідентифікаційних просторів: територіального, адміністративного, економічного, інституційного, організаційного, демографічного за допомогою реалізації методів та інструментів та з урахуванням тенденцій та перспективних напрямів регіонального розвитку;

3) координація зв'язків, що виявляються у: взаємозумовленому впливі одних елементів та факторів системи на інші; переміщення факторів регіонального розвитку між: підсистемами у межах кожного ідентифікаційного простору, внутрішнім та зовнішнім середовищем.

Функціональні блоки управління регіональним розвитком включають:

1) блок «цілепокладання» представлений сукупністю дій суб'єкта регіонального управління (оператора) щодо формування цілей сталого

розвитку та визначення їх індикаторів у кожному із шести ідентифікаційних просторів. Реалізується у вигляді: вивчення тенденцій та перспективних напрямів регіонального розвитку; формування довго-, середньо- та короткострокових прогнозів та цілей;

2) блок регулювання полягає у прямому (безпосередньому) регулюванні контрольованих факторів у кожному ідентифікаційному просторі;

3) блок стимулювання полягає в непрямому (опосередкованому) стимулюванні та мотивації частково контрольованих факторів у кожному ідентифікаційному просторі;

4) блок контроль представлений координацією складної внутрішньої структури та здійсненням контролю за всією сукупністю підсистем, елементів. Контроль включає два генеральні напрямки: оцінка досягнення цільових індикаторів сталого розвитку та, у разі відхилення, коригування дій щодо їх досягнення за напрямками:

1) перше – координація зв'язків:

- взаємозумовлений вплив одних елементів та факторів системи на інші;

- переміщення елементів та факторів регіонального розвитку: у межах кожного ідентифікаційного простору, між різними ідентифікаційними просторами, внутрішнім та зовнішнім середовищем регіону;

2) друге – координація структурних процесів.

Висновки до другого розділу

1. Визначено, що індикатори підсистем у територіальному просторі регіону мають характеризувати: область, територіальна громада, міське поселення, сільське поселення. Склад індикаторів в економічному просторі характеризує галузі (наприклад, сільське господарство) та види діяльності (наприклад, рослинництво). Склад індикаторів в організаційному просторі

слід розглядати поелементно: 1) бізнес, суспільство, регіональна влада; 2) інфраструктура транспортна, енергетична, зв'язок; 3) суб'єкт та об'єкт регіонального управління.А. Денисова виділяє чотири блоки індикаторів, що характеризують:

1) результати діяльності управління регіоном (основні соціально-економічні показники розвитку регіону, результати галузі);

2) якість управління регіоном (включаючи показники громадської думки, кількісні оцінки ефективності використання бюджетних коштів, інвестиційної привабливості регіону);

3) діяльність органів державної влади (реалізація основних функцій управління, рівень розвитку інституційної сфери регіону, стан інформаційної інфраструктури регіону);

4) використання IT у діяльності органів виконавчої влади. У цьому підході основу розгрупування індикаторів представлені критерії різних рівнях абстракції. До перших трьох блоків застосовуються елементи «суб'єкт» та «об'єкт» управління: об'єкт характеризується індикаторами першого блоку, суб'єкт – індикаторами другого та третього блоку. Четвертий блок індикаторів - з іншого класифікаційного ряду, сформованого за іншим критерієм - «застосовувані технології».

Зазначено, що Стійкість розвитку регіону в інституційному просторі досить точно оцінюється за індикаторами: «кількість громадських об'єднань та інших некомерційних організацій, які здійснюють статутну діяльність біля регіону». В організаційному просторі стійкість розвитку оцінюється за індикаторами: "введення в дію загальної площі житлових будинків"; "частка автомобільних доріг загального користування, що відповідають нормативним вимогам (регіонального або місцевого значення)", "обсяг виробництва електричної енергії", "обсяг виробництва теплової енергії", "рівень газифікації місцевих утворень області". Стійкість розвитку регіону в демографічному просторі оцінюється за індикаторами: «чисельність

населення (на кінець року)», «частка населення з доходами вище за прожитковий мінімум», «якість і рівень життя».

На основі базових індикаторів сталого розвитку в кожному ідентифікаційному просторі визначається загальний індикатор сталого розвитку цього ідентифікаційного простору. Матриця, що вибудовується таким чином, розміром шість (ідентифікаційних просторів) на два (базові та загальні індикатори) дозволяє реалізовувати комплексний підхід до створення інформаційної бази для оцінки рівня сталого розвитку регіонів.

2.Визначено, що важливим методологічним завданням дослідження сталого розвитку регіону є визначення факторів, що забезпечують рух регіональної системи траєкторією сталого розвитку. Що стосується сталого розвитку регіону чинник можна інтерпретувати так: сукупність рушійних сил, визначальних процес сталого розвитку регіону.

Методом дедукції – від загального до приватного – досліджуємо фактори, спочатку розглянемо вихідні характеристики регіону як системи – «батьки» факторів, потім – групи і потім – види. Вибудовується трирівнева ієрархічна система факторів регіонального розвитку:

1 рівень – характеристики регіону як системи – джерела виникнення факторів;

2 рівень – групи факторів, що випливають із характеристик регіону;

3 рівень – види факторів (безпосередньо фактор регіонального розвитку).

Зазначено, що низка авторів поділяють фактори на контрольовані (у компетенції керівництва регіону) та неконтрольовані (не регулюються органами влади регіону). Сукупність неконтрольованих факторів поділяється на фактори макрорівня (світові тенденції та умови конкретної країни) та мезорівня (умови ринку конкретного регіону). Наявність природно-кліматичного та рекреаційного потенціалу поряд із земельними ресурсами характеризує наявність на даній території, по-перше, мобільних (мінерально-сировинних, паливно-енергетичних) природних ресурсів, по-друге,

немобільних (річки, ліси, земля, моря), т.ч. абсолютно немобільних кліматичних умов, здатних вплинути на розвиток у регіоні - туризму, відпочинку, лікувально-курортної індустрії. Останнім часом роль природних чинників у розвитку регіону зменшується.

Оскільки у перших трьох зазначених вище авторських позиціях йдеться про взаємини одних і тих самих суб'єктів - влади та суспільства, то доцільно об'єднати їх в один - відкритість влади для діалогу з суспільством (населенням та господарюючими суб'єктами) через громадські організації та об'єднання (громадські палати , партії, асоціації, спілки та ін.).

3.Визначено, що забезпечення досягнення сталого розвитку регіону потребує активних дій із боку регіональної влади як суб'єкта управління. Регіональна влада повинна спрямовувати процеси у бік досягнення встановлених ним орієнтирів, як яких виступають мети сталого розвитку з певними індикаторами. Управління передбачає виділення у будь-якій системі як окремих елементів, по-перше, керуючої підсистеми (суб'єкта управління), по-друге, керованої системи (об'єкта управління) і, по-третє, процесу їхньої взаємодії.

Відштовхуючись від базових характеристик регіону: «багаторівневість» та «динамічність», вибудуємо двовимірну систему координат та визначимо структуру управління сталим розвитком регіону. По-перше, ґрунтуючись на «багаторівневості» регіону і, як наслідок, наявності «зовнішнього» і «внутрішнього середовища», управління регіоном слід розділяти на внутрішньосистемне та зовнішнє, інакше кажучи, управління внутрішнім середовищем регіону та управління регіоном у зовнішньому середовищі.

Основні результати, отримані в даному розділі, опубліковано в [111, 112].

РОЗДІЛ 3
НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ

3.1. Організаційний механізм публічного управління стратегічним розвитком регіону

У процесі дослідження механізму управління сталим розвитком регіону ми визначили його зміст у загальному вигляді. Розкриємо його з інструментальної точки зору, досліджуючи методи та інструменти управління.

При визначенні сутності методу виходитимемо з класичного визначення методу: «метод - спосіб досягнення будь-якої мети, вирішення конкретної задачі; сукупність прийомів чи операцій практичного чи теоретичного освоєння (пізнання) дійсності». Ключовим аспектом у формулюванні методу є визначення способу впливу суб'єкта на об'єкт - відповідь на питання «як», «як» вплив здійснювати.

Відштовхуючись від основних показників регіону як системи, обґрунтуємо свій підхід до методів управління регіоном.

По-перше, оскільки характеристики «багаторівневість» та «часткова відкритість» згруповують фактори розвитку регіону за критерієм «контрольованість» на три види «неконтрольовані», «частково контрольовані» та «контрольовані», то методи управління повинні застосовуватися до кожного з цих видів, причому використовувані методи мають бути різними кожної групи: до контрольованих чинників застосовуються методи прямого (безпосереднього) впливу; до частково контрольованих факторів – методи непрямого (опосередкованого) впливу.

З позиції нашого багатовимірного підходу до регіону це не те саме. Прямі методи не тотожні адміністративним, т.к. адміністративні - лише складова частина прямих поруч із організаційними. У той самий час адміністративні представлені як прямими методами, а й непрямими. Непрямі

способи включають, зокрема економічні, але з вичерпуються ними, т.к. представлені ще територіальними, інституційними, демографічними та частково адміністративними та організаційними.

Підсумуємо вищесказане. Як наслідок розмежування факторів за критерієм «контрольованість» на три групи та вичленування з них керованих – контрольованих та частково контрольованих – методи управління згруповуються на два напрямки:

- перше напрям - методи прямого впливу - впливають на контрольовані чинники розвитку;

- другий напрямок - методи непрямого впливу - впливають на частково контрольовані фактори розвитку.

По-друге, характеристика регіону «багатомірність» за критерієм «ідентифікаційний простір» як місцем їх виникнення потребує окремого розгляду факторів у: територіальному; адміністративному; економічному; інституційному; організаційному; демографічному просторах.

До факторів у кожному ідентифікаційному просторі застосовуються відповідні методи керування.

До першої групи належать методи територіального розвитку, спрямовані на комплексний розвиток території, згладжування територіальних диспропорцій.

До другої групи відносяться адміністративні, які, у свою чергу, представлені двома основними підгрупами:

- правові методи - їх дію закріплено законодавчо та у нормативно-правових документах;

- програмні методи - їхня дія закріплена в документах програмно-цільового розвитку - довго-, середньо- та короткострокового характеру.

Третя група методів - економічні - представлена двома основними підгрупами, спрямованими на:

- Стимулювання пропозиції;

- Стимулювання попиту.

Четверта група методів носить інституціональний характері і спрямовано розвиток через систему цінностей.

П'ята група методів – організаційні – передбачає створення інститутів розвитку або інших організаційних утворень.

Шоста група методів – демографічні – спрямована на вплив через мотиви та потреби населення.

Позначимо, у якому просторі які методи застосовуються:

- методи прямого впливу застосовуються в адміністративному та організаційному просторі.

- методи непрямого впливу застосовуються у територіальному, адміністративному, організаційному, економічному, інституційному та демографічному просторі.

Отримана в результаті рекомбінації та поєднання двоосьова трирівнева класифікаційна структура методів управління розвитком регіону представлена на рисунку 3.1.

Перейдемо від методів управління стійким розвитком до дослідження того, за допомогою чого здійснюється управління, тобто до інструментів.

Насамперед зазначимо, що в економічній літературі часто не проводиться чітка грань між інструментами та заходами [138]. Іноді ідентичні способи впливу ряд авторів називають інструментами, ряд - заходами. Для цілей цього дослідження оперуватимемо терміном «інструменти».

Дослідження інструментів управління розвитком регіону - логічне продовження дослідження питання методів управління, інструменти вишиковуються у таку ж класифікаційну модель, як методи, лише розширюючи та деталізуючи її. З огляду на це розглянемо інструменти в контексті сформованого нами в даному параграфі підходу до методів у розрізі кожного ідентифікаційного простору.

Інструменти прямого впливу поряд із інструментами непрямого впливу застосовуються в адміністративному та організаційному просторі.

Ми вважаємо за необхідне виділити такі групи адміністративних інструментів:

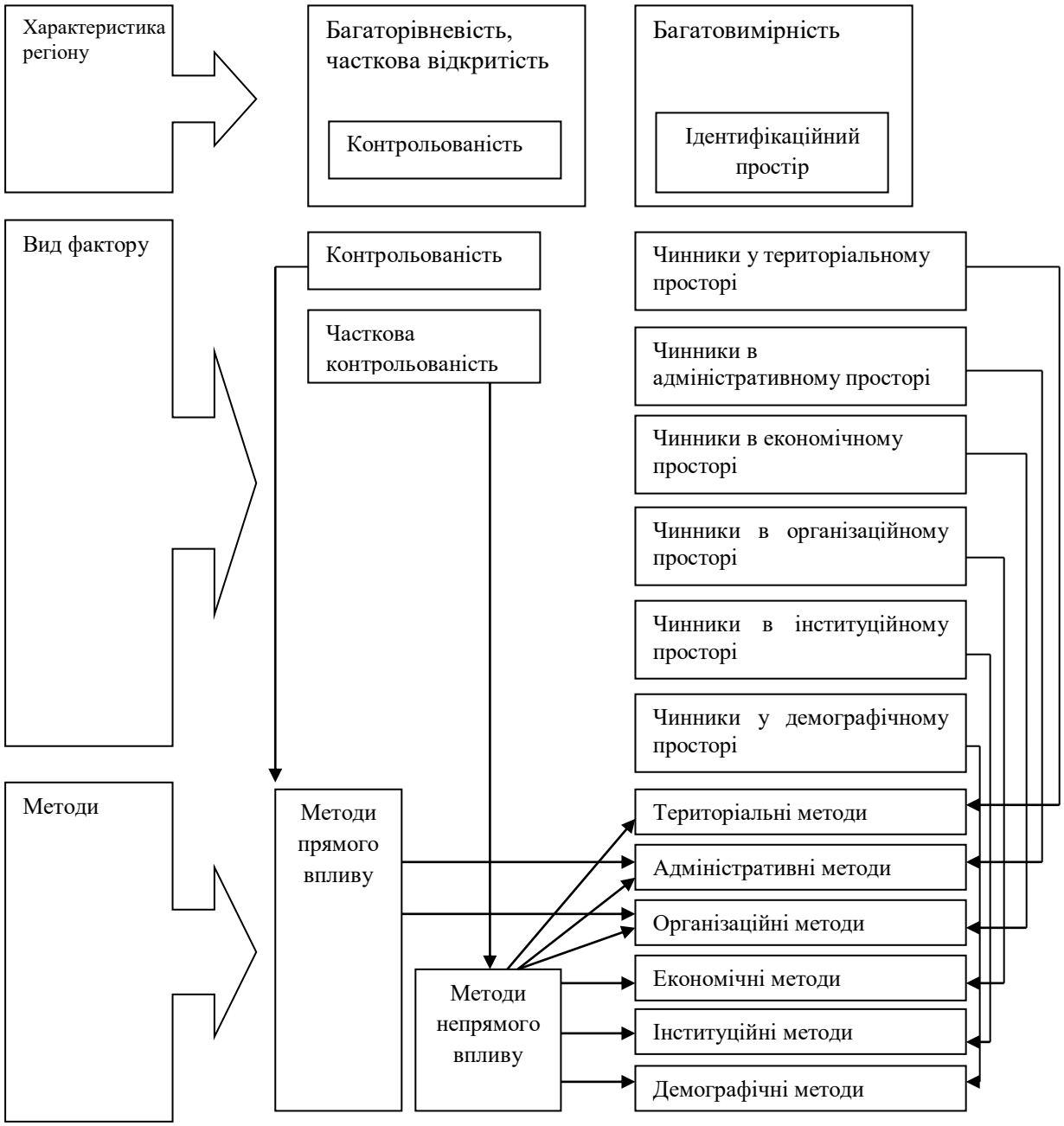

Рис.3.1. Методи публічного управління стратегічним розвитком регіону

- інструменти прямого впливу: законодавчі та нормативно-правові документи: адміністративні накази; постанови; розпорядження; правила, зокрема ліцензування; рекомендації; регламенти, що затверджуються органами регіональної влади;

- Інструменти непрямого впливу: програмно-цільові документи: 1) довгострокові: стратегія, державна програма, генеральна схема розвитку та розміщення продуктивних сил; 2) середньострокові: програма соціально-економічного розвитку, відомча програма; 3) короткострокові: прогноз соціально-економічного розвитку;

- Держзамовлення, яке здійснюється за рахунок коштів регіонального бюджету.

Організаційні інструменти аналізуються поряд з іншими Д.Шеймана, саме: створення фізичних інфраструктур (включаючи механізми концесії у сфері транспорту). Цим інструментом не вичерпується повною мірою група організаційних інструментів. Розширимо підхід до інструментів у цьому напрямку, згрупувавши всю їхню сукупність на два напрямки:

1) інструменти прямого впливу – управління держвласністю;

2) інструменти непрямого впливу – ДПП, бізнес-структури (центрального та регіонального рівня, кластери, технологічні та індустріальні парки), частково ці інструменти «перетинаються» з територіальними, оскільки вони мають двоїсті характеристики – територіальну та галузеву; інфраструктура для бізнесу та проживання населення; соціальна інфраструктура, житлове будівництво.

Застосування інструментів територіального розвитку сприяє ефективному та повномасштабному використанню природно-кліматичного, туристично-рекреаційного потенціалу, земельних ресурсів, максимальному освоєнню території для проживання населення, розміщення виробництв та інфраструктури при дотриманні збалансованості використання земельних ресурсів, збереженні природно-кліматичного, туристично- вирівнювання рівня розвитку територіальних утворень.

Як окрема група інструменти територіального розвитку не знаходять відображення в економічній літературі, проте точково вони присутні в багатьох авторських підходах. Як правило, йдеться про вдосконалення та створення нових форм просторової організації економіки, зокрема бізнес-

структур, типовими прикладами яких є технопарки, вільні економічні зони, промислові та індустріальні парки, транспортно-логістичні центри, спеціалізовані зони дистрибуції [121, 136]. Цей перелік необхідно доповнити кластерами, оскільки їх створення та розвиток також спрямовано на прискорений розвиток тієї чи іншої території, згладжування територіальних диспропорцій, усунення диспаритету у територіальному розвитку.

Економічні інструменти найбільш широко відображені та глибоко досліджені в економічній літературі. Вони представлені: державним замовленням; бюджетними механізмами та регуляторами («Державне регулювання ринкової економіки»); податками, пільгами, кредитами, субвенціями; стимулювання розвитку сектора послуг, малого та середнього підприємництва. До економічних інструментів зараховуються: заробітна плата, ціни, рентні платежі, система матеріального стимулювання, капітальні вкладення, громадські фонди тощо. Однак ці інструменти не можуть повною мірою використовуватися в управлінні стійким розвитком регіонів через відсутність повного контролю над ними з боку регіональної влади.

Економічні інструменти за своєю економічною сутністю спрямовані, або на стимулювання пропозиції, або на стимулювання попиту, тому представимо їх у вигляді двох груп: стимулювання пропозиції: податкові пільги; гарантії; позики; субсидування процентної ставки за кредитами; субсидії (на підключення до мереж тощо); об'єкти заставного фонду; стимулювання попиту: держзамовлення, податки, державні витрати (субсидії, позики, допомоги по безробіттю, інші прямі виплати та ін.).

Інституційні інструменти представлені в економічних роботах у наступному аспекті: 1) як вплив через мотиви та потреби стимулювання бажаної поведінки та діяльності; через систему цінностей - інформацію, виховання, навчання; 2) вплив, заснований на використанні соціально-психологічних чинників, яких можна віднести риси характеру держслужбовця, його здібності, темперамент тощо.

З економічної сутності інституційного простору випливає, що вся сукупність інституційних інструментів має бути представлена інструментами на системи цінностей, визначених культурою, традиціями, засадами: інформація у ЗМІ; конференції; семінари; круглі столи; фестивалі; громадянські форуми з обміну найкращим досвідом; ярмарки соціальних проектів та громадських ініціатив; краудсорсинг, що дозволяє враховувати інтереси стейкхолдерів та ін. Інституційні інструменти важливі тому, що результати роботи регіональних управлінців багато в чому (а іноді вирішальною мірою) залежать від соціального стану суспільства, суспільних настроїв. Окремо необхідно зупинитись у рамках демографічної групи інструментів на тих, що спрямовані на підвищення самозайнятості населення, розвиток колективних форм власності, а саме: створення народних підприємств, кооперативів.

Характерними рисами інструментів є: одні й самі інструменти можуть застосовуватися у різних аспектах на вирішення різнорідних завдань; інструменти різних груп можуть застосовуватися як паралельно (одночасно) на вирішення тих чи інших завдань, і перехресно, коли застосування одного інструменту тягне у себе обов'язкове використання інших (розвиток інфраструктури, податкові пільги та інших.). Комплексний підхід до застосування на регіональному рівні інструментарію у всіх шести ідентифікаційних просторах забезпечується за допомогою побудови матриці, представленої на рис.3.2.

Регіональній владі важливо правильно застосувати інструменти управління для вирішення тієї чи іншої проблеми, щоб не зіткнутися з так званим «ефектом кобри». У зв'язку з цим правомірне твердження, що імперативом управління сталим розвитком є вибір ефективних інструментів вирішення протиріч: між внутрішнім та зовнішнім середовищем регіону в процесі руху по «відкритих каналах» факторів розвитку; «стійкістю» та «розвитком»; цілями сталого розвитку регіону у різних ідентифікаційних просторах.

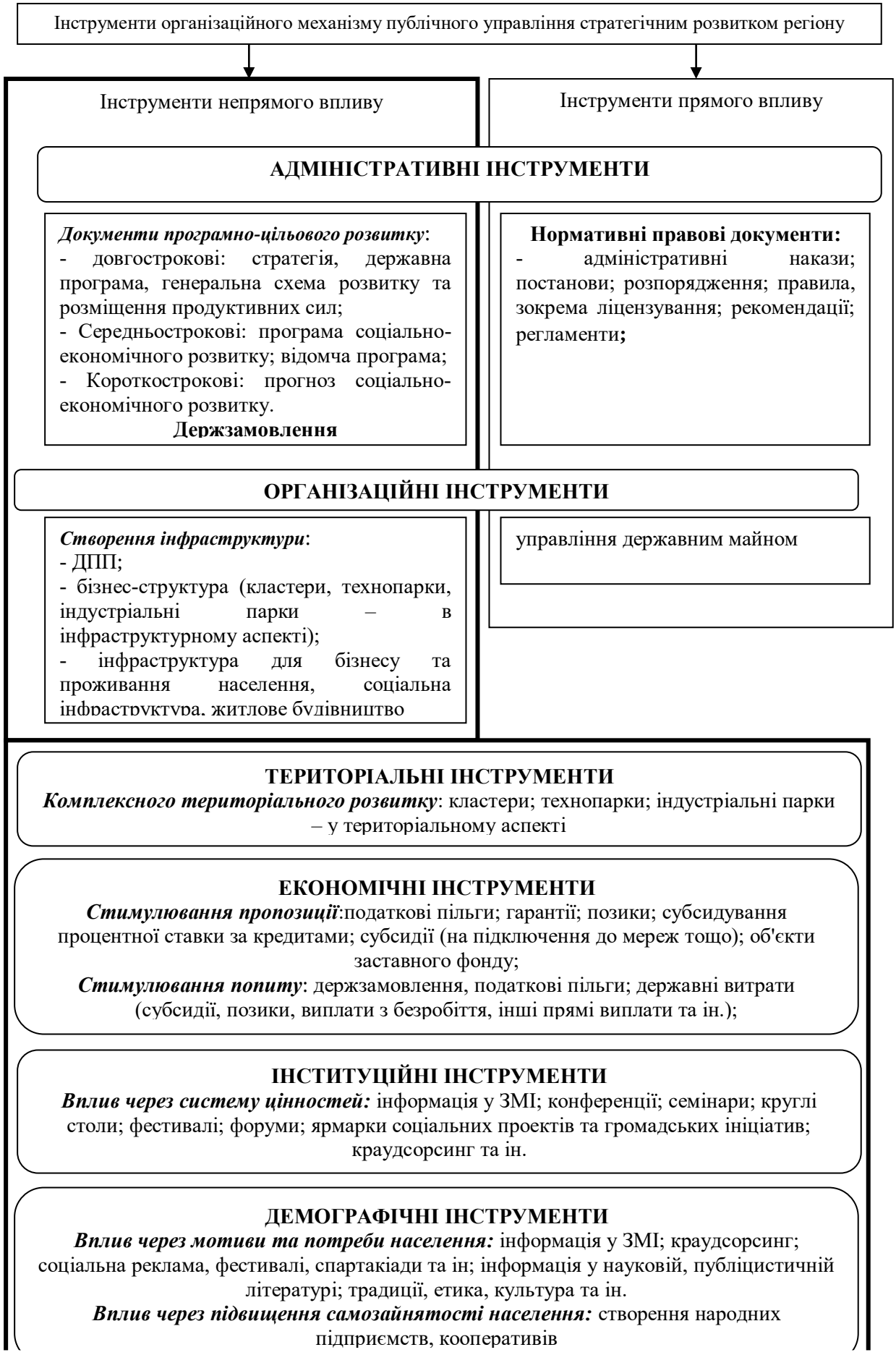

Рис. 3.2. Матриця інструментів організаційного механізму публічного управління стратегічним розвитком регіону

Розглянемо вибір інструментів управління під час вирішення протиріч між внутрішнім і зовнішнім середовищем регіону під час руху чинників розвитку «відкритими каналами».

У адміністративному просторі протиріччя, що полягає у невідповідності вимог нормативних законодавчих актів виділеним у регіоні із метою фінансових ресурсів, дозволяється через застосування адміністративних інструментів - прийняттям закону про регіональний бюджет з переглядом структури видатків бюджетних коштів.

В економічному просторі:

- залучені з інших регіонів трудові ресурси займають робочі місця на підприємствах, позбавляючи місцевих жителів можливості зайняти ці місця, сприяючи підтримці певного рівня безробіття в регіоні, на регіональний бюджет лягає додаткове навантаження в оплаті допомоги безробітним жителям регіону. Вирішення даної суперечності здійснюється через застосування адміністративних інструментів програмно-цільового розвитку зі складанням довгострокового прогнозу в даному напрямку та оцінкою економічної доцільності шляхом зіставлення суми податків, що сплачуються підприємствами, діяльність яких забезпечується із залученням сторонніх трудових ресурсів, із витратами регіонального бюджету на виплату допомоги місцевому безробітному населенню;

- вимога центру участі регіону у виконанні загальнонаціональних функцій (продовольча безпека, енергетична безпека, водна безпека, національна оборона та ін) відволікає фактори регіонального розвитку і в результаті призводить до недовикористання потенціалу регіонального зростання. Вирішення цієї суперечності здійснюється через використання організаційних інструментів: управління держвласністю, а також у вигляді виявлення та розвитку явних переваг цих виробництв, можливості використання їх як «якорних» підприємств при створенні кластерів, технопарків, індустріальних парків з наданням преференцій одночасно з використанням економічних інструментів розвитку.

В інституційному просторі протиріччя, що полягає в конфлікті «імпортованих» та місцевих правил, може бути вирішено через застосування всієї сукупності інституційних інструментів.

В організаційному просторі суперечність, що полягає в «відірваності» головних офісів від виробництв і, відповідно, місць сплати податків від місць забруднення навколишнього середовища, погіршення здоров'я жителів регіону має вирішуватися через комбіноване застосування, з одного боку, адміністративних інструментів щодо розробки державних програм за цим напряму та, з іншого боку, економічних інструментів, що стимулюють до проведення екологічно (очисні установки, озеленення) та соціально (оздоровлення людей, регулярні профогляди, диспансеризація населення) орієнтованої політики.

У демографічному просторі протиріччя, що полягає у супроводі збільшення чисельності населення, що приїжджає, додатковими витратами з регіонального та місцевих бюджетів на забезпечення членів сімей місцями в дитячих садках, школах, медичним обслуговуванням та іншими послугами соціальної сфери, виплатою членам сімей соціальної допомоги, має вирішуватися через застосування адміністративних інструментів програмно-цільового розвитку зі складанням довгострокового прогнозу в даному напрямку та оцінкою економічної доцільності шляхом зіставлення податків, що сплачуються підприємствами, де будуть працювати залучені нові трудові ресурси, з витратами регіонального бюджету на соціальне забезпечення членів їхніх сімей.

Визначимо інструменти управління у процесі вирішення протиріч між стійкістю та розвитком.

У територіальному просторі вирішення протиріч між стійкістю та розвитком багатоаспектне:

1) природно-кліматичний, туристично-рекреаційний потенціал: з одного боку, задля забезпечення стійкості регіону необхідно зберігати; для прискореного розвитку цей потенціал потребує ефективно і повномасштабно

використовувати. Вирішення суперечності полягає у залученні інвесторів з метою розвитку та за умови збереження потенціалу з використанням економічних, організаційних та територіальних інструментів. Наприклад, для збереження культурної спадщини залучаються інвестори, готові вкладати кошти у відновлення пам'яток із збереженням історичного вигляду та подальшою експлуатацією їх як музеїв, готелів, ресторанів тощо;

2) земельні ресурси - для забезпечення стійкості необхідно дотримуватись збалансованості у їх використанні (тваринництво - рослинництво), для розвитку - найбільш ефективно з можливо великим вилученням прибутку використовувати. Застосування адміністративних інструментів, а саме розробка стратегії розвитку та генеральної схеми розвитку та розміщення продуктивних сил визначає пріоритети у використанні обмежених земельних ресурсів та точно задає орієнтири їх використання з урахуванням регіональної специфіки (факторів виробництва);

3) територія для проживання та розміщення виробництв: для стійкості необхідно вирівнювати рівень розвитку місцевих утворень, для прискорення розвитку - розвивати території, найбільш привабливі для інвесторів. З інструментів повинні бути використані, по-перше, адміністративні в частині програмно-цільового розвитку – розробка стратегії розвитку регіону з визначенням «точок зростання» та розробка стратегій місцевих утворень, по-друге, територіальні та організаційні – створення ОЕЗ РУ, кластерів, технопарків та індустріальних парків, по-третє, економічні – надання преференцій.

В адміністративному просторі дозвіл протиріч між стійкістю та розвитком може здійснюватися за допомогою таких інструментів:

1) розробки «пакету документів» стратегічного планування, орієнтованих і на розвиток, і на збереження стійкості з урахуванням тільки напрямів у межах кожного ідентифікаційного простору, але також і міжпросторових протиріч. Це найбільш широкомасштабне протиріччя, що охоплює всю сукупність ідентифікаційних просторів. Єдиного рецепту для

всіх регіонів немає. Зазначимо, що з урахуванням регіональних пріоритетів та можливостей, зумовлених факторами розвитку повинен застосовуватися комплекс інструментів з усіх ідентифікаційних просторів;

2) з одного боку, створення широкої мережі МФЦ, що надає повний перелік державних послуг, з іншого боку – дотримання рівня завантаженості операторів. У процесі застосування адміністративних інструментів у частині розробки державних програм оцінюється економічна та соціальна ефективність створення МФЦ у кожному місцевому утворенні;

3) здійснення держзакупівель, з одного боку, з максимальним зниженням початкової ціни, з іншого боку, з орієнтацією на українських, у тому числі на регіональних виробників з метою підтримки попиту на їхню продукцію. Законодавчо закріплені преференції вітчизняної продукції захищають інтереси вітчизняних виробників та спрямовані на вирішення цієї суперечності. З боку регіональної влади може бути проведена робота в частині підвищення поінформованості місцевих виробників про державні закупівлі через проведення семінарів, нарад з наданням інформації про електронні торгові майданчики, про сайти, на яких розміщуються плани-графіки держзамовлення тощо. Держзамовлення як міра підтримки попиту на продукцію, у тому числі регіональних виробників визначено у сукупності економічних інструментів.

В економічному просторі протиріччя між стійкістю і розвитком полягають у наступному: на збереження стійкості спрямована галузева диверсифікація, збалансованість виробничої та невиробничої сфери, розвиток галузей, що виробляють продукцію, попит на яку мало еластичний за ціною, розвиток галузей, орієнтованих на внутрішньорегіональний попит, на розвиток регіону спрямований на розвиток галузей з максимальною продуктивністю праці. Оскільки обидва вектори сталого розвитку мають бути реалізовані, то регіональна влада в залежності від виробничих можливостей з урахуванням наявних у регіоні та здатних бути

імпортованими факторами розвитку стимулює з використанням економічних інструментів розвиток тих чи інших галузей.

В інституційному просторі протиріччя між стійкістю та розвитком полягають у наступному: з метою збереження стійкості керівництву регіону потрібно мінімізувати «розрив» та вирішувати «суперечності» між формальними та неформальними правилами, з метою розвитку – розробляти та приймати нормативні законодавчі акти «в ногу з часом» , не зважаючи на підвалини, традиції, правила. На вирішення даної суперечності спрямований інституційний інструмент краудсорсинг, коли стейкхолдери (населення та бізнес) беруть активну участь у розробці та обговоренні проектів нормативних правових актів, що приймаються.

В організаційному просторі протиріччя між стійкістю та розвитком визначено наступним: для прискорення розвитку потрібен розвиток інфраструктури для ведення бізнесу та проживання населення переважно за рахунок бюджетних коштів та ДПП, з метою стійкості існують обмеження, у тому числі територіальні та фінансові. Вирішення цієї суперечності здійснюється за допомогою застосування адміністративних інструментів у частині розробки стратегії з чітким розумінням пріоритетів фінансування інфраструктури виходячи з територіальних (які місцеві утворення розвиватимуть у першочерговому порядку) та економічних (від вкладень у які об'єкти віддача до регіонального бюджету максимальна) аспектів.

У демографічному просторі вирішення протиріччя між, з одного боку, підвищенням рівня та якості життя населення (що становить розвитку) і, з іншого боку, зменшенням диференціації доходів населення (складова стійкості) має реалізовуватися за допомогою застосування:

- адміністративних інструментів - нормативних правових актів, якими визначається розмір соціальних виплат населенню, зокрема та його підвищення;

- сукупності організаційних, економічних та територіальних інструментів для створення нових та розвитку діючих виробництв і, як

наслідок, створення нових робочих місць, створення робочих місць з вищою заробітною платою;

- адміністративних інструментів у частині розробки державних програм щодо створення умов для розвитку малого та середнього бізнесу, підприємництва, самозайнятості населення, колективних форм власності (кооперативного руху, народних підприємств) та, відповідно, економічних заходів підтримки цих форм господарювання.

Застосування інструментів для вирішення протиріч між цілями сталого розвитку в різних ідентифікаційних просторах здійснюється за такими напрямками.

У територіальному просторі вирішення протиріч за цілями здійснюється так:

- - ціль у територіальному просторі «ефективне використання потенціалу та ресурсів» суперечить цілі в економічному просторі "Виробництво продукції в рамках доктрини продовольчої безпеки, військової продукції для оборонного комплексу країни і т.д.". Суперечність обумовлена обмеженістю територіального потенціалу. Вирішення суперечності здійснюється через розробку державних програм з підтримки підприємств, що виробляють продукцію для державних потреб (у частині підтримки суміжних або інших високотехнологічних напрямів діяльності на цьому підприємстві), що дозволяють отримувати більший ефект від обмежених природних ресурсів з використанням повного спектру інструментів економічного характеру;

- - мета в територіальному просторі «вирівнювання рівня розвитку місцевих утворень» суперечить цілям у демографічному

- просторі «підвищення рівня життя населення через соціальні виплати, підвищення оплати праці працівникам бюджетної сфери» та «підвищення

- якості життя через розвиток соціальної сфери. Суперечність обумовлена обмеженістю коштів регіонального бюджету. Ця суперечність

дозволяється через державні програми підтримки відстаючих

- територій із встановленням жорстких критеріальних обмежень, що вимагають від вкладень бюджетних коштів максимальної віддачі у вигляді нових

- створених робочих місць, високої заробітної плати тощо.

В адміністративному просторі вирішення протиріч за цілями здійснюється наступним чином:

- - мета в адміністративному просторі «розробка досконалої

- нормативної правової бази» суперечить цілі в інституційному просторі «діалог влади із суспільством». Суперечність обумовлена тим, що

- законодавчі нововведення який завжди позитивно сприймаються населенням, часом вони йдуть «врозріз» з звичаями, підвалинами, традиціями і викликають хвилювання серед населення. Протиріччя

- дозволяється через застосування інструменту "краудсорсинг".

В економічному просторі вирішення протиріч за цілями здійснюється таким чином:

- Ціль в економічному просторі «зростання ВРП» суперечить меті в демографічному просторі «підвищення якості життя через поліпшення екологічної обстановки». Протиріччя обумовлено екологічними обмеженнями для відкриття нових виробництв. Вирішення даної суперечності може здійснюватися через розробку державних програм підтримки екологічно чистих виробництв, стимулюючих діючих виробників встановлювати очисні споруди з допомогою повного пакету економічних інструментів; а також державні програми з озеленення регіону, в т.ч. лісопосадок; для поліпшення екологічної обстановки можна використовувати весь спектр інструментів впливу через систему цінностей (з демографічного блоку);

- Ціль в економічному просторі «зростання продуктивності праці» суперечить меті в демографічному просторі «підвищення рівня життя населення». Протиріччя зумовлено вивільненням робітників внаслідок

зростання продуктивності праці та, відповідно, зростанням безробіття, зниженням зайнятості. Суперечність дозволяється через, по-перше, розробку державних програм з підтримки новостворюваних підприємств малого та середнього бізнесу з наданням ним підтримки у вигляді податкових пільг; гарантій; позик; субсидування процентної ставки за кредитами; субсидій (на підключення до мереж тощо); об'єктів заставного фонду; по-друге, створення колективних форм власності.

В організаційному просторі вирішення протиріч за цілями здійснюється так:

- мета в організаційному просторі «випереджальний розвиток бізнес-структур, інфраструктури для ведення бізнесу та проживання населення» суперечить цілям у демографічному просторі «підвищення рівня життя населення через соціальні виплати, підвищення оплати праці працівникам бюджетної сфери» та «підвищення якості життя через підвищення якості наданих соціальних послуг». Протиріччя обумовлено обмеженістю коштів регіонального бюджету та необхідністю вибору між, з одного боку, видатками на розвиток бізнес-структур, інфраструктури, що випадають доходами бюджету від надання податкових пільг та, з іншого боку, соціальними виплатами населенню, підвищенням оплати праці працівників бюджетної сфери, фінансуванням соціальної сфери . Дозвіл протиріччя цих цілей може бути здійснено через розробку державних програм зі створення бізнес-структур з жорстким критеріальним відбором, що передбачає максимізацію кількості новостворюваних робочих місць та забезпечення певного рівня заробітної плати, що в результаті сприятиме підвищенню рівня життя населення регіону.

Інституційний простір - вирішення протиріч із цілями в адміністративному просторі представлено вище.

Демографічний простір - вирішення протиріч із цілями в територіальному, економічному та організаційному просторах представлено вище.

Вважаємо за необхідне акцентувати увагу на необхідності вибору регіональною владою інструментів управління залежно від поточного стану регіону та основних проблем, що потребують першочергового та пріоритетного вирішення, а саме для «підтягування» регіонів, що відстають у якомусь ідентифікаційному просторі, до рівня успішних, у тому числі для компенсації відсутніх у регіоні територіально обумовлених переваг.

З критерію «близькість до центру» ми виділили вище трьох типів регіонів: прикордонний; нейтральний; центральний. Прикордонні або більше віддалені регіони мають менше географічно обумовлених переваг, і для їх сталого розвитку потрібне застосування більшого набору інструментів та відповідних бюджетних фінансових вливань, ніж у центральні регіони. Органам регіональної влади необхідно розробити стратегію з виявленими у ній очевидними відмінними перевагами саме цієї території та спрямувати зусилля на її реалізацію. Важливим стимулом залучення інвесторів може бути створення інфраструктури, застосування повного комплексу заходів економічного характеру. Для стимулювання до збільшення чисельності населення необхідно застосовувати широкий спектр демографічних інструментів, насамперед – житлове будівництво з відповідним розвитком житлової інфраструктури.

Виходячи з критерію «наявність невикористаного природного потенціалу та ресурсів» ми виділили три типи регіонів: резервні; освоювані; освоєні. У розвитку резервних територій акцент повинен робитися залучення у регіон інвесторів, кваліфікованих кадрів у вигляді реалізації економічної та демографічної групи інструментів.

З критерію «рівень економічного розвитку» ми виділили: розвинені; що розвиваються; стагнуючі; відсталі. У відсталих і стагнуючих регіонах першорядний акцент має бути зроблено на адміністративних інструментах у частині розробки документів програмно-цільового розвитку, організаційних інструментах у плані створення інфраструктури, територіальних та економічних інструментах у повному їх складі.

За критерієм «галузева спеціалізація» виділили такі типи регіонів: індустріальний; сільськогосподарський; сировинний; рекреаційний; туристична; науковий. Для диверсифікації економіки будь-якого з регіонів особливий акцент необхідно зробити на адміністративних інструментах, а саме на розробці документів програмно-цільового розвитку та, зокрема, розробці стратегії, КВП, орієнтованих на уникнення монозалежності та на диверсифікацію виробництва. Для диверсифікації потрібен, по-перше, розвиток відповідної інфраструктури, бізнес-структур (організаційний блок) та, по-друге, застосування економічних інструментів з метою стимулювання розвитку необхідних виробничих галузей.

За критерієм "відкритість економіки" ми виділили: експортоорієнтовані; імпортозамінюючі. Для стимулювання розвитку та експортоорієнтованих, та імпортозамінних виробництв потрібне застосування сукупності економічних та організаційних інструментів розвитку.

За критерієм «домінування формальних чи неформальних інститутів» ми виділили: регіон правил; регіон традицій. У регіонах, де домінують неформальні правила, особлива увага має приділятися адміністративним (прийняття нормативних правових документів та контроль за їх виконанням) та інституційним (у повній їх сукупності) інструментам. У регіонах з домінуванням формальних правил доцільно посилення неформальної складової інституційного середовища за допомогою інструментів розвитку культурних цінностей, формування та зміцнення традицій ефективного ділового спілкування та ін.

В організаційному просторі для вибору інструментів управління сталим розвитком необхідно використовувати критерій «ступінь розвиненості внутрішньорегіональних виробничих структур»: - регіони з розвиненою мережею організаційних структур; регіони з нерозвиненою (слабко розвиненою) мережею організаційних структур. На особливу увагу заслуговують регіони з нерозвиненою (слабко розвиненою) мережею

організаційних структур. Пріоритет має надаватися організаційним інструментам у частині створення інфраструктури, підтримки бізнес-структур.

У демографічному просторі визначення складу перспективних інструментів управління сталим розвитком доцільно здійснювати за критерієм «природний приріст населення», виділяючи: «молодий» регіон; «Вимираючий» регіон. У «вимираючому» регіоні особливий акцент має робитися використання інструментів демографічної групи, економічних інструментів, реалізація яких спрямовано забезпечення зайнятості, зростання заробітної плати, організаційних - в розвитку інфраструктури проживання населення, соціальної інфраструктури, житлове будівництво.

Узагальнення вищевикладеного дозволяє зробити висновок, що управління сталим розвитком регіону забезпечується застосуванням наступних інструментів:

1) інструменти прямого впливу:

- адміністративні: нормативні правові документи: адміністративні накази; постанови; розпорядження; правила, у тому числі ліцензування; рекомендації; регламенти, що затверджуються органами регіональної влади;

- Організаційні: управління держвласністю;

2) інструменти непрямого впливу:

- територіальні: національного та регіонального рівня; кластери; технопарки; індустріальні парки;

- адміністративні: документи програмно-цільового розвитку: довгострокові - стратегія, державна програма, генеральна схема розвитку та розміщення продуктивних сил; середньострокові – програма соціально-економічного розвитку, відомча програма; короткострокові – прогноз соціально-економічного розвитку; держзамовлення;

- Економічні: 1) стимулювання пропозиції: податкові пільги; гарантії; позики; субсидування процентної ставки за кредитами; субсидії; об'єкти

заставного фонду; 2) стимулювання попиту: держзамовлення, податки, державні витрати (субсидії, позики, допомоги по безробіттю та ін.);

- організаційні: ДПП; бізнес-структури (центрального та регіонального рівня, технопарки, індустріальні парки, кластери); інфраструктура для бізнесу та проживання населення, соціальна інфраструктура, житлове будівництво;

- інституційні - інструменти, що впливають через систему цінностей: інформація у ЗМІ; конференції; семінари; круглі столи; фестивалі; форуми; ярмарки соціальних проектів та громадських ініціатив; краудсорсинг;

- демографічні - інструменти, що впливають через мотиви та потреби населення: інформація у ЗМІ; краудсорсинг; соціальна реклама, фестивалі, спартакіади та ін; інформація у науковій, публіцистичній літературі; традиції, етика, культура та ін.; Вплив через підвищення самозайнятості населення: розвиток колективних форм власності (народних підприємств, кооперативів).

Визначено пріоритетність застосування регіональної владою тих чи інших інструментів у процесі реалізації механізму управління сталим розвитком регіону за:

1) вирішення протиріч між: внутрішнім та зовнішнім середовищем регіону в процесі руху по «відкритих каналах» факторів розвитку; стійкістю та розвитком; цілями сталого розвитку регіону у різних ідентифікаційних просторах;

2) посилення відстаючих у розвитку підсистем регіонів рівня успішних.

3.2. Підхід до комунікаційної взаємодії з громадськістю в системі публічного управління стратегічним розвитком регіону

Вироблення нових підходів до вивчення соціально-економічного розвитку є у сучасних умовах важливим моментом, оскільки навколишній світ є багатоскладне підпорядкування, що у постійному русі. Вловити тенденції, вчасно відслідкувати переломні моменти, відстежити більш рухливі базисні

постулати від менш рухливих, сформувати методологічні основи пошуку та ідентифікації рушійних сил, встановити суб'єкт-об'єктні зв'язки взаємодіючих елементів соціально-економічної системи, як видається, є нагальні, першочергові завдання управління.

У межах самого господарського управління відбувається зворотна картина, що у кожен конкретний час і простору доводиться вирішувати конструктивні завдання, що передбачає наявність стадії попереднього моделювання. Через це господарське управління постає як не статичної, а динамічно функціонуючої оболонки знання, як об'єкт (суб'єкт) дослідження потоками різної інтенсивності.

Регіону як системі притаманний ряд специфічних системних властивостей, які мають бути враховані для забезпечення стабільності існування (виживання) та розвитку відповідно до встановлених цілей: ймовірність; ділимість (множинність) на підсистеми, що є між собою у певних відносинах; стійкість, оскільки має місце нечутливість до деяких сторонніх збурень; ієрархічність елементів системи, що забезпечує підвищену стійкість до зовнішніх впливів; динамізм (здатність до безперервної зміни свого стану, тобто розвитку); багатокритеріальність в силу складності та безлічі цілей регіону; емерджентність, оскільки регіони створюються як цілісні освіти, які з певних елементів, об'єднання яких воєдино призводить до появи нової якості.

З переліку властивостей випливає, що крім розчленування системи на ті чи інші частини можливий різноаспектний набір частин ієрархічної та логічної структури (виконавці, методи роботи, технологія, інформація тощо). Частини системи, що виділяються, мають різний ступінь стійкості в просторі і в часі, що проявляється особливо в періоди криз, оскільки кожна зі складових частин характеризується власною поведінкою і станом. Одним з ефективних методів дослідження соціально-економічних систем є їх моделювання, що дозволяє проводити експерименти з реальною соціально-економічною системою (регіоном), а отримані результати можна поширити з дотриманням подібності до реальної системи з усіма вхідними, вихідними характеристиками,

функціями, що забезпечують його життєдіяльність. Регіон у разі є суб'єктом і об'єктом управління. При цьому можуть змінюватися цілі та вектори розвитку, оскільки на стан регіону впливає безліч факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

Моделювання соціально-економічного розвитку може бути здійснено на основі розробки проектно-діяльнісних моделей. При цьому слід зазначити, що в нашому дослідженні в проектно-діяльнісній моделі регіону, що вивчається, як істотна риса економічного розвитку передбачається наявність еколого-соціальної компоненти. Тоді при конструюванні моделі науково-проектне знання має суттєві особливості, що визначаються найрезультативнішою спрямованістю. Крім того, суттєвою особливістю є і те, що в цьому симбіозі передбачається досягнення таких умов існування штучного та природного, за яких забезпечуються повноцінні умови для саморозвитку.

Основні методологічні положення, вже викладені нами, дають можливість представити концептуальну модель сталого соціально-еколого-орієнтованого економічного розвитку у вигляді нестійкої рівноважної системи, що функціонує в коливальному режимі (рис. 3.2).

Важливим питанням тут є факт забезпечення рівноваги в коливальному режимі. Проте, видима суперечливість висунутого становища знімається, враховуючи, що типів рівноважного стану існує, рис. 3.3. Концептуальна модель сталого економічного розвитку принаймні три відповідно основним структурним елементам соціально-, еколого-, економічної системи.

Один із станів, наприклад, то, можливо спрямовано підтримку рівноваги по соціальної підсистемі, позначеної як «С». У цьому випадку екологічна (Ен) та економічна (Ек) підсистеми блокуються для підтримки умов пріоритетного розвитку соціальної підсистеми. При цьому соціальна підсистема, будучи провідною, накладає певні обмеження на функціонування суміжних підсистем, що і позначається відповідними векторними зв'язками.

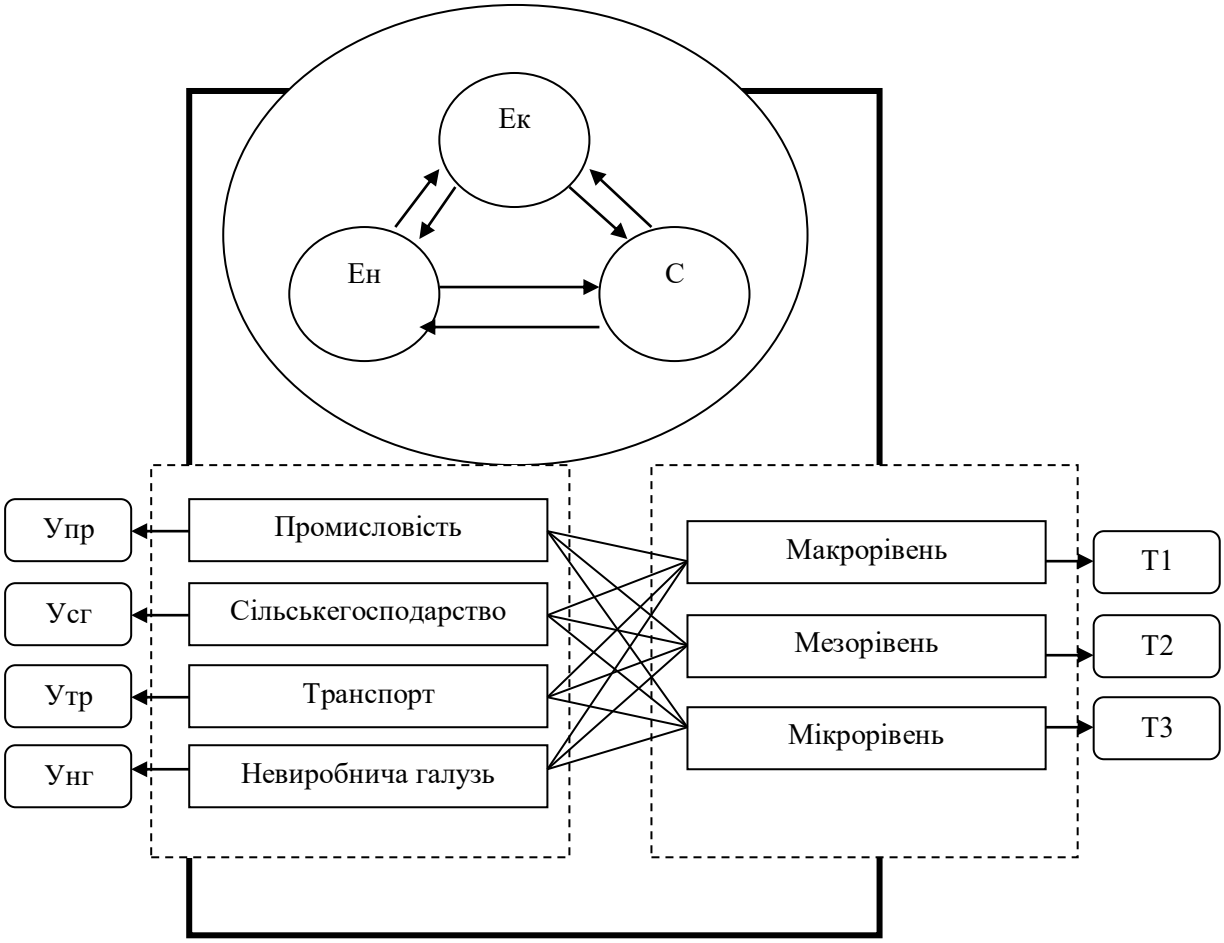

Ек – економічна підсистема; Ен – екологічна підсистема; С – соціальна підсистема;

Рис. 3.3. Концептуальна модель сталого економічного розвитку

Інший із станів може характеризувати екологічну рівновагу. Цей тип стійкості відрізняється тим, що для підтримки умов пріоритетного розвитку екологічної підсистеми блокуються економічна та соціальна підсистеми. Останні ж у своєму розвитку зазнають впливу обмежень з боку екологічної підсистеми.

Третій тип взаємодії трьох підсистем відбиває економічне рівновагу. У разі у блокуванні перебувають соціальна та екологічна підсистеми, які орієнтація спрямовано підтримку пріоритетності у розвитку економічної підсистеми, що у своє чергу ставить обмеження в розвитку соціальної та екологічної підсистем.

На рис. 3.3 концептуальна модель розвитку розглядається при взаємодії всіх підсистем. Тим не менш, особливий інтерес представляє питання поведінки соціальної та екологічної підсистем у суміжних типах збалансованого розвитку. На наш погляд, це стосується формування змістовної частини соціально-еколого-орієнтованої економічної діяльності, а також характеру інвестиційної політики в цій галузі.

Наступним істотним моментом у моделі є розкриття властивих їй дискретно-цілісних властивостей. Цілісність концептуальної моделі збалансованого розвитку досягається за рахунок об'єднання регіональних та галузевих напрямків господарської діяльності. Це об'єднання проводиться у двох напрямах.

По першому напрямку охоплюються всі об'єкти, що у прерогативі чи регіонального, чи галузевого підходів управління. Цей вид об'єднання графічно зображений жирною лінією, що замикає виділені елементи по галузях та регіонах. Зазначимо, що для зручності графічного зображення перелік галузей максимально узагальнений, хоча він може бути розширений до необхідних розмірів.

По другому напрямку передбачається, що кожен з досліджуваних об'єктів (регіональної або галузевої приналежності) розглядається у сукупності з іншими елементами не тільки прямо, а й опосередковано, або через суміжні регіональні рівні, або через суміжні галузі. Цей тип зв'язків зображено у вигляді пунктирних ліній. Так, наприклад, модель сталого розвитку сільського господарства можна розглядати у тих трьох регіональних рівнів. У той самий час суміжні галузі також беруть участь у формуванні моделі, але у відбитому через регіональні рівні вигляді (або окремо за кожним рівнем, чи їх сукупності, залежно від заданого ступеня узагальнення під конкретні завдання).

Властивість дисперсності концептуальної моделі збалансованого розвитку забезпечує універсальність її використання. Приватні моделі сталого розвитку як у регіонах (на рисунку вони позначені як Ті; Т2; Тз), і по галузях

(Ур; Ус/х; Утр; Ун/в) перекривають практично всю можливу діяльність, у своїй вони входять у протиріччя друг з одним.

Представлена концептуальна модель збалансованого розвитку органічно поєднує у собі дві інтегруючі функції: розвитку регіону та способи його забезпечення. Цим, як видається, і досягається необхідний рівень комплексності підходу до дослідження та вирішення як економічних, так і соціальних та екологічних проблем.

Безумовно, кожна модель реалізується у певному комплексі заходів. Однак, у загальному вигляді вони можуть бути укладені у три основні блоки: організаційні, економічні та спеціальні (екологічні). Наслідуючи таку градацію, і відбувається змістовне насичення моделі стабільного економічного розвитку в цілому. У розгорнутому вигляді структура соціально-, еколого-орієнтованих заходів представлена на рис. 3.4. Тут мають на увазі співвідношення соціально-, еколого-економічних заходів з характером функціонування концептуальної моделі сталого розвитку.

Зіставлення типів сталого розвитку із узагальненою схемою структури змісту вищезгаданих заходів дозволяє виділити топологічну основу. Так стійкість із соціальної підсистеми асоціативно тяжіє до групи організаційних заходів. Тоді як стійкість по екологічній підсистемі пов'язується з комплексом економічних заходів. Екологічна стабільність замикається на групі спеціальних заходів, які у свою чергу диференціюються на захист середовища та природоохоронні. У такому разі, надається можливість визначитися у характері соціально-, еколого-орієнтованої діяльності на кожному з етапів підтримки стану рівноважного розвитку. Початковою позицією в циклі формування стану стабільного розвитку системи є, на нашу думку, етап, пов'язаний з удосконаленням соціальної підсистеми. Саме на цій стадії передбачається «матеріалізація» всієї сукупності соціально-, еколого-економічних цінностей та пріоритетів у комплексі законодавчих, правових та нормативних документів, що регламентують суспільне життя, а також у самій структурі економічного управління.

Для моделі економічно сталого розвитку визначальною є група економічних заходів, які значною мірою задають специфіку вимог щодо вдосконалення організаційних та економічних умов. Для даного типу розвитку організаційні та екологічні заходи мають характер супутніх. На кожному тимчасовому інтервалі, що відбиває принципове ставлення до соціально-, еколого-орієнтованої діяльності (це етапи стабілізації та корінного поліпшення ситуації), виникає необхідність приведення у відповідність засобів їх досягнення з комплексом заходів, що забезпечують їх реальне втілення. Оскільки, чим глибше і радикальніше економічні вимоги, що висуваються, тим більшою мірою необхідно їм розгорнуте обґрунтування. Стану сталого (рівноважного) розвитку спочатку властивий певний динамізм. Отже, стійкий стан у часі характеризується неоднорідністю, що необхідно враховувати у структурі методів та засобів його досягнення.

Висновок, який є можливим зробити, виходячи з аналізу змістовної частини моделі сталого економічного розвитку, полягає в тому, що цілі можуть і повинні досягатися за рахунок спеціалізованих заходів, реалізація яких дозволяє змінити основи господарської діяльності. І тут якраз і набуває ширшу інтерпретацію саме поняття соціально-, еколого-орієнтованих економічних заходів.

В умовах, коли подібна діяльність переноситься в регіональні моделі сталого розвитку, доцільним стає відповідне впорядкування інвестиційної політики, яка має бути досить гнучкою, мобільною по відношенню до зміни пріоритетів у кожній конкретній моделі. До найбільш загальних її рис можна віднести: збільшення частки інвестицій, спрямованих у галузь наукових досліджень, проектних пошуків та безпосереднє проектування, а також на фінансування заходів, обґрунтованих у ключі відповідних моделей сталого розвитку. Аналіз економічної ситуації, що складається, під кутом зору інвестицій дозволяє всередині певного типу моделі сталого розвитку охарактеризувати якісний стан і корінне поліпшення як соціального, так і

екологічного середовища. Тоді можна вичленувати цілком певний економічний ефект, який залежить від цільових інвестицій (рис. 3.4.).

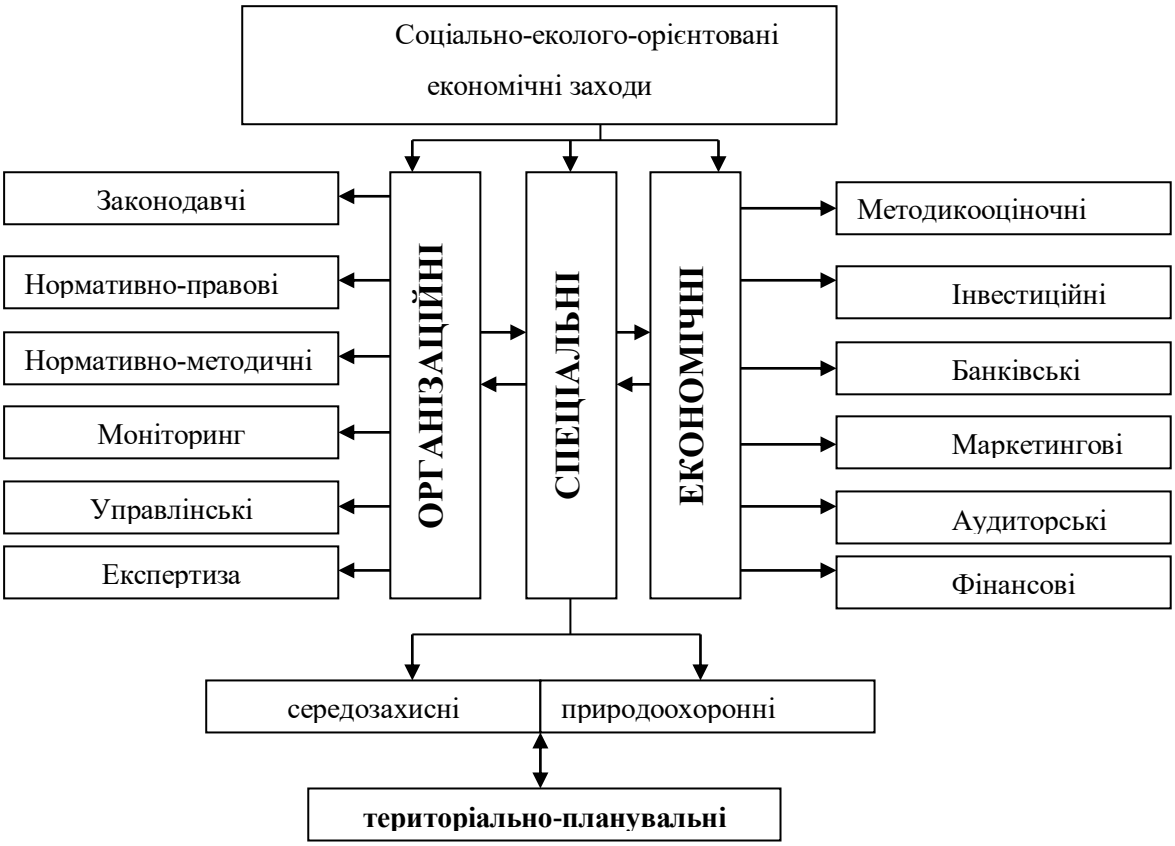

Рис.3.4. Динаміка співвідношення інвестицій та економічного ефекту

Проблема співвідношення економічного ефекту та витрат на його досягнення визначається станом початкового періоду, що характеризує сучасний стан, та кінцевого періоду, що характеризує стан стабільного розвитку. Тенденції покращення економічного стану можуть забезпечуватися комплексом короткострокових, середньострокових та довгострокових програм.

Економічний ефект, що отримується від інвестування в короткострокові, середньострокові та довгострокові програми, обмежений відповідними граничними інвестиційними витратами. Величина граничного рівня витрат визначається двома чинниками, які, з погляду, значною мірою взаємозалежні.

Це громадський вибір і межа технологічних можливостей на даний тимчасовий період, коли подальше збільшення витрат не приносить бажаного ефекту.

Оскільки засоби досягнення цілей на різних часових інтервалах відрізняються один від одного за технологічними можливостями, то й рівні граничних інвестиційних витрат зростають. Зростання економічного ефекту у часі пов'язані з тим, що з кожним наступним періодом відбувається накопичення результатів позитивних досягнень попередніх програм, не лінійно посилюючи вплив наступних. Слід особливо наголосити, що реальний вихід на результат сталого розвитку може бути здійснений лише за умови паралельного інвестування коротко-, середньо- та довгострокових програм.

Таким чином, модель сталого розвитку соціально-економічної системи має складну інфраструктуру, яка потребує широкого нестандартного обґрунтування. Принциповою особливістю моделі цього типу є її дискретно-цілісні властивості, які переміщують акценти досліджень із зовнішнього боку явища на внутрішні, досягаючи таким шляхом єдності та цілісності у множині різноманітності штучних та природних об'єктів екосистем у напрямку їх гармонізації.

У межах розглянутої моделі сталого економічного розвитку, здається, слід розглянути і модель соціально-, еколого-орієнтованого розвитку. Основне завдання тут у тому, щоб виявити проблемні ситуації.

Насамперед, це вивчення регіональних факторів у трьох напрямках:

- виділення та класифікації за ступенем їх впливу на розміщення виробництва;

- економічного обгрунтування вартісних оцінок чинників та його регіональних коефіцієнтів, з витрат живого і упредметненого праці, необхідні їх залучення у процес громадського виробництва;

- взаємопов'язаного та взаємозумовленого аналізу факторів у системі функціонування та розвитку суспільного виробництва.

Відповідно необхідне здійснення системного підходу до оцінки ефективності розміщення виробництва, що ув'язує в єдиному методологічному процесі комплексне поєднання виробництв відповідно до зміни регіональних оцінок факторів. Виділяючи найбільш загальне та суттєве такого підходу можна виділити принципи, що становлять основу прийняття рішень щодо розміщення виробництв, а також вибір структури факторів, що приймаються до уваги.

До основних принципів відносяться: планомірне та комплексне розміщення виробництва; розвиток суспільного розподілу праці; комплексний розвиток господарства економічних регіонів; зближення рівнів економічного розвитку, економічно раціональніша територіальна організація господарства; використання переваг міжрегіонального розподілу праці. Принципи повинні відповідати цілям та критерію ефективності розвитку продуктивних сил, національним інтересам та ін.

До найбільш загальних факторів розміщення продуктивних сил відносяться: природні ресурси, рівень розвитку техніки, економічне призначення та географія споживання продукції, транспортабельність сировини та продукції, а також техніко-економічні особливості виробництв (матеріаломісткість, енергоємність, трудомісткість тощо). Особливо виділяються форми суспільної організації виробництва (концентрація, спеціалізація, кооперування, комбінування) та комплексний розвиток економіки регіонів, взаємопов'язані умови вдосконалення територіальної організації виробництва, що сприяють підвищенню продуктивності суспільної праці.

Важливим методологічним висновком є те, що у процесі формування територіально-виробничих комплексів втрачає чинність визначальна гіпотеза про стабільність регіональної оцінки більшості факторів. У такому разі, сам метод, що націлює розв'язання задачі розміщення залежно лише від ступеня тяжіння окремих підприємств до певних ресурсів (факторів), не може задовольняти вимоги комплексності щодо розміщення виробництва, а, отже, і

підвищення територіальної ефективності його організації. Для цілей соціально-, еколого-орієнтованого розвитку соціально-економічної системи потрібна наявність можливостей проведення широкого маневру, спрямованого на відтворення природних ресурсів та їх підтримку.

З методологічної точки зору основні напрямки соціально-, еколого-орієнтованого розвитку продуктивних сил приховані в процесі впорядкування взаємодії сукупності факторів, що задає в залежності від поставлених цілей особливості функціонування системи. У разі акценти переносяться на пріоритетний облік соціального і екосистемних чинників.

Під регіональною системою факторів розуміється взаємопов'язана у процесі суспільного виробництва сукупність природних та економічних ресурсів та умов, під впливом яких складаються витрати та результати виробництва, удосконалюється територіальний поділ праці, утворюються територіальні комплексні поєднання виробництв та розвиваються практично всі соціально-економічні процеси на території. Як очевидно з рисунка, регіональна система чинників визначає напрями розвитку виробництва та її організацію біля. З одного боку, передумови та умови розміщення продуктивних сил існують об'єктивно та незалежно від суспільного виробництва. Насамперед, це відноситься до природних умов та ресурсів, а також зафіксованих на території результатів попередньої виробничої діяльності. З іншого боку, вплив чинників і спосіб формування в систему, і навіть економічні оцінки їх впливу залежить від залучення й використання продуктивних сил, і навіть способу виробництва матеріальних благ. Тут і виникає необхідність відокремлення спонукальних факторів. Таким фактором є соціально-еколого-економічна системна цілісність. В даному випадку цей фактор займає належне йому місце завдяки постановці питання формування соціально-еколого-орієнтованої моделі сталого економічного розвитку. Фактор соціально-еколого-екосистемної цілісності свідомо вичленовується з блоку факторів, оскільки має свою глибоку специфіку.

Таким чином, факторний аналіз висвітлює як би зсередини проблему співвідношення соціального та екологічного факторів у процес розвитку продуктивних сил.

Для вирішення завдань сталого розвитку необхідний облік вимог та обмежень соціальних та екологічних імперативів у процесі цільового впорядкування функціонування соціально-економічних факторів. У разі розширюються можливості глибшої оцінки ефективності самих соціально-еколого-орієнтованих заходів. Регіональні фактори, на відміну від умов розміщення виробництва, завжди повинні мати економічну оцінку, що враховує витрати живої та уречевленої праці, необхідні для залучення та використання у виробничих процесах.

Оскільки ефективність розвитку та розміщення продуктивних сил завжди обумовлена взаємопов'язаною регіональною системою факторів, що визначають диференціацію витрат та результатів виробничих процесів, зупинимося на деяких аспектах соціалізації та екологізації категорії економічної ефективності. Так, фактор соціально-еколого-екосистемної цілісності визначає ефективність як через прямий вплив на величину витрат та результатів, так і опосередковано, через вплив на процес розвитку виробництва, критерій економічної ефективності розвитку продуктивних сил, територіальний критерій та приватні показники ефективності розміщення виробництва. Тобто оцінка витрат і вигод, що формує поняття ефективності, обумовлюється витратами живої та уречевленої праці, спрямованої не тільки на зміну кількісних та якісних станів предметів, а й соціальних та природних процесів. У цьому мета полягає у наданні їм властивостей, здатних задовольняти суспільні потреби. Соціально-, еколого-системний фактор у разі формування рівноважної моделі економічного розвитку таки орієнтує структуру критеріального апарату на підтримку поставленої мети.

Безпосередньою основою формування системи показників економічної ефективності розвитку та розміщення виробництва служить система регіональних факторів, що об'єднує в єдине ціле та продуктивні сили та

виробничі відносини на території. У цілому нині слід зазначити, що з коротко-, середньо- і довгострокових моделей розвитку характерна тенденція підвищення ефективності соціально-еколого-екосистемного чинника. І пов'язано це з тим, що у процесі досягнення сприятливих умов довкілля зростає частка уречевленої праці. При цьому упредметнена праця пов'язується з показником, що характеризує рівень збалансованості екосистеми.

Аналіз регіональних факторів та їх оцінка дозволяє перейти до методів формування господарського комплексу, що відповідає умовам сталого розвитку. Економічно ефективне розміщення територіально-виробничих комплексів передбачає необхідність обліку, з одного боку, взаємозв'язків господарських процесів у їх послідовних та паралельних поєднаннях, що складаються під впливом сукупності факторів у рамках цілісної господарської системи. З іншого боку, цільова орієнтація на соціально-еколого-орієнтований економічний розвиток потребує кількісної інтерпретації виробничих взаємодій з регіональною системою факторів і насамперед соціально-еколого-екосистемним фактором з подальшою оцінкою їх ефективності.

З погляду сталого розвитку найбільш ефективним варіантом розміщення будь-яких виробництв є не той, що забезпечує індивідуальний мінімум витрат, а той, що відповідає загальному мінімуму витрат у масштабі всього народногосподарського комплексу з урахуванням вирішення соціальних та екологічних проблем того чи іншого регіонального рівня. Основне завдання полягає в тому, щоб забезпечити повноту обліку соціальних та екологічних факторів у моделі вартісних оцінок та оптимізаційної моделі розвитку виробничої підсистеми.

Соціально та екологічно орієнтований склад та структура виробництв на певній території можуть бути виявлені у два етапи. На першому етапі впорядковується комплекс галузей, включаючи промисловість, сільське господарство, транспорт, невиробничу сферу та ін. Другий етап упорядкування пов'язаний із внутрішньогалузевою диференціацією виробництв.

Упорядкування взаємодії виробничої, соціальної та природної підсистем у міжгалузевому ключі полягає в тому, щоб на основі порівняльних кількісних оцінок, з одного боку, параметрів ресурсоспоживання, а з іншого, встановлюваних пересурсних та пофакторних лімітів, виявити пріоритетність проблем у галузевому розрізі. Такий методологічний хід дозволяє направити дії як щодо структурної соціально-еколого-орієнтованої перебудови (формування) самого галузевого комплексу, так і виробити рекомендації щодо найбільш ефективного інвестування соціальних та природоохоронних заходів.

Зазначимо, що представлений підхід може бути використаний на вирішення завдань різного регіонального рівня. Наприклад, види споживаних ресурсів можуть змінюватись у досить широких межах, виходячи з конкретних умов та розв'язуваних завдань, ресурсоспоживання може встановлюватися на основі регіональної моделі екологічної рівноваги і, що дуже важливо, відповідно до обмежень, що накладаються фактором соціально-еколого-екосистемної цілісності.

Таким чином, модель соціально-еколого-орієнтованого економічного розвитку є механізмом дій, що зачіпає основні структурні елементи продуктивних сил. Надання такому механізму властивостей саморегулюючої системи вимагає спеціальних зусиль, які стосуються насамперед самої сутнісної основи методів оцінки ефективності її функціонування.

Регіональна модель соціально-екологічно збалансованого економічного розвитку повинна орієнтувати на розкриття, з одного боку, просторових передумов розвитку природної та соціальної підсистем а, з іншого боку, на формування обмежень щодо розвитку та розміщення продуктивних сил. Аналіз існуючих моделей відображення територіальних аспектів розвитку та розміщення продуктивних сил дає можливість виділити ряд положень, суттєвих з методологічної точки зору.

По-перше, продуктивні сили фіксуються в регіоні у досить стійкій структурно-функціональній формі лінійно-центрового типу, що впливає на прилеглий до неї простір. Стійкість системи при цьому визначається

властивою їй властивістю інерції, обумовленої високим ступенем наступності, яка незмінно виявляється при переході від одного етапу розвитку до іншого.

По-друге, функціонально-планувальна структура регіону має властивість неоднорідності, що виявляється у певній закономірності, що дозволяє генерувати тим самим значною мірою процеси розвитку та розміщення продуктивних сил.

По-третє, аналіз теоретичних моделей просторового освоєння території, розроблених до теперішнього часу в економіці, географії та містобудуванні, вказує на існування однієї характерної, властивої їм усім особливості: орієнтація на впорядкування структурно-функціональної частини територіального простору, спрямованої на досягнення оптимуму у взаємодії її складових елементів. Однак екологічна складова продуктивних сил як самостійне явище, що бере участь у формуванні територіального простору, не знайшла ще належного і закінченого виду.

Відповідно до викладеного, на наш погляд, можна сформулювати основні підходи до формування регіональної збалансованої соціально-еколого-орієнтованої моделі економічного розвитку.

По-перше, лінійно-центровій, структурно-функціональній територіальній формі розміщення та розвитку продуктивних сил мають бути протиставлені умови розвитку самовідтворювальних функцій природної підсистеми, що, як видається, задаватиме режим достатньої стійкості функціонування

По-друге, територіальна структура соціально-еколого-економічних факторів, володіючи властивістю неоднорідності, і водночас пов'язана з упорядкованою перетворювальною силою, також повинна мати певну ритміку будови.

По-третє, для того, щоб соціально-еколого-економічні фактори були реально інтродуковані в територіальну структуру функціонування продуктивних сил, необхідно знайти для них специфічну просторову нішу.

Такою нішою, на нашу думку, є у своїй більшості регіони з переважною агрогосподарською функцією.

Тут необхідно зупинитися на одному суттєвому з економічного погляду аспекті: концентрація продуктивних сил в економічно розвинених регіонах співіснує з протилежним за своєю сутністю явищем збіднення периферії. Однак необхідність підтримки певних територій диктує умови економічного підйому за рахунок залучення на ці цілі необхідних інвестицій з усіма позитивними наслідками, що випливають звідси.

Відповідно до загальної методології міжрівневого дослідження соціально-еколого-економічних проблем, моделі соціально-екологічно орієнтованого економічного розвитку слід розглядати на трьох рівнях: загальнонаціональному, регіональному та локальному.

Регіональна модель соціально-еколого-орієнтованого економічного сталого розвитку полягає в тому, що рівноважний стан забезпечується тільки при поєднанні рівної кількості елементів екологічного та соціального значення. При цьому кожен аспект (і економічний, і екологічний, і соціальний) може представляти абсолютно самостійну одиницю дослідження зі своїми прямими та зворотними зв'язками, ефектами творення та руйнування, способом поведінки при впливі на них зовнішніх сил.

Таким чином, завдання антикризового управління полягає у забезпеченні стійкості економічного розвитку регіону, що передбачає науково-технічний розвиток, зростання виробничих можливостей, розумне залучення природних ресурсів у господарський обіг з одночасним формуванням умов їх повноцінного відтворення, всебічний розвиток людського потенціалу. Дослідження процесів забезпечення переходу регіональної соціально-економічної системи до сталого економічного розвитку дозволяє визначити важливі особливості антикризового управління цим процесом:

1. Сполучене, внутрішньо збалансоване соціально-еколого-економічний розвиток.

2. Визначення спеціалізації регіональної економіки та обґрунтований підхід до вибору цілей та пріоритетів регіональної економічної політики.

3. Спрямованість на передбачення та недопущення несприятливого розвитку ситуації або мінімізацію втрат, якщо їх неможливо уникнути.

4. Безперервне поліпшення внутрішньої будови, вдосконалення пропорцій та підвищення рівня збалансованості процесів, що протікають.

Критеріями ефективності антикризового управління економічним розвитком у регіоні запропоновано рівень розвитку бізнесу, забезпечення високої мотивації до праці, зниження безробіття, соціальна стабільність. Аналіз показників на основі цих критеріїв дозволяє судити про те, яким буде кінцевий результат і чи він відповідатиме уявленням економічної доцільності.

Аналіз змістовної частини моделі економічного розвитку, у тому, що цілі можуть і мають досягатися з допомогою спеціалізованих заходів, реалізація яких дозволяє змінити основи господарську діяльність. Тоді особливого значення набуває рівня державного регулювання, що передбачає врахування соціально-економічних особливостей розвитку регіонів, зумовлених природними, ресурсними, демографічними, національно-культурними та іншими факторами, впорядкування інвестиційної політики, надання їй достатньої гнучкості, мобільності по відношенню до зміни пріоритетів.

Головний орієнтир антикризового управління полягає в забезпеченні сталого функціонування всіх сфер життєдіяльності соціуму. З огляду на це, антикризове управління спрямоване на рішення проблем ключових сфер життєдіяльності соціально-економічних систем і має комплексний характер, оскільки включають проблеми фінансово-економічного характеру, інноваційного, організаційного, правового та екологічного змісту, а також безліч соціально-психологічних проблем. У процесах їх подолання формулюються цілі та стратегії антикризового управління, визначаються шляхи, засоби та методи впливу, способи організації та досягнення узгодженості економічного життя під час прогнозування, а також в умовах кризової ситуації. Йдеться про механізми антикризового управління як

сукупності способів впливу, що мають з їхньої міждисциплінарності комплексний характер, спрямованих не тільки на подолання кризових явищ, а й на їх прогнозування, попередження, пом'якшення. Тому в роботі прийнято комплексний підхід до розробки механізмів формування та реалізації стратегії антикризового управління. Механізми антикризового управління в цьому дослідженні представлені взаємопов'язаною сукупністю методів, способів, інструментів, організаційних структур, стратегічних орієнтирів регіональної системи; шляхів, методів, способів та умов їх досягнення, що забезпечують подолання кризових явищ, їх прогнозування та попередження.

Механізми антикризового управління є поняття надзвичайно складне і багатопланове, що потребує дослідження як різних інноваційних, організаційних, мотиваційних, екологічних та інших аспектів, що має ряд важливих наслідків. Необхідність правового забезпечення зумовлена тим, що управління в умовах кризи, а також її подолання, попередження та прогнозування може бути дієвим та ефективним лише за умови чіткої та адекватної правової відповідності економічній природі. Правові норми та методи є важливим елементом механізму антикризового управління.

Інший важливий аспект - облік економічних інтересів1, ігнорування або недооблік яких знижує ефективність застосовуваних форм та методів дії. Відповідно, різні елементи механізмів антикризового управління, конкретні господарські форми (ціна, прибуток, заробітна плата та інші), регулювання мають виступати як економічні стимули. З огляду на це, ефективне функціонування механізмів управління визначається, насамперед, характером відображення економічних інтересів, оскільки відмінність по об'єкту впливу веде до відмінності й у методах впливу.

Як відомо, загальнодержавні економічні інтереси реалізується опосередковано через економічні інтереси регіонів, при цьому виникає проблема стимулювання, яка має своїм об'єктом не економіку як єдине ціле, а діяльність економічно відокремлених регіонів, що мають специфічні

інтереси. Отже, стимулювання сприймається як метод економічного регулювання та координації. При цьому необхідно враховувати можливу соціально-психологічну реакцію на здійснення тих чи інших заходів у сфері управління тощо.

Механізми антикризового управління, опосередковуючи взаємовідносини продуктивних сил як із відносинами власності, а й із комплексом соціально-політичних чинників, вимагають розгляду всього комплексу проблем, що з державою, економікою, виробництвом, організацією, людиною. Отже, механізми антикризового управління, є сукупність інноваційного, економічного, організаційного, екологічного та інших механізмів.

На етапі розвитку соціально-економічних систем інновації стають стратегічним чинником економічного зростання, оскільки рівень розвитку інноваційних процесів характеризує конкурентоспроможність як національної, а й регіональної економіки, цим кілька відтіснивши інвестиції, що панують багато років як найважливішого інструменту виходу з економічної кризи. Однією з основ інноваційного механізму антикризового управління є наявність конкурентоспроможної підприємницької сфери, яка може через свою мобільність і гнучкість забезпечити не тільки виживання, а й розширене відтворення та посилення сфери впливу в умовах мінливої кон'юнктури.

Соціально-економічний розвиток відбувається шляхом складного взаємодії технологічної структури економіки та системи господарських відносин. При дослідженні закономірностей відтворення економічних відносин з точки зору їх впливу на процеси технологічних змін необхідно вибрати таку ланку в структурі системи антикризового управління, яке забезпечить «прозорість».

Уявлень про господарські відносини, що опосередковують технологічні зміни, і буде зберігати цілісність у процесі відтворення. інноваційної та господарської діяльності.

Актуалізація в Україні регіонального аспекти антикризового управління соціально-економічними системами вимагає становлення економічних механізмів, контури яких визначаються переплетенням часом протидіючих чинників. Це пов'язано з тим, що, як зазначалося раніше, механізми антикризового управління регіональними соціально-економічними системами характеризуються інноваційними, організаційними, екологічними, інституційними, особистісними, культурними, національними іншими компонентами. Не ігноруючи цієї складності і не відмовляючись від розгляду різних механізмів антикризового управління, на думку автора, економічний механізм, що характеризується по суті комплексністю, і включає елементи практично всіх інших механізмів антикризового управління, є серед них домінуючим, тому доцільно визначити, перш за все, економічні аспекти їхнього дослідження.

Формування, становлення та розвиток системи ринкового відповідно модифікувало та економічний механізм. З одного боку, попит та пропозиція, прибуток, рівноважні ціни, як і раніше, виконують роль важливих інструментів у цьому механізмі. З іншого боку, соціалізація та екологізація економічних параметрів, нехай і в недосконалих формах, стали реальністю сучасного життя. Це зумовлено дією закону зростання екологічних витрат, що потребує встановлення стійких причинно-наслідкових взаємозв'язків між ступенем використання природних ресурсів, станом екології та виробничо-господарською діяльністю людини [189, 53]. Отже, враховуючи масштаби на природне середовище, зростаючу необхідність зважати на закономірності її функціонування, можна реалізувати положення про узгодження виробничих і природних процесів.

Економічний механізм антикризового управління дозволяє, досліджуючи такі його аспекти як інноваційні, організаційні, соціальні, природні та інші, у взаємозв'язку та взаємодії з іншими механізмами управління, формувати систему, що призводить в рух економіку в цілому. Тобто економічний механізм антикризового управління, що включає

елементи практично всіх інших механізмів антикризового управління, забезпечує вплив на економічну систему в цілому [37,8]. Йдеться про економічну діяльність, обумовлену економічними відносинами (ціноутворенням, оподаткуванням, оплатою праці, акціями, орендою тощо). Управління тут у широкому сенсі: вбирає у собі як управління з приводу технології, так управління з приводу економіки.

Формування економічного механізму антикризового управління (згодом його називати коротко: економічний механізм) в умовах становлення ринкової економіки є однією з основних проблем, оскільки в умовах системної кризи необхідне налагодження чіткої та злагодженої системи організаційно-економічних відносин. Для цього необхідний насамперед аналіз як категорії «економічний механізм», так і «стикових категорій», що відображають відносини, розташовані на стику між формами власності та продуктивними силами. До них, наприклад, відносяться такі категорії, як організація праці, концентрація виробництва, кооперація та спеціалізація, продуктивність та ефективність, управління та регулювання та інші.

З одного боку, у зазначених категоріях безпосередньо відображається розвиток продуктивних сил, їхня громадська організація. З іншого боку, вони сприймають свій тип від власності та виступають щоразу як певна організація праці, кооперація виробництва тощо. Безпосередня близькість «стикових категорій» до продуктивних сил дозволяє їм виконувати роль форми розвитку.

Усі терміни, як поодинокі, і утворюють системи, примикають або до одного з двох полюсів, або до їх взаємодії. Один полюс притягує всі категорії та їх системи, що відображають об'єктивний процес розгортання економічних відносин та процесів. Інший полюс є всі економічні категорії та їх системи, які виражають процес активного реагування людей на різноманітну економічну реальність, включаючи конструювання інструментів, форм, механізмів, що використовуються з метою перетворення економічної реальності; використання процесів, які у ній у своїх інтересах.

Виконаний екскурс у методологію пізнання стосовно сфери економічних досліджень створює теоретичний фундамент для з'ясування:

1) поняття економічного механізму;

2) сутності, структури та функцій економічного механізму;

3) типів економічного механізму у їх кореспондованості з економічною системою, що обирається або вже обраною суспільством.

У науковій літературі та на практиці використовуються термін як «економічний механізм», так і «господарський механізм», останній можна, на наш погляд, назвати економічним механізмом наділеним у правову форму.

Однак для цього потрібно було б досягти загальної домовленості в рамках усієї економічної науки, що неможливо. Тому в цій роботі ми будемо застосовувати поняття «економічний механізм» та «господарський механізм» як терміни-синоніми.

Проблема вивчення економічного механізму є дуже складною та багатоплановою. Рівень господарювання, вміння організувати виробництво та керувати ним залежить від багатьох факторів: технічних, економічних, соціально-політичних, правових та екологічних. Тому економічний механізм може бути цілком віднесений до сфери об'єктивних умов чи суб'єктивного чинника. Організаційно-економічні відносини, що пов'язують суспільне виробництво в єдине ціле, встановлюються і між відокремленими ланками, що дозволяє і економічний механізм досліджувати на різних рівнях: макрорівні, мезорівні та мікрорівні.

Економічні механізми, на наш погляд, як різних країн, так і різних регіонів і різних підприємств усередині країни повинні відрізнятися один від одного, що зумовлено неоднаковими стадіями розвитку продуктивних сил, факторами історичного характеру, національними та культурними традиціями, природно-кліматичною специфікою, особливостями економічної обстановки, різними підходами до управління. Однак, при цьому мають місце загальні принципи їх конструювання та загальні риси у конструкції. Своєрідність економічних механізмів, на нашу думку, стосується переважно

деталей, поточних форм та методів господарювання, що відрізняються різноманіттям та мінливістю.

Спробуємо, перш за все, визначити економічний механізм як особливу функціональну систему економіки.

Дане визначення, незважаючи на його розгорнутість та загальну характеристику економічного механізму, страждає складністю його сприйняття та засвоєння. Тому є доцільним, по-перше, дати коротке, хоч і неповне формулювання економічного механізму; по-друге, досить докладно проаналізувати його основу.

Коротко, економічний механізм, з погляду, можна визначити як сукупність способів, інструментів управління, що відбивають структуру економічних суб'єктів у процесі взаємодії друг з одним щодо господарську діяльність. Такий підхід дає змогу з'ясувати сутнісні характеристики економічного механізму.

У літературі мають місце інші трактування економічного механізму. Одна з точок зору розглядає економічний механізм як сукупність форм та методів управління. Це визначення, з погляду, страждає, суб'єктивністю, у ньому відсутні об'єктивні основи, що передують управління.

Осипов Ю.М. [144] вважає, що економічний механізм у найбільш абстрактному вираженні є суспільство взаємодіючих суб'єктів господарювання, оскільки механізму як такому властива «осередкова» організація, втілена в охоплює весь виробничий простір мережі самоорганізованих суб'єктів господарювання. Тоді економічний механізм є самоорганізується в принципі і в цілому систему. Однак у рамках економічного механізму обов'язково реалізується цілеспрямована свідома організація господарського процесу, що виходить як від мікрогосподарських, і мезо-, і макрогосподарських агентів.

Існує визначення економічного механізму як єдності планування, економічного стимулювання та організаційних структур на всіх рівнях господарювання [1; 37]. Це визначення досить повно охоплює його елементи,

але, з погляду в повному обсязі, і містить основи, за якою перелічені елементи входять у механізм управління, об'єднуються у єдине ціле.

Розглянуті вище визначення, говорять про те, що проблема формулювання економічного механізму належить до недостатньо досліджених і вимагає додаткових розробок.

З цією метою необхідно з'ясувати сутнісні характеристики економічного механізму.

1. В економічній теорії, як відомо, має місце позиція, згідно з якою всі економічні відносини поділяються на дві сфери: загальноекономічні відносини та організаційно-економічні відносини. При цьому система економічних відносин щодо конструювання та функціонування економічного механізму відноситься, як нами раніше зазначалося, до сфери організаційно-економічних відносин. Проте вибір типу економічного механізму визначається сферою загальноекономічних відносин.

2. Як передумову формування економічного механізму необхідно виділити структуру суб'єктів господарювання з урахуванням їх ставлення до об'єктів власності на засоби виробництва, що відноситься до сфери загальноекономічних відносин. А структура власності в розрізі господарського функціонування належить до сфери організаційно-управлінських економічних відносин і належить економічному механізму як структуроутворюючий елемент, що забезпечує функціонування цього механізму. Тоді, від розподілу власності, її економічної форми на вирішальній мірі залежить і система прямих і зворотних економічних зв'язків між господарюючими суб'єктами, тобто. характер функціонування економічного механізму

3. В економічній сфері законодавство є частково передумовою побудови та функціонування економічного механізму, частково - найважливіший його елемент. Стверджуючи останнє, ми виходимо їх те, що хоча сфера правових взаємин у суспільстві і від сфери економічних взаємин у ньому, сам економічний механізм, крім певної системи економічних

відносин, виступає й у правової формі. Тобто економічному механізму притаманні два рівні: а) рівень сутнісних економічних відносин; б) рівень вбрання цих відносин у правову форму.

4. Держава, впливаючи на економіку, впливає і на економічний механізм, будучи одночасно і його передумовою, і одним з його найважливіших блоків.

У тих сферах дії економічного механізму (переважно на мікро- та мезорівнях економіки), залишених державою на розсуд суб'єктів господарювання, відбувається відбудова економічного механізму внаслідок їх власної активності.

Отже, цілісний, органічно збалансований економічний механізм на макрорівні може бути побудований за найактивнішого впливу і провідної ролі держави.

5. Функціонування економічного механізму у системі економічних відносин розвивається як спонтанно на основі саморегулювання, і під впливом держави. Ця система є економічним місцем існування економічного механізму. У той самий час він організує блоки економічних відносин зростаючись із нею, вбираючи їх частково у собі і водночас впроваджуючись на всю сферу економічних відносин, що від типу і особливостей економічного механізму.

6. У системі економічних відносин виділяються чотири типи взаємодії з економічним механізмом: 1) виробничі відносини; 2) розподільні відносини; 3) ринкові (обмінні) відносини; 4) споживчі відносини.

Розглядаючи перелічені сфери економічних відносин у взаємозв'язку з економічним механізмом, необхідно пам'ятати, що це сфери взаємопереплітаються й у сенсі перетворюються друг на друга. Зокрема, у сфері виробництва здійснюється розподіл та споживання засобів виробництва та робочої сили, а також процес їх обміну. У сфері розподілу процес виробництва здійснюється через розподіл його факторів за видами виробничої діяльності.

Взаємопереплетіння сфер економічних відносин та їх пронизування прямими та зворотними зв'язками з особливою системою економічних відносин і є економічним механізмом. При цьому мають місце зв'язки, які містять у собі прямі та зворотні зв'язки, а саме:

- всі сфери економічних відносин прямим та безпосередньо впливають на економічний механізм, створюють його фундамент, утворюють сферу його прояви та розвивають його;

- у свою чергу економічний механізм назад активно впливає на всі сфери економічних відносин, і за певної його організації економіка або процвітає, або навпаки, може бути зруйнована;

- економічний механізм, крім зворотного впливу, безпосередньо впливає на сфери економічних відносин, організуючи в економічну систему, яка, своєю чергою, за принципом зворотний зв'язок впливає економічний механізм.

7. Розгляд взаємодії економічного механізму із сферами економічних відносин є передумовою визначення структури та функцій економічного механізму на макро-мезо-мікрорівнях.

На макрорівні структура та функції економічного механізму відображають сукупність способів, інструментів та методів державного управління.

На рівні регіону структура та функції економічного механізму відображають структурування корпорацій (виробничих об'єднань, науково-виробничих об'єднань, фінансово-будівельних груп тощо); територіальних центрів господарського управління (територіально-регіональних утворень, територіальних ФПГ тощо); міжгалузевих об'єднань підприємств з урахуванням взаємних угод.

Мікро-рівень економічного механізму відображає функції та структуру підприємств. Оскільки механізми управління економікою ґрунтуються на поєднанні галузевого принципу з територіальним, то підприємства контактують не лише з галузевими, а й з місцевими територіальними

органами влади. Завдяки такому поєднанню створюється можливість посилити комплексний розвиток кожного регіону, запобігти виникненню в ньому диспропорцій між спеціалізованими галузями та такими виробництвами, які раціонально мати у кожному регіоні.

У цілому нині економічні механізми макро- мезо- микроуровней є єдність господарських механізмів трьох рівнів економіки.

Виконаний аналіз дозволяє виділити функції економічного механізму:

1) економічна реалізація власності;

2) вирішення протиріч між розвитком продуктивних сил та економічних відносин;

3) узгодження економічних інтересів та проведення економічної політики. Ступінь та характер участі функцій у формуванні та вдосконаленні економічного механізму різні. Одні їх мають більшою мірою розкрити сутнісні рівні, інші - форми прояви. До глибинних характеристик економічного механізму відносяться функції реалізації економічних законів, вирішення протиріч між продуктивними силами та економічними відносинами та реалізація відносин власності. До поверхневих – функції прогнозування, регулювання, контролю, стимулювання та інші.

У процесі пізнання, формування та функціонування економічного механізму можна знайти підфункції. Так, економічному стимулюванню вважаються притаманними три пов'язані між собою підфункції: заохочення, забезпечення економічної відповідальності та компенсації втрат через гірші умови функціонування [206, с. 149-150].

Функції економічного механізму, маючи певну субординацію, утворюють його функціональну структуру. У свою чергу, функції стимулювання, регулювання, контролю та управління, безпосередньо пов'язані з конкретними формами економічних процесів, визначають свою організаційну структуру на рівні організаційно-виробничих відносин, що є методами реалізації зазначених вище функцій.

Найбільш поширеною точкою зору на елементи структури економічного механізму є така: планування, організація управління та стимулювання. Автори однієї з робіт з економічного механізму виділяють такі його елементи: форма організації об'єднання, виробництва, господарські зв'язки, економічні інтереси, управління [206, с. 25-28].

Інша думка пов'язана з блоковим підходом до структури економічного механізму: організаційна структура, планування, прогнозування, фінансування, економічне стимулювання та відповідальність.

Вихідним з погляду є організаційна структура, що становить «несучу конструкцію» [157, с. 18]. Тобто, структура економічного механізму це його елементний склад, виражений у просторовому, тимчасовому та функціональному взаєморозташуванні елементів, що відповідає якості механізму, його ідеї. Формується механізм заповнює собою весь відведений йому простір, досягаючи при цьому необхідної якісної та кількісної різноманітності елементів та властивостей.

Насправді структурні елементи економічного механізму опосередковані економічними важелями і стимулами (ціни, податки, орендна плата, вести, кредит тощо.). До них слід відносити і методи оцінки господарської діяльності, наприклад природоохоронної. З цього погляду сутність економічного механізму - це організація в єдину систему взаємодії суб'єктів господарювання з приводу їх економічної діяльності в процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів або послуг.

Тоді функції економічного механізму виявляються як такі види діяльності: оцінна; організаційно-управлінська; розподільна; стимулююча.

Оціночна функція економічного механізму є її вихідною функцією, оскільки для виконання всіх інших функцій необхідно насамперед мати досить достовірну інформацію оцінного порядку про витрати та результати з усіх видів економічної діяльності без винятку.

Організаційно-управлінська функція економічного механізму є його центральною функцією, саме в ній виявляється його економічна сутність. Як здійснення цієї функції відбувається:

- структурування суб'єктів господарської діяльності на макро-, мезо-, мікрорівнях як виділення структурних елементів (блоків) власності та утворення різного роду угод про спільну економіку ческької діяльності;

- організація підготовки та відбору професійно навчених кадрів всім ділянок господарську діяльність.

Розподільна функція економічного механізму зводиться до створення організації та використання чітко оформлених систем розподілу на всіх рівнях господарювання (макро-, мезо-, мікро-):

- грошових коштів, із супутнім утворенням цільових фінансових фондів;

- матеріальних ресурсів (від виробничих фондів до землі та природних ресурсів);

- трудових ресурсів, з урахуванням відповідності їхньої кваліфікації професійним функцій, зумовленим процесом виробництва.

Стимулююча функція економічного механізму виявляється у побудові та функціонуванні систем, що узгоджують та спрямовують економічні інтереси учасників на ефективне господарювання через забезпечення відповідного стимулювання.

Для сталого розвитку суспільства важливого значення має гармонізація стимулюючої функції економічного механізму. Відсутність гармонізації стимулюючої функції призводить до переміщення економічних та особисто-життєвих інтересів із правової сфери (легітимних економічних відносин) у тіньову сферу (кримінальних економічних відносин)

У реальній дійсності зазвичай має місце часткова гармонізація стимулюючої функції, у зв'язку з чим економічний механізм суспільства частково перетворюється на економічний організм, а в іншій своїй частині залишається його механізмом. Відповідно і паралельно зароджується та зріє

неповний, частковий тіньовий господарський організм. У особливих ситуаціях, при мізерно малій гармонізації стимулюючої функції економічного механізму, паралельно визріває тіньовий економічний організм, що вбирає в себе найбільш потужні економічні та особистісно-життєві інтереси.

З'ясувавши функції економічного механізму, розглянемо його структуру, сукупність елементів, що входять до нього.

Як видається, до елементів економічного механізму можна віднести:

Форми організації громадського виробництва, найбільш безпосередньо відбивають стан продуктивних зусиль і зміна у тому рівні.

- структуру та методи управління економікою, що відображають управлінський аспект економічних відносин: структура органів господарського управління, система прогнозування та планування, економічні та адміністративні методи впливу, критерії ефективності розвитку.

- форми економічних зв'язків, що охоплюють обіг засобів виробництва, предметів споживання, фінансово-кредитні зв'язки та відносини, господарські зв'язки між виробничими підприємствами, об'єднаннями, територіальними комплексами.

Економічні стимули та важелі впливу, як яких виступають економічні форми (ціна, прибуток, заробітна плата, фонди стимулювання та інші), що спираються на систему економічних інтересів. З їхньою допомогою наводиться в рух економічний механізм, забезпечується узгодження загальногосподарських цілей та критерію ефективності з локальними цілями та критеріями, що стоять перед різними агентами виробництва.

Правові форми та методи регулювання, за допомогою яких оформляється система економічних відносин та забезпечується узгодженість функціонування всього економічного механізму.

Соціально-психологічні фактори впливу, що утворюють самостійний аспект дослідження економічного механізму та виступаючі як один із компонентів організації господарської діяльності.

Різні елементи економічного механізму органічно пов'язані одне з одним і утворюють єдине ціле. Так, форми економічних зв'язків виступають одночасно як економічні стимули, а останні невіддільні від застосовуваних методів управління. Усі вони разом і кожен окремо що неспроможні ефективно функціонувати без правового оформлення тощо. Проте з метою теоретичного дослідження ці елементи можуть виділятися і розглядатися як самостійні.

Визнання економічного механізму як сукупності методів, інструментів управління, відбивають структуру економічних суб'єктів у процесі взаємодії друг з одним щодо господарську діяльність характеризує конкретний рівень господарювання. З погляду процесу пізнання, формування та вдосконалення економічного механізму його слід розглядати ширше, ніж зміст, що включає сутність та форми у багаторівневості. Зміст економічного механізму - це система взаємозв'язків структур по горизонталі та вертикалі.

У соціально-економічних системах, за певної свободи вибору, вдосконалення економічного механізму може здійснюватися в об'єктивно обумовлених межах, що визначаються дійсністю, що склалася. Ця дійсність визначається не лише рівнем розвитку продуктивних сил та зрілістю економічних відносин, а й станом політичних, правових та інших суспільних відносин. До об'єктивних умов формування та вдосконалення економічного механізму слід віднести і глобальні тенденції у галузі продуктивних сил та екології.

В економічному механізмі об'єктивне та суб'єктивне зливаються воєдино, визначаються об'єктивними явищами, що виражають внутрішню логіку його розвитку. На поверхні економічний механізм багатоваріантний і є можливими напрямами регулювання виробничого, соціального та екологічного розвитку. Вибір варіанта більшою мірою залежить від

суб'єктивних факторів, внаслідок чого потрібна опора на більш глибоке пізнання сутнісних процесів, при цьому взаємовідносини, що склалися в міжсистемному комплексі «суспільство-природа-економіка».

3.3. Концептуальний підхід до публічного управління стратегічним розвитком регіону

Створення конкурентоспроможної управлінської команди завжди було і є у час об'єктом пильної уваги у регіональному управлінні, оскільки її діяльність багато в чому визначає умови життя громадян і діяльності комерційних і некомерційних організацій у регіоні і, отже, його привабливість для різних зацікавлених сторін. Цей фактор є одним із ключових у розвитку регіональних конкурентних переваг. Проте нині діяльність управлінських команд небагатьох українських регіонів відрізняється високою ефективністю, що сприяє досягненню високих показників регіонального розвитку, наприклад, таких, як валовий регіональний продукт душу населення чи обсяг інвестицій душу населення тощо. Водночас, такі результати часто є наслідком використання природних ресурсів регіону або інших конкурентних переваг, що виникли внаслідок зміни у зовнішньому середовищі. Дослідження цієї теми дозволить вирішити таке наукове завдання, як розробка концепції створення регіональної управлінської команди, яка стане джерелом розвитку конкурентних переваг регіону.

Управлінська команда може бути представлена як група, що складається з осіб, які здійснюють разом узгоджену діяльність щодо впливу на об'єкт управління для досягнення певної мети. У той самий час команду утворюють однодумці, об'єднані спільними поглядами, переконаннями, метою.

Фахівцями виділяються такі ознаки команди:

а) об'єднання працівників на основі спільних цілей;

б) колективна діяльність та взаємопідтримка;

в) постійна взаємодія.

Серед вчених існує думка, що управлінська команда - це група, діяльність якої спрямована насамперед на вирішення організаційно-управлінських завдань керівника, що забезпечує посилення його впливу на організацію та людей у цій структурі як на явному, так і на латентному (прихованому). рівнях. Ця думка має право існування, можна навіть сказати, що така практика часто зустрічається. Однак ефективно діюча управлінська команда, що включає керівника, орієнтується на досягнення цілей організації або розвитку території. Інакше існує загроза заміни організаційних цілей індивідуальними цілями керівника.

Конкурентоспроможна команда управління регіоном визначається як команда однодумців, які мають чітке бачення економічних проблем регіону та шляхів їх вирішення; а також як згуртована на основі загальних цінностей група керівників регіонального управління, запрошених фахівців у галузі територіальної конкурентоспроможності, представників громадян та організацій, які, координуючи свою діяльність, послідовно та розподіляючи обов'язки, виявляючи креативність, прагнуть реалізувати загальні цілі та досягають високих результатів управління, пов'язуючи турботи про задоволення потреб зацікавлених сторін та своїх власних з ефективністю регіонального управління в цілому.

Проте діяльність конкурентоспроможної команди регіонального управління полягає не лише у вирішенні поточних завдань та проблем, а й у здійсненні стратегічного управління соціально-економічним, політичним, культурним розвитком регіону. Це визначає її основні характеристики: відкритість, прозорість кордонів та наявність ядра управлінської команди (табл. 3.1).

Відкритість означає, що команда постійно перебуває у взаємодії із зацікавленими сторонами, з'ясовуючи їх майбутні потреби та особливості

розвитку взаємин із ними. З огляду на це проектуються та реалізуються конкурентні переваги регіону.

Таблиця 3.1

Характеристики конкурентоспроможної команди публічного управління стратегічним розвитком регіону

Характеристики	Змі ст
Відкритість	команда постійно перебуває у взаємодії зі своїми споживачами, конкурентами, партнерами, з'ясовуючи їх майбутні потреби та особливості розвитку взаємовідносин із нею.
Прозорість кордонів	склад команди може зазнавати змін з погляду її поповнення запрошеними фахівцями, експертами у різних галузях соціально-економічного регіонального розвитку.
Ефективно чинне управлінське ядро	забезпечення досягнення головної мети розвитку регіону – благополуччя регіонального співтовариства та стійке економічне зростання.

Прозорість кордонів означає, що склад команди може зазнавати змін з погляду її поповнення запрошеними фахівцями, експертами у різних галузях соціально-економічного регіонального розвитку. Серед них можуть бути представники бізнесу, науки, некомерційних організацій та інших громадських ініціатив.

Одним із складових успіху території, на думку експертів, є стимулювання широкого поширення лідерства, тобто сприяння появі безлічі лідерів. При цьому позначається, що більше 1% населення території повинні почуватися лідерами і діяти відповідним чином, тобто брати участь у регіональному управлінні, наприклад, через розробку соціально-економічної стратегії регіону або ініціювання проектів, що сприяють його розвитку.

У той самий час у команді є управлінське ядро, яке включає у собі ключові особи, здійснюють державне управління регіоном: керівні кадри і фахівці регіональних органів структурі державної влади, регіональних підрозділів органів влади, місцевого самоврядування. Призначення управлінського ядра полягає у забезпеченні досягнення головної мети розвитку регіону - благополуччя регіонального співтовариства та стале економічне зростання.

У концепції нового державного менеджменту виділяються такі характеристики діяльності державних управлінських команд:

1. створення умов для чисельності та різноманітності державних та приватних організацій, що надають громадські послуги;

2. розширення можливостей здійснення громадського контролю за діяльністю регіональних органів державної влади;

3. використання та реалізація управління за результатами;

4. основним аспектом діяльності регіональних органів управління є місія регіону, інструкції мають допоміжний характер;

5. платники податків виступають як зацікавлені сторони, задоволення потреб яких надається широкий спектр державних послуг у освіті, підвищенні кваліфікації, житлово-комунального обслуговування тощо;

6. делегування комерційним організаціям тих державних функцій, що вони здійснюють найефективніше;

7. перенесення повноважень щодо прийняття оперативних рішень на нижчі рівні;

8. перевагу в роботі надається стимулюючим механізмам та методам;

9. у вирішення завдань соціально-економічного розвитку регіону активно залучаються всі зацікавлені сторони.

Разом з тим регіональна управлінська команда може мати дані характеристики лише в результаті її цілеспрямованої підготовки. Проте висока кваліфікація кожного окремого учасника регіонального управління є недостатньою для створення конкурентоспроможної команди регіонального управління. Необхідне вироблення навичок та прийомів спільної роботи в колективі, командна підготовка, яка дозволить сформувати загальне бачення розвитку конкурентних переваг регіону, досягти синергетичного ефекту взаємодії між усіма учасниками команди, закріпити орієнтацію на інтереси споживачів регіональних товарів та послуг, набути знання потреб цільових аудиторій та досвід командної роботи.

При цьому така підготовка не обов'язково має реалізовуватись освітніми установами. Навчання таких команд може здійснюватися на місцях за допомогою агентств регіонального розвитку та інших структур, створення системи комунікацій, обміну знаннями та досвідом між такими командами, взаємодії з регіональними спільнотами.

Агентства регіонального розвитку поряд з моніторингом соціально-економічної та політичної ситуації в регіоні, підтримкою формування в регіоні конкурентоспроможного ділового клімату та іншими видами діяльності надають послуги стратегічного консалтингу розвитку регіону, маючи таким чином необхідні умови для підготовки конкурентоспроможної команди управління регіоном.

Навчання на місцях може включати проведення семінарів, тренінгів, спрямованих на вироблення рішень щодо створення і розвитку конкурентних переваг регіону, навичок, необхідних для цього.

Прикладом навчання регіональної управлінської команди через створення системи комунікацій та обміну знаннями між управлінськими командами є проведення з 2017 року експертних форумів стратегій регіонального розвитку. Вони створюють умови для обміну досвідом між політиками національного, регіонального та місцевого рівня, адміністраціями регіонів та самворядування, населенням та бізнес-спільнотою. Одне із завдань форумів – активізація взаємодії учасників стратегічного планування: влади, консультантів, донорів, бізнесменів, громадськості.

Одним із найважливіших напрямів підготовки конкурентоспроможної управлінської команди є розвиток креативності, тобто здатності до творчої діяльності, формування нових ідей. При цьому багато вчених стверджують, що креативність - це навичка, яка може належати як індивіду, так і спільноті, а також те, що їй можна навчитися, докладаючи старанність та цілеспрямованість.

Існує безліч технологій розвитку креативності, що застосовуються залежно від величини аудиторії. Під час підготовки регіональної

управлінської команди доцільно використовувати технології вироблення креативності, що застосовуються на особистому та груповому рівнях.

Індивідуальні технології спрямовані на те, щоб вивести людей з кола усталених уявлень і способів мислення, щоб вони могли вбачати нові зв'язки і знаходили несподівані рішення. Основна ідея в тому, що неможливо знайти вирішення проблеми, навіть докладаючи при цьому великих зусиль, якщо використати лише старі ідеї та підходи.

Необхідно вийти за звичний розумовий обрій, щоб побачити нові зв'язки та знаходити несподівані рішення.

Групові технології розвитку креативності застосовуються, щоб допомогти команді відчути впевненість у своїх силах та дати можливість спільно вигадувати та створювати своє майбутнє. Вони відрізняються тим, що з'являється новий набір пріоритетів креативного мислення, що акцентують увагу на динаміці групи, персоналіях та створенні мереж. Значна увага приділяється тому, як створити спільну платформу та прийти до консенсусу у групі, до формування альянсів та коаліцій. Основне групи - комунікаційні навички її участников. Усі технології націлені створення можливостей діалогу.

При цьому можуть бути використані такі технології, як, наприклад, пошук майбутнього та реальне планування (табл. 3.2). Мета їх застосування – створення партнерських відносин між різними групами інтересів шляхом спільного формування картини майбутнього. Це може призвести до виявлення нових, непомічених раніше лідерів або людей, які готові надати підтримку проекту.

Контрольну та цільову функції у підготовці регіональної управлінської команди виконує оцінка її конкурентоспроможності. З одного боку, позначаються досягнуті результати, з другого, виявляються напрями підвищення ефективності діяльності команди.

Таблиця 3.2

Колективні технології вироблення креативності

Техніки	Зміст
Пошук майбутнього	Формування загального розуміння перспектив у різнорідній групі людей: - спочатку всі учасники розробляють стратегію перетворень, - потім спеціалізовані групи працюють над конкретними проектами.
Реальне планування	Команда створює велику тривимірну модель регіону, навколо якої організується обговорення. При цьому розкладаються картки, які містять ілюстровані пропозиції, що стосуються різних сфер життя: охорони здоров'я, житлового господарства, транспорту, місцевого економічного розвитку,боротьбі зі злочинністю тощо. Є й порожні картки, що дозволяють висувати свої пропозиції.

У зв'язку з цим доцільно виділити такі напрями оцінки конкурентоспроможності регіональної управлінської команди:

1) результативність управлінської команди;

2) розвиток людського капіталу регіонального управління;

3) швидкість адаптації молодих керівників та спеціалістів. Оцінка результативності управлінської команди включає у собі такі критерії, як: розуміння та дотримання членами команди загальним принципам командної роботи; постановка членами команди чітких завдань, які відповідають цілям регіонального управління; узгодженість дій членів команди; роль керівника в управлінській команді та стиль керівництва; чітке визначення рольових статусів членів команди, відповідність структури команди та розподілу ролей цілям та завданням команди, принципам командної взаємодії, спільне прийняття рішень у команді; ефективна та результативна система проведення зустрічей членів управлінської команди, наявність загальноприйнятих стандартів міжгрупової поведінки, взаємодії, відпрацьована система внутрішніх комунікацій з метою прийняття управлінських рішень,

мотивуюча система винагороди членів управлінської команди; співробітництво членів управлінської команди.

У другому напрямі - розвитку людського капіталу регіонального управління оцінюється поповнення знань членів команди, схожі ціннісні орієнтири та культурні цінності, сталість навчання, наявність умов для творчої праці, стиль управління, що сприяє взаємодії.

Оцінка швидкості адаптації молодих керівників та фахівців дозволяє визначити, наскільки швидко молоді керівники та фахівці пізнають доктрини, прийняті в колективі, проходять процес навчання, усвідомлюють те, що важливо у цій організації. При цьому виділяють об'єктивні показники — рівень та стабільність кількісних показників праці, та суб'єктивні показники — рівень задоволеності своєю професією, умовами праці, колективом.

Таким чином, конкурентоспроможна управлінська команда, що включає керівні кадри і фахівців органів державного регіонального управління та місцевого самоврядування, регіональних підрозділів органів влади, а також запрошених фахівців та експертів у галузі регіонального управління, є одним з факторів розвитку конкурентних переваг регіону. Вона являє собою ретельно сформований, добре керований, колектив, що самоорганізується, швидко і ефективно реагує на будь-які зміни в зовнішньому середовищі, що здійснює стратегічне управління розвитком регіону.

Для підтримки її конкурентоспроможності та ефективності її діяльності доцільною є постійна взаємодія команди зі своїми споживачами, конкурентами, партнерами; забезпечення участі у ній запрошених фахівців, експертів у різних галузях соціально-економічного регіонального розвитку (представниками бізнесу, науки, некомерційних організацій та інших громадських ініціатив); ефективне функціонування управлінського ядра команди (керівних кадрів та фахівців регіональних органів державної влади, регіональних підрозділів органів влади, місцевого самоврядування),

призначення якого полягає у забезпеченні досягнення головної мети розвитку економіки регіону - благополуччя регіонального співтовариства та стале економічне зростання.

Під час створення конкурентоспроможної команди регіонального управління необхідна командна підготовка, яка включає навчання на місцях за допомогою агентств регіонального розвитку, створення системи комунікацій, обмін знаннями та досвідом взаємодії між такими командами, а також із регіональними спільнотами. Навчання на місцях за допомогою агентств регіонального розвитку полягає у проведенні семінарів, тренінгів, спрямованих на вироблення рішень та навичок формування конкурентоспроможності регіону. Інша форма навчання регіональної управлінської команди - створення системи комунікацій та обмін знаннями між управлінськими командами, з регіональними спільнотами дозволяє скорочувати час на оволодіння новими знаннями, підвищувати ефективність прийнятих рішень.

В даний час в українських регіонах склалася ситуація, при якій розвиток конкурентних переваг регіонів відбувається стихійно, ніж шляхом цілеспрямованої взаємодії. Завдяки поєднанню концентрації освітніх, науково-дослідних організацій, кваліфікованих кадрів, фінансових ресурсів щодо розвиненої інфраструктури та промисловості або родовищ нафти, газу та інших ресурсів, затребуваних на світовому ринку, такі регіони становлять інтерес для потенційних та реальних жителів, вітчизняних та іноземних інвесторів. Це дозволяє їм здійснювати вагомий внесок у приріст валового внутрішнього продукту країни, досягати високих показників душового валового регіонального продукту, високих обсягів інвестицій в основний капітал щодо високої купівельної спроможності населення.

У зв'язку з цим виникає необхідність знаходження форми регіонального управління, яка дозволила б максимально реалізовувати потенціал даних регіонів, ефективно використовувати наявні ресурси, розвивати і створювати нові конкурентні переваги на благо всіх зацікавлених

сторін. Однак останнє можливе за участю всіх зацікавлених сторін у даному процесі, що реалізується в державно-некомерційному партнерстві - спільній, скоординованій діяльності органів влади та асоціацій жителів регіону, інвестиційних, фінансових, маркетингових консорціумів, консорціумів виробників, конференцій з розвитку регіональних спільнот та інших неком спрямованої на розвиток конкурентних переваг регіону. При цьому кожна зі сторін може ініціювати та брати участь у реалізації проектів розвитку регіональних конкурентних переваг, у розробці стратегії регіонального розвитку, в організації громадського контролю над діяльністю органів влади в даному напрямку.

В даний час в управлінській практиці використовується державно-приватне партнерство, що є формою співпраці державних органів влади та приватних організацій для досягнення соціально-економічних цілей, що становлять інтерес для тих та інших. Проте державно-некомерційне партнерство істотно відрізняється від цього поняття. Загальні аспекти та відмінності цих двох термінів наведено у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Загальні аспекти та відмінності державно-некомерційного партнерства та державно-приватного партнерства

Державно-приватне партнерство	Державно-некомерційне партнерство
Загальні аспекти	
Мета - вирішення соціально-економічних завдань з урахуванням інтересів сторін, що беруть участь	
Відмінності	
взаємодіють держава та приватні компанії	у взаємодію включаються органи державної влади, представники приватних компаній та некомерційних організацій, а також жителів регіону
органи державної влади виступають у ролі замовників, а приватні компанії – у ролі виконавців	всі суб'єкти регіонального управління однаково беруть участь в ініціюванні та реалізації проектів регіонального розвитку

Відмінні риси державно-некомерційного партнерства є джерелами його переваг:

1) Активність у державно-некомерційному партнерстві поряд з органами державної влади та представниками приватних компаній інших учасників державного регіонального управління дозволяє охопити при вирішенні питань розвитку регіону інтереси всього регіонального співтовариства.

2) Розмаїття учасників державно-некомерційного партнерства створює більше можливостей для появи нових ідей щодо розвитку регіону.

3) Рівні можливості всіх учасників в ініціюванні та реалізації проектів регіонального розвитку створює основу підтримки даних проектів регіональним співтовариством.

Водночас реалізація державно-некомерційного партнерства може мати різні форми, наприклад:

Соціальне замовлення, яке формується на підставі аналізу ситуації, що склалася в регіоні, та прийняття відповідного рішення органами влади. Він також може бути ініційований іншими учасниками регіонального управління, які виявили проблему, що назріла.

Фонд розвитку регіонального співтовариства, фінансування якого можуть здійснювати регіональні та місцеві органи управління (через напрямок державних та місцевих грантів), місцеві підприємницькі структури. У підготовці проекту бюджету та його прийнятті поряд із вже перерахованими суб'єктами беруть активну участь також представники жителів регіону та некомерційних організацій.

Громадська рада (громадсько-експертна рада, громадська палата, круглий стіл, що постійно діє). Така структура може утворюватися як органами влади, і комерційними і некомерційними організаціями.

Соціальне замовлення є договірні відносини між органами державної влади, місцевого самоврядування або іншою організацією та виконавцем по здійсненню завдання владних структур на надання послуг в інтересах

населення за рахунок коштів бюджету відповідного рівня. В Україні термін «соціальне замовлення» у цьому розумінні став застосовуватися з 1994 року у зв'язку з необхідністю вироблення спільних форм співробітництва державних та місцевих органів управління із громадськими організаціями.

Друга форма реалізації державно-некомерційного партнерства - фонд розвитку місцевого співтовариства, являє собою некомерційну організацію, що не має членства та засновану органом державного управління, однією або декількома комерційними організаціями та однією або декількома некомерційними організаціями, що працюють у даному регіоні, для формування майна та управління ним з метою підтримки програм та проектів соціально-економічного розвитку в регионе.2

Такі фонди з'явилися на початку XX століття і набули поширення у США (більше 600), Великій Британії (більше 100), а також у деяких інших країнах Західної, Центральної та Східної Європи.

Повільне поширення даних фондів в Україні пояснюється:

• не повсюдним поширенням та різним рівнем розвитку інститутів комерційного та некомерційного секторів у регіонах України. Така ситуація ускладнює співпрацю органів влади, комерційних та некомерційних організацій, визначення загальних основ функціонування фонду та вирішуваних ним завдань;

• недостатністю щодо вільних коштів та ресурсів або нездатністю їх знайти в регіонах;

• дефіцитом професійно підготовлених та досвідчених менеджерів, спеціалістів у сфері управління фінансами, із залучення коштів, оцінки тощо;

• досить складним алгоритмом дій щодо створення та підтримання функціонування фонду місцевого співтовариства, що вимагає проведення великої попередньої роботи перед початком створення такого фонду.

Натомість фонди розвитку місцевого співтовариства активізують населення регіонів, створюють умови для більш ефективного використання наявних матеріальних ресурсів.

Третя форма державно-некомерційного партнерства громадська рада - це колегіальний орган, який об'єднує представників некомерційних та/або комерційних організацій, а також широко відомих осіб, запрошених державним або органом самоврядування, або делегованих організаціями для здійснення консультативних та/або експертно-аналітичних функцій.

Історія існування подібних структур із дорадчими функціями в Україні налічує кілька століть. Досить широко вони були представлені за часів Радянського Союзу, активно створювалися у 1990-ті роки. Їхнє поширення не припиняється і сьогодні. Такі структури створюються при різних органах влади та окремих посадових осіб, наприклад, при главах адміністрації місцевих утворень, представницьких органах місцевого самоврядування.

Основне призначення громадської ради є забезпечення постійних комунікацій жителів регіону та органів державної влади, а також участі представників регіонального співтовариства у виробленні державних рішень. При цьому діяльність громадської ради включає:

• багатостороннє обґрунтування розроблюваних, прийнятих та реалізованих державних соціально-економічних та цільових соціальних програм;

• підготовка прогнозів та рекомендацій щодо цільових соціальних програм, що розробляються, приймаються та реалізуються державними органами влади;

• відстеження результатів реалізації проектів та програм,представлених державними органами влади неурядовими некомерційними організаціями та науковими установами, їх оцінка;

• оцінка проектів та програм, що висуваються недержавними некомерційними організаціями на конкурси – як альтернативних варіантів досягнення пріоритетних соціально значущих цілей та вирішення проблем.

У діяльності громадської ради можуть використовуватися різні форми роботи: робота в експертних групах за профільними напрямками та аналізованим соціально-економічним та цільовим програмами та проектами;

проведення тематичних круглих столів; загальна координаційна, консультативна чи експертна діяльність ради за участю всього її колективу та інші.

В українських регіонах у взаємодії органів влади, комерційних, некомерційних організацій та місцевих жителів превалюють громадські ради з консультативними та експертно-аналітичними функціями. Водночас максимальна реалізація потенціалу регіону потребує не лише здійснення представниками місцевого співтовариства консультативної та експертно-аналітичної роботи, а й безпосередньої участі населення в управлінні регіональним соціально-економічним розвитком.

З цього погляду регіональне управління багато в чому нагадує управління акціонерним товариством. Воно поєднує різні форми власності, акумулює значні кошти на розвиток території, залучаючи нові ресурси, економічних та неекономічних суб'єктів. Видається доцільним при здійсненні державно-некомерційного партнерства запозичення деяких елементів структури управління акціонерним товариством. Державно-некомерційне партнерство в регіональному управлінні може бути реалізовано за допомогою взаємодії уряду, регіональних зборів (зборів жителів регіону) та громадської ради, що включає представників комерційних та некомерційних організацій та їх об'єднань (Торгівельно-промислової палати або Асоціації промислових підприємств тощо) .д.), жителів регіону, а також експертів-консультантів у галузі регіонального управління. Регіональні збори є зборами жителів регіону, які проводяться не рідше 1 разу на рік, на яких проводяться обговорення ключових моментів стратегії регіонального розвитку, а також вирішується питання про затвердження річного звіту про її здійснення. Сфера діяльності громадської ради охоплює питання розробки стратегії регіонального розвитку, обговорення проектів розвитку конкурентних переваг регіону тощо.

Деякі елементи такої взаємодії зустрічаються у українських регіонах, наприклад, обговорення нових генеральних планів розвитку територій із

місцевими жителями на громадських слуханнях. Однак останні носять нерегулярний характер і часто не надають вирішального впливу на опрацювання документів, що обговорюються.

У той самий час здійсненню взаємодії самоврядування, регіональних зборів та громадської ради сприяє діяльність некомерційних організацій, здійснюють науково-дослідну та освітню діяльність у цьому напрямі. Так, наприклад, деякі кроки щодо реалізації державно-некомерційного партнерства на рівні регіону робляться за активного сприяння петербурзького гуманітарно-політологічного центру «Стратегія». Місією Центру є «сприяння становленню громадянського суспільства та правової держави в Україні шляхом реалізації проектів та програм, спрямованих на розвиток суспільної участі, соціального партнерства та відповідальності влади». Мета даного центру полягає у розвитку політики, впливу суспільства на прийняття рішень органами державного управління та, таким чином, забезпечити трансформацію електоральної демократії до демократії участі. Поряд із дослідженнями, спрямованими на аналіз процесів становлення структур громадянського суспільства та регіональних владних структур, центром постійно організовуються та проводяться освітні семінари, конференції, круглі столи для активістів громадських організацій, політичних партій та депутатів різних регіонів України. З 2016 року Центром реалізуються такі програми:

"Регіональний Омбудсмен та права людини" - Розвиток державних та громадських організацій із захисту прав людини, освіти в галузі прав людини.

Прозорий бюджет" - розвиток суспільної участі в бюджетному процесі.

"Суспільство проти корупції" - Запобігання корупції силами громадянського суспільства.

При цьому науково-дослідні, освітні некомерційні організації з метою досягнення та підтримання високої ефективності державно-некомерційного партнерства можуть здійснювати:

- навчання у сфері розвитку регіональних конкурентних переваг;

- - постійні дослідження вітчизняного та зарубіжного передового досвіду формування конкурентоспроможності, бенчмаркінг;

Організацію обміну досвідом та координацію діяльності органів влади різних регіонів, некомерційних структур, які представляють інтереси різних категорій споживачів державних послуг.

Новою формою взаємодії органів влади та мешканців регіону, комерційних та некомерційних організацій є краудсорсинг, який спирається на використання творчих рішень, що надходять на підставі відкритого конкурсу проектних пропозицій від регіонального співтовариства. Останнє може стати для регіональних органів влади постачальником цінної інформації щодо соціального, економічного, культурного розвитку регіону. Деякі його представники можуть запропонувати цікаві ідеї щодо розвитку регіональних конкурентних переваг і брати участь у їх реалізації.

При застосуванні краудсорсингу регіональними органами влади виникають два завдання: 1) стимулювати надходження нових ідей від регіонального співтовариства; 2) організувати переробку великого потоку інформації, у якому можна знайти цінні ідеї. Перше завдання вирішується аналогічно до досвіду використання краудсорсингу в комерційній діяльності шляхом винагороди за нові ідеї. При цьому за якістю рішення, запропоновані ентузіастами, можуть не поступатися рішенням, що пропонуються високооплачуваними фахівцями, а винагорода при цьому може бути в кілька разів меншою. Водночас існують приклади, коли ентузіасти пропонують свої ідеї щодо розвитку державного управління, які рухаються аж ніяк не матеріальними мотивами. Необхідно лише налагодити прямий інформаційний канал із главою держави, регіону чи місцевих утвореннях.

У вирішенні другого завдання - ефективної організації переробки величезного масиву інформації може допомогти використання технологічних рішень, призначених для цього.

Облік органами влади думок та ідей, що надходять від регіонального співтовариства, реалізація найбільш цінних для розвитку регіону, сприяють розвитку лояльного ставлення та довіри до регіонального управління. На цій підставі органи державного управління можуть розраховувати на підтримку заходів, що передбачають радикальні зміни у регіоні.

У практиці державного управління, зокрема у українських регіонах, застосування краудсорсингу поки що не зустрічається. Проте можливість прямого звернення будь-якого українського громадянина до Президента України через Інтернет, а також розвиток електронного уряду можуть стати передумовами для залучення громадян в державне управління за допомогою використання краудсорсингу на регіональному рівні.

Таким чином, досягнення максимальної реалізації потенціалу регіонів, створення їх унікальних конкурентних переваг стає можливим при здійсненні державно-некомерційного партнерства, що забезпечує врахування інтересів усієї регіональної спільноти, появу нових ідей щодо розвитку регіону, а також посилення підтримки даних проектів регіональною спільнотою.

Становлення індикативного планування розвитку регіонів як процесу складання їх стратегій, стикування та взаємопов'язання з перспективами розвитку країни загалом, вимагає створення на центральному та регіональному рівні структур, діяльність яких буде спрямована на ув'язування самоврядування, регіональних, міжрегіональних та національних стратегій, оптимізацію та балансування економічних інтересів усіх учасників регіонального розвитку. У той самий час індикативне планування розвитку регіонів необхідно підкріпити дією економічного, комунікаційного та інституційного механізмів (табл. 3.4).

Інституційний механізм містить балансування інтересів та потреб країни та регіонів у концепції просторового розвитку України на довгострокову перспективу, укладання угод та контрактів між урядами регіонів, органами місцевого самоврядування та господарюючими

суб'єктами, що узгоджують діяльність, зобов'язання та відповідальність сторін.

Так, економіки та промисловості, адміністрації міст, районів укладають угоди про взаємні зобов'язання, у складі яких на запланований рік встановлюються порогові значення індикаторів оцінки соціально-економічного становища міста, району. Підготовка Угод виконується з використанням методики оцінки рівня економічної самодостатності міста, району.

Таблиця 3.4

Механізми індикативного планування регіонального розвитку

<table>
<tr><th>Інституційний механізм</th><th>Економічний механізм</th><th>Комунікаційний механізм</th></tr>
<tr><td rowspan="2">Балансування інтересів та потреб країни та регіонів у концепції просторового розвитку України на довгострокову перспективу;</td><td>Держзамовлення та його фінансове та ресурсне забезпечення;</td><td rowspan="2">Формування інформаційних мереж для взаємодії органів влади, бізнес-структур вчених та громадськості</td></tr>
<tr><td>Податкові ставки, пільги, норми та порядок нарахування амортизації, відсотків за кредит;</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Укладання угод та контрактів між урядами регіонів, органами місцевого самоврядування та господарюючими суб'єктами, що узгоджують діяльність, зобов'язання та відповідальність сторін.</td><td>Фінансова допомога підприємствам;</td><td rowspan="2">Інформування суб'єктів господарювання про економічну ситуацію та можливу її зміні у майбутньому під час розробки прогнозів бюджету регіонів, індикативних планів, інвестиційних проектів</td></tr>
<tr><td>Різні види державної допомоги господарюючим суб'єктам</td></tr>
</table>

Індикативне планування підкріплюється економічним механізмом, що включає економічні регулятори, створені задля створення умов зацікавленості підприємців, вчених і громадськості у підтримці індикативних планів. Серед таких економічних регуляторів держзамовлення та його фінансове та ресурсне забезпечення; податкові ставки, пільги, норми та порядок нарахування амортизації, відсотків за кредит (податкові канікули при погашенні державного кредиту, зниження ставки оподаткування, пільги з оподаткування та інші); фінансова допомога підприємствам та інші види державної допомоги суб'єктам господарювання (наприклад, часткове

відшкодування витрат на перенавчання персоналу, зниження відпускних тарифів на електроенергію та ін.); заходи адміністративного характеру, створені задля попередження дій суб'єктів господарювання, які ведуть невиконання показників індикативного планування (штрафні санкції, процедура банкрутства та інших.).

Для забезпечення функціонування індикативного планування в регіонах використовується також комунікаційний механізм, що включає формування інформаційних мереж для взаємодії та співпраці органів влади, бізнес-структур вчених та громадськості, інформування суб'єктів господарювання про економічну ситуацію та можливу її зміну в майбутньому при розробці прогнозів бюджету регіонів, індикативних планів , інвестиційних проектів

Особливу роль становленні індикативного планування регіонального розвитку грають маркетингові дослідження, покликані вивчати, з одного боку, попит територію та її ресурси потенційних споживачів (жителів та інвесторів), з другого - пропозиції, із якими можуть виступати регіональні органи управління. Кінцевим завданням є взаємовигідна співпраця всіх зацікавлених сторін. Для «покупців» він виявляється у поліпшенні якості життя та найвигіднішому вкладенні капіталу, для «продавця» - в отриманні коштів для соціально-економічного розвитку підвідомчих територій. З урахуванням результатів маркетингових досліджень розробляється план маркетингу, який пов'язує цілі, вимоги споживачів, ресурсні можливості території та способи їх вирішення.

Забезпеченню ефективного функціонування індикативного планування у регіонах сприяє використання технології управління взаємовідносинами із споживачами, суть якої полягає у з'ясуванні знань про потреби всіх зацікавлених сторін регіонального управління, створення їх великої бази та знаходження способів найбільш вигідної взаємодії з ними.

При цьому формування баз даних поєднується з використанням засобів, що дозволяють надати інформацію в потрібному розрізі і дають

можливість знаходити певні закономірності в масивах даних, технологій маркетингового аналізу та маркетингових інформаційних систем, спрямованих на розробку та контроль відповідних заходів.

Основні умови, що забезпечують реалізацію цієї технології, включають:

• оперативний доступ до даних про зацікавлені сторони у процесі взаємодії з ними;

• різні засоби взаємодії зі стейкхолдерами: телефонія, електронна пошта, чати, Інтернет-форуми і т.д.

• інтеграція інформаційних систем, великий обсяг напрацьованих даних, аналітичний інструментарій, що дозволяють об'єднати інформацію та проаналізувати її для вироблення найефективніших стратегій.

Ця технологія передбачає наступний порядок дій:

1. Збір інформації про зацікавлені сторони, необхідної для оперативної роботи та стратегічного аналізу;

2. Передача зібраної інформації до сховища даних;

3. Аналіз баз даних;

4. Прогнозування розвитку відносин із стейкхолдерами, просторовий аналіз;

5. Стратегічний аналіз діяльності регіону: визначення конкурентних переваг (позиціонування), визначення та узгодження цілей та стратегій регіонального розвитку.

6. Вироблення рекомендацій до ухвалення управлінських решений.

7. При ефективно організованому зборі інформації, необхідної для оперативної роботи та стратегічного аналізу (1 етап), технологія управління взаємовідносинами зі споживачами, основна її частина надходить у процесі щоденного спілкування із зацікавленими сторонами.

Потім інформація надходить у бази даних (2 етап). Останні у поєднанні з аналітичними інструментами (3 етап) є одним з основних елементів технології управління відносинами зі споживачами. Серед таких

інструментів виділяються засоби, за допомогою яких дані надаються з точки зору потрібного аспекту, - OLAP (online analytical processing - аналіз даних у реальному режимі часу) та засоби (графічні, математичні та статистичні), що дозволяють виявляти закономірності даних Data Mining ("Розробка даних").

У прогнозуванні розвитку відносин зі стейкхолдерами (4 етап) та у процесі визначення, узгодження цілей та стратегій (5 етап) використовуються аналітичні засоби: прогнозування, what-if («що якщо») – аналіз, портфельний аналіз, SWOT-аналіз тощо. д.

У розробці рекомендацій для прийняття управлінських рішень (6 етап) використовуються маркетингові інформаційні системи (МІС), призначені для збору, обробки, аналізу та розподілу необхідної своєчасної та достовірної інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень щодо взаємодії із заінтересованими сторонами.

Призначення технології управління взаємовідносинами із споживачами у впровадженні індикативного планування у регіональне управління полягає у виробленні об'єктивних індикаторів соціально-економічного розвитку регіону на основі взаємодії з усіма зацікавленими сторонами, а також напрямків співпраці регіону зі стейкхолдерами. Одним із контрольних показників її результативності є тривалість цих взаємовідносин.

У зарубіжних країнах дана технологія була прийнята з великим ентузіазмом, тоді як в Україні інтерес до неї лише починає з'являтися. Що ж до використання даної технології у роботі регіональних органів державного управління, зокрема у процесі

державного індикативного планування, поки що даних про це немає.

Деякі завдання, що виконуються технологією управління взаємовідносинами зі споживачами - централізоване створення загальних державних інформаційних ресурсів (регістрів, кадастрів, реєстрів, класифікаторів), що містять повну, несуперечливу, достовірну, актуальну інформацію, необхідну для виконання основних функцій державного управління, забезпечення доступності відповідних даних рівні, і навіть

громадян і організацій відповідно до вимог, встановленими законодавством, передбачається здійснювати під час реалізації національної цільової програми «Електронна Україна».

Таким чином, для регулювання взаємодії та задоволення різноманітних інтересів та потреб численних учасників регіонального розвитку, для координації зусиль держави та бізнесу, що сприяє своєчасній зміні економічної політики, потрібне відновлення структур, подібних до існуючого раніше Держплану СРСР, які здійснюють індикативне планування регіонального розвитку. При цьому оптимізація та балансування економічних інтересів численних зацікавлених сторін: регіону, та його сусідів, галузей економіки, місцевих утворень, суб'єктів господарювання, доцільно здійснювати на основі балансового методу. Останній полягає у співвідношенні перспективних балансів виробництва та споживання регіону.

Діяльність таких структур підкріплюється інституційними, економічними, комунікаційними регуляторами, спрямованими створення умов зацікавленості підприємців, вчених і громадськості у підтримці індикативних планів. Забезпеченню ефективного функціонування індикативного планування у регіонах сприяє використання технології управління взаємовідносинами із споживачами, спрямованої на з'ясування знань про потреби всіх зацікавлених сторін регіонального управління, створення великої бази споживачів та знаходження способів найбільш вигідної взаємодії з ними.

Висновки до третього розділу

1.Визначено, що у процесі дослідження механізму управління сталим розвитком регіону ми визначили його зміст у загальному вигляді. Розкриємо його з інструментальної точки зору, досліджуючи методи та інструменти управління.

Ключовим аспектом у формулюванні методу є визначення способу впливу суб'єкта на об'єкт - відповідь на питання «як», «як» вплив здійснювати. Відштовхуючись від основних показників регіону як системи, обґрунтуємо свій підхід до методів управління регіоном.

Запропоновано виділити такі групи адміністративних інструментів:

- інструменти прямого впливу: законодавчі та нормативно-правові документи: адміністративні накази; постанови; розпорядження; правила, зокрема ліцензування; рекомендації; регламенти, що затверджуються органами регіональної влади;

- інструменти непрямого впливу: програмно-цільові документи: 1) довгострокові: стратегія, державна програма, генеральна схема розвитку та розміщення продуктивних сил; 2) середньострокові: програма соціально-економічного розвитку, відомча програма; 3) короткострокові: прогноз соціально-економічного розвитку;

- держзамовлення, яке здійснюється за рахунок коштів регіонального бюджету.

Застосування інструментів територіального розвитку сприяє ефективному та повномасштабному використанню природно-кліматичного, туристично-рекреаційного потенціалу, земельних ресурсів, максимальному освоєнню території для проживання населення, розміщення виробництв та інфраструктури при дотриманні збалансованості використання земельних ресурсів, збереженні природно-кліматичного, туристично- вирівнювання рівня розвитку територіальних утворень.

2. Зазначено, що вироблення нових підходів до вивчення соціально-економічного розвитку є у сучасних умовах важливим моментом, оскільки навколишній світ є багатоскладне підпорядкування, що у постійному русі. Вловити тенденції, вчасно відслідкувати переломні моменти, відстежити більш рухливі базисні постулати від менш рухливих, сформувати методологічні основи пошуку та ідентифікації рушійних сил, встановити суб'єкт-об'єктні зв'язки взаємодіючих елементів соціально-економічної

системи, як видається, є нагальні, першочергові завдання управління. У межах самого господарського управління відбувається зворотна картина, що у кожен конкретний час і простору доводиться вирішувати конструктивні завдання, що передбачає наявність стадії попереднього моделювання. Через це господарське управління постає як не статичної, а динамічно функціонуючої оболонки знання, як об'єкт (суб'єкт) дослідження потоками різної інтенсивності.

Регіону як системі притаманний ряд специфічних системних властивостей, які мають бути враховані для забезпечення стабільності існування (виживання) та розвитку відповідно до встановлених цілей: ймовірність; ділимість (множинність) на підсистеми, що є між собою у певних відносинах; стійкість, оскільки має місце нечутливість до деяких сторонніх збурень; ієрархічність елементів системи, що забезпечує підвищену стійкість до зовнішніх впливів; динамізм (здатність до безперервної зміни свого стану, тобто розвитку); багатокритеріальність в силу складності та безлічі цілей регіону; емерджентність, оскільки регіони створюються як цілісні освіти, які з певних елементів, об'єднання яких воєдино призводить до появи нової якості.

Моделювання соціально-економічного розвитку може бути здійснено на основі розробки проектно-діяльнісних моделей. При цьому слід зазначити, що в нашому дослідженні в проектно-діяльнісній моделі регіону, що вивчається, як істотна риса економічного розвитку передбачається наявність еколого-соціальної компоненти. Тоді при конструюванні моделі науково-проектне знання має суттєві особливості, що визначаються найрезультативнішою спрямованістю. Крім того, суттєвою особливістю є і те, що в цьому симбіозі передбачається досягнення таких умов існування штучного та природного, за яких забезпечуються повноцінні умови для саморозвитку.

3. Визначено, що створення конкурентоспроможної управлінської команди завжди було і є у час об'єктом пильної уваги у регіональному управлінні, оскільки її діяльність багато в чому визначає умови життя громадян і діяльності комерційних і некомерційних організацій у регіоні і, отже, його привабливість для різних зацікавлених сторін. Цей фактор є

одним із ключових у розвитку регіональних конкурентних переваг. Проте нині діяльність управлінських команд небагатьох українських регіонів відрізняється високою ефективністю, що сприяє досягненню високих показників регіонального розвитку, наприклад, таких, як валовий регіональний продукт душу населення чи обсяг інвестицій душу населення тощо. Водночас, такі результати часто є наслідком використання природних ресурсів регіону або інших конкурентних переваг, що виникли внаслідок зміни у зовнішньому середовищі. Дослідження цієї теми дозволить вирішити таке наукове завдання, як розробка концепції створення регіональної управлінської команди, яка стане джерелом розвитку конкурентних переваг регіону.

Управлінська команда може бути представлена як група, що складається з осіб, які здійснюють разом узгоджену діяльність щодо впливу на об'єкт управління для досягнення певної мети. У той самий час команду утворюють однодумці, об'єднані спільними поглядами, переконаннями, метою.

Для підтримки її конкурентоспроможності та ефективності її діяльності доцільною є постійна взаємодія команди зі своїми споживачами, конкурентами, партнерами; забезпечення участі у ній запрошених фахівців, експертів у різних галузях соціально-економічного регіонального розвитку (представниками бізнесу, науки, некомерційних організацій та інших громадських ініціатив); ефективне функціонування управлінського ядра команди (керівних кадрів та фахівців регіональних органів державної влади, регіональних підрозділів органів влади, місцевого самоврядування), призначення якого полягає у забезпеченні досягнення головної мети розвитку економіки регіону - благополуччя регіонального співтовариства та стале економічне зростання.

На підставі запропонованих фахівцями визначень індикативні плани щодо розвитку конкурентних переваг регіонів доцільно подати як коротко- та середньострокові прогнози, що забезпечують стратегічні плани, програми та

проекти регіонального розвитку на основі міжрегіонального співробітництва, їх збалансоване ув'язування з темпами та пропорціями соціально-економічного розвитку та які передбачають активні щодо їх реалізації. Індикативні плани задають основні напрями розвитку конкурентних переваг регіонів, встановлюють джерела та обсяги необхідних ресурсів, визначають орієнтири розвитку на перспективу.

Основні результати, отримані в даному розділі, опубліковано в [110, 111].

ВИСНОВКИ

У дисертації обґрунтовано теоретичні і методологічні засади, розроблено науково-практичні рекомендації щодо формування механізмів публічного управління стратегічним розвитком регіону.

За результатами дисертаційного дослідження сформульовані такі висновки:

1. Запропоновано визначення поняття публічного управління стратегічним розвитком регіону у єдності синтезу підходів: цілісного; самоорганізованості; інтегративності; взаємопов’язаності, що забезпечить розвиток інфраструктурно-виробничого комплексу території. Зазначено, що такі характеристики територіального феномену, як: складність і цілісність соціальної організації; виділення системоутворюючих елементів та субсистем; входження територіальної системи (у нашому випадку йдеться про регіон) у системи вищого порядку (у національні та світові) як субсистема; взаємодія та взаємозв'язок з іншими системами; у самих територіальних субсистемах та елементах немає тих властивостей, які досягаються лише шляхом взаємовигідного та взаємозбагачуючого співробітництва їх між собою. Для здійснення функцій публічного управління стратегічним розвитком регіону існує два способи упорядкування внутрішніх взаємин. На співвідношення цих факторів впливають різні соціально-територіальні особливості - політична ситуація, природно-географічне розташування, традиції, звичаї, мораль, менталітет, релігія, демографічна ситуація та інші.

2. Розвиток ринкових відносин та процеси глобалізації призводять до посилення конкуренції регіонів. У зв'язку з цим увага публічного управління стратегічним розвитком регіону дедалі більше зосереджується на розвитку регіональних конкурентних переваг. Виникає необхідність у визначенні їх властивостей та критеріїв. Розроблено методичний підхід до формування конкурентоспроможного розвитку регіону, який на відміну від

існуючого передбачає людиноцентризм в системі децентралізації, що реалізується у: відповідному рівні освіти потребам регіонального ринку праці; цифровій цифрової обізнаності населення; збільшені підприємницької активності серед населення територій; покращені рівня розвитку інфраструктури у відповідності до потреб розвитку економіки та населення.

3. Розкриття змісту суб'єктно-об'єктних відносин у системі публічного управління регіоном вимагає, перш за все, визначення його структурної композиції, яка не отримала однозначного трактування у наукових дослідженнях. Розвинуто системний підхід до публічного управління стратегічним розвитком регіону, який на відміну від раніше існуючих базується на суб'єктно-об'єктних взаємовідносинах територіальних громад з органами влади, підприємствами, регіонами за рахунок партнерства та міжмуніципального співробітництва шляхом: реалізації спільних проектів для зростання конкурентоспроможності; приєднання до організованого співробітництва за рахунок реалізації принципів законності; взаємної вигоди; добровільності; прозорості; відкритості; рівноправності учасників; взаємної відповідальності, що забезпечить зміцнення партнерських відносин між регіонами, зменшення міжрегіональної та внутрішньорегіональної диспропорції, розвиток територіальної громади.

4. Важливим методологічним завданням дослідження сталого розвитку регіону є обґрунтування функціонально-цільового механізму стійкого публічного управління стратегічним розвитком регіон. У сучасній практиці удосконалено функціонально-цільовий механізм стійкого публічного управління стратегічним розвитком регіону, який на відміну від раніше існуючих базується на взаємозв’язку трирівневої системи індикаторів з соціальними зобов’язаннями держави, а саме: структурованості; багатовимірності; багаторівневість, що забезпечить ефективність функціонування регіональної економіки, підтримку соціальної рівноваги на територіях. При формуванні системи індикаторів необхідно враховувати множинність цілей, що роз'єднує індикатори розвитку на дві

групи залежно від «цілеполатання»: - приватні (прості) індикатори - характеризують сталий розвиток регіону на основі односкладової компоненти; комплексні (складні) індикатори - з урахуванням комплексу складових елементів (індикаторів цілей). Стійкість розвитку регіону в інституційному просторі досить точно оцінюється за індикаторами: кількість громадських об'єднань та інших некомерційних організацій, які здійснюють статутну діяльність біля регіону.

5. Важливим методологічним завданням дослідження ресурсного забезпечення публічного управління стратегічним розвитком регіону є визначення факторів, що забезпечують рух регіональної системи траєкторією сталого розвитку. Запропоновано реалізувати механізм ресурсного забезпечення публічного управління стратегічним розвитком регіону, який на відміну від раніше існуючих базується на просторовому плануванні територій громад за рахунок: типологізації територій, що потребують формування та застосування спеціальних інструментів та механізмів державної підтримки; використання потенціалу регіону/території за умов надання з державного бюджету фінансової підтримки; використання державної підтримки інвестиційних проектів у матеріальні та нематеріальні активи; взаємодії громадян та публічних інституцій, що забезпечить створення та підтримання повноцінного життєвого середовища.

6. Забезпечення досягнення ефективного публічного управління стратегічним розвитком регіону потребує активних дій із боку регіональної влади як суб'єкта управління. Сформовано механізм ефективного публічного управління стратегічним розвитком регіону, який на відміну від раніше існуючих реалізується за умов інтернаціоналізації, за рахунок формування транснаціонального середовища; інтеграції місцевих економік у світову, що забезпечить збільшення продуктивності, високу додану вартість, високі економічні результати, високі заробітні плати для мешканців громади..

7. Дослідження інструментів публічного управління стратегічним розвитком регіону - логічне продовження дослідження питання методів

управління, інструменти вишиковуються у таку ж класифікаційну модель, як методи, лише розширюючи та деталізуючи її. З огляду на це розвинуто організаційний механізм публічного управління стратегічним розвитком регіону, який на відміну від раніше існуючого базується на соціально-економічному потенціалі територіальних громадах, за рахунок створення: моделі власного бренду; бізнес-структур центрального та регіонального рівня; моніторингу якості життя мешканців громади з залученням їх до прийняття управлінських рішень; ефективного господарства, що забезпечить відповідальність за місцевий розвиток незалежно від політико-територіальної приналежності. В організаційному просторі для вибору інструментів управління сталим розвитком необхідно використовувати критерій «ступінь розвиненості внутрішньорегіональних виробничих структур»: - регіони з розвиненою мережею організаційних структур; регіони з нерозвиненою (слабко розвиненою) мережею організаційних структур.

8. Розробка нових підходів до комунікаційної взаємодії з громадськістю в системі публічного управління стратегічним розвитком регіону є у сучасних умовах важливим моментом, оскільки навколишній світ складним та знаходиться в постійному русі. Запропоновано підхід до комунікаційної взаємодії з громадськістю в системі публічного управління стратегічним розвитком регіону, який на відміну від існуючого базується на політико-дипломатичному переговорному процесі та передбачає: реінтеграцію тимчасово окупованих територій; фінансову децентралізацію та децентралізацію влади; налагодження зворотного зв'язку з населенням; розвиток систем зв'язку, телекомунікацій та інформаційних технологій; формування та змістовне наповнення інформаційного простору; створення спільних міжрегіонально-етнічних платформ; застосування публічної дипломатії; залучення народної дипломатії, що забезпечить: розвиток демократичного суспільства, життєдіяльність територіальних громад, які відповідають європейським засадам державної регіональної політики. Безпосередньою основою формування системи показників економічної

ефективності розвитку та розміщення виробництва служить система регіональних факторів, що об'єднує в єдине ціле та продуктивні сили та виробничі відносини на території. У цілому нині слід зазначити, що з коротко-, середньо- і довгострокових моделей розвитку характерна тенденція підвищення ефективності соціально-еколого-екосистемного чинника.

9.В українських регіонах у взаємодії органів влади, комерційних, некомерційних організацій та місцевих жителів превалюють громадські ради з консультативними та експертно-аналітичними функціями. Водночас максимальна реалізація потенціалу регіону потребує не лише здійснення представниками місцевого співтовариства консультативної та експертно-аналітичної роботи, а й безпосередньої участі населення в управлінні регіональним соціально-економічним розвитком. Запропоновано концептуальний підхід до публічного управління стратегічним розвитком регіону, який на відміну від раніше існуючого ґрунтується на свідомому та «розумному» управлінні, за рахунок реалізації принципів: відкритості; прозорості; ефективності; екологізації, що забезпечить реалізацію європейської парадигми державного управління сталим розвитком територій. Зазначено, що новою формою взаємодії органів влади та мешканців регіону, комерційних та некомерційних організацій є краудсорсинг, який спирається на використання творчих рішень, що надходять на підставі відкритого конкурсу проектних пропозицій від регіонального співтовариства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєва О. С. , Чубань В. С., Наконечний В. В., Заїка П. І. Управління охороною праці в органах та підрозділах ДСНС України: проблеми та перспективи. Пожежна безпека: теорія і практика. 2014. № 16. С. 4-10.

2. Алексєєв В.А. Організація схем взаємодії в інтегрованій міжвідомчій інформаційній системі / В.А. Алексєєв, С.А. Ільїн, Л.А. Мягкова, В.С. Терещенко. Проблеми програмування. 2003. №3. С. 71-83.

3. Алєксєєв В. А. Архітектура інтегрованої міжвідомчої інформаційної системи як композиція відомчих інформаційних систем / В. А. Алексєєв, В.С. Терещенко. Проблеми програмування. 2004. № 2,3. С. 397-408.

4. Алєксєєв І. Функції та об‟єкти державного управління. Актуальні проблеми державного управління : [наук. зб.]. Вип. 6. Одеса : ОФ УАДУ, Оптімум, 2001. С. 40-46.

5. Альмхерат Ахмад Алі (Абдель Карім) Моделі архітектурних рішень та методи їх оцінки в процесі реінжинірингу інформаційних систем організаційного управління : автореф … канд. техн. наук. … спеціальність 01.05.02: «Математичне моделювання та обчислювальні методи» / Ахмад Алі Альмхерат ; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків : 2010. 20 с.

6. Аккоф Р. Системи, організації та міждисциплінарні дослідження; пер. с англ. К.С. Тібулець. К.: Економіка, 1995. 392 с.

7. Антонюк В. В. Ієрархія керівних документів державної політики з питань забезпечення інформаційної безпеки: шляхи впорядкування. Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. 2013. Вип. 2. С. 11-16.

8. Архітектури інформаційних систем [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ni.biz.ua/2/2_6/2_65036_arhitekturi-informatsionnih-sistem.html

9. Архітектура інформаційних систем [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://elearning.sumdu.edu.ua.

10. Бакуменко В. Д. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики : монографія / В. Бакуменко. К. : Вид-во УАДУ, 2000. 328 с.

11. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України : підручник / О. М. Бандурка. Х. : Ун-т внутр. справ, 1998. 480 с.

12. Баранов О. А. Правові проблеми дистанційного надання адміністративних послуг / О. А. Баранов, І. М. Попова. Університетські наукові записки. 2011. № 2. С. 242-247.

13. Березовська І. Р. Питання реформування законодавства в сфері забезпечення інформаційної безпеки України / І. Р. Березовська. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2013. № 1. С. 307-312.

14. Боклаг В.А., Александрова Н.Б. Оптимізація структури земельного фонду в системі державного управління земельними ресурсами України. Держава та регіони. Серія : Державне управління. 2013. № 2 (42). С. 43-47.

15. Боклаг В. А. Інформаційне забезпечення державного управління земельними ресурсами України: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 «Механізми державного управління» / В. А. Боклаг ; Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2009. 20 с.

16. Братюк В. П. Інформаційне забезпечення державної політики розвитку туризму. Актуальні проблеми економіки. 2013. №8. С. 24-31.

17. Брижко В.М. До гносеології категорії «інформація» / В.М. Брижко. Інформація і право. 2011. № 2(2). С. 13-20.

18. Бурило Ю. П. Участь недержавних суб‟єктів у здійсненні державного управління інформаційною сферою. Правова інформатика. 2007. № 4. С. 34.

19. Бутко М. П. Моделювання інформаційного забезпечення в процесі прийняття управлінського рішення / М. П. Бутко, О. І. Волот. Формування ринкових відносин в Україні. 2011. № 10. С. 3-7.

20. Види та властивості інформації [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Західно-Дніпровського центру професійно-технічної освіти. Режим доступу : http://gvpl.at.ua/publ/ rizne/ponjattja_informaciji_vidi_ta _vlastivosti_informaciji/6-1-0-22.

21. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах України: Стат. бюлетень. К.: ДССтУ, 2011. 43 с.

22. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах України: Стат. бюлетень. К.: ДССтУ, 2013. 44 с.

23. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах України: Стат. бюлетень. К.: ДССтУ, 2015. 28 с.

24. Галаган Л. Специфіка інформаційного забезпечення органів державної влади в Україні в контексті впровадження електронного урядування. Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. 2013. Вип. 43. С. 15-19.

25.Галаган Л. Інформаційне забезпечення як метод діяльності органів державної влади. Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. 2011. Вип. 32. С. 149-153.

26.Внучко С. М. Аналітичні центри як суб‟єкти процесу прийняття політичних рішень: автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 «Політичні інститути та процеси»; Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. К., 2009. 17 с.

27. Головкова К. Ю. Підхід до визначення поняття «інформація». Культура народов Причерноморья. 2011. № 215. С. 44-48.

28. Гринюк Р. Ф. Правове забезпечення інформаційного та технологічного аспекту надання адміністративних послуг/ Р. Ф. Гринюк, О. М. Синкова. Часопис Київського університету права. 2013. № 2. С. 106-109.

29. Делія Ю. В. Джерела (форми) права у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні (загальнотеоретичний аспект). Правовий часопис Донбасу. 2018. № 3. С. 12-18.

30. Делія Ю. В. Інформаційне забезпечення органів публічного управління в процесі побудови правової держави: адміністративно-правовий аспект / Ю. В. Делія, І. А. Галустян. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2013. № 1(2). С. 157-162.

31. Денісова О. О. Автоматизоване проектування інформаційних систем : навч. посіб. / О. О. Денісова; МОНМС України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». К., 2011. 413 с.

32. Державне управління : підручник : у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. К. ; Дніпропетровськ : НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с.

33. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади: Навч. посіб. / Н. Р. Нижник (заг. ред.), В. М. Олуйко (заг. ред.). Л. : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. політехніка», 2002. 352 с.

34. Дєгтяр А. О. Державно-управлінські рішення: інформаційно-аналітичне та організаційне забезпечення : Моногр.; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т. Харків : Вид-во ХАРІДУ НАДУ «Магістр», 2004. 224 с.

35. Дєгтяр А. О. Методологічні підходи до побудови системи інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності організації соціокультурної сфери. Вісник Харківської державної академії культури. Серія : Соціальні комунікації. 2015. Вип. 46. С. 62-71.

36. Дєгтяр О. А. Інформаційно-аналітичне забезпечення прийняття управлінських рішень у діяльності органів державної влади. Теорія та практика державного управління. 2013. Вип. 3. С. 30-36.

37. Дзина М. А. Передумови оцінки якості резервів конкурентоспроможності діяльності промислового підприємства. Культура народов Причерноморья. 2011. № 202. С. 33-36.

38. Динаміка використання Інтернет в Україні: прес-релізи та звіти [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.kiis.com.ua/ ?lang=ukr&cat=reports&id=199.

39. Діденко Н. Г. Теоретико-методологічні засади розробки та функціонування механізмів державного управління в системі соціального партнерства : автореф. дис... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02 «Механізми державного управління»; Донец. держ. ун-т упр. Донецьк, 2008. 40 с.

40. Дітковська М. Ю. Формування інформаційного забезпечення в системі державного управління: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 «Механізми державного управління»; НАН України, Рада по вивч. продукт. сил України. К., 2008. 20 с.

41. Дорохов О. В. Критерії та методи оцінки ефективності інформаційних систем. Системи обробки інформації. 2010. Вип. 1. С. 219-222.

42. Дослідження інтернет-аудиторії України [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.inau.org.ua/analytics_vuq.phtml.

43. Древицька І. Ю. Інформаційне забезпечення органів регіонального управління в сучасних умовах : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. наук з держ. упр. : 25.00.04 «Місцеве самоврядування»: [б. в.], 2002. 22 с.

44. Дяченко Н. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування [Електронний ресурс] Публічне адміністрування: теорія та практика. 2013. Вип. 2. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Patp_2013_2_14.pdf.

45. Дяченко Н. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів 190 державної влади та місцевого самоврядування [Електронний ресурс]. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2013. Вип. 2. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Patp_2013_2_14.pdf.

46. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1 / Редкол.: Мочерний С.В. (відп. ред.) та ін. К.: ВЦ «Академія», 2000. 864 с.

47. Електронна готовність України [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://egov.inf.ua/eready/SitePages.

48. Електронна готовність України: методологія [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://egov.inf.ua/eready/

49. Електронне урядування в Україні: аналіз та рекомендації. Результати дослідження / О.А. Баранов, І.Б. Жиляєв, М.С. Демкова / За ред. І. Г. Малюкової. К.: ТОВ «Поліграф- Плюс», 2007. 254 с.

50. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. К. : НАДУ, 2011. Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. колегія : В. М. Князєв (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) та ін. 2011. 748 с.

51. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін.; Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) та ін. 2011. 692 с.

52. Зарубіжний досвід упровадження електронного урядування / авт. кол. : Т. Камінська, А. Камінський, М. Пасічник та ін. ; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. С. А.Чукут. К., 2008. 200 с.

53. Информатизация, право, управление (организационно-правовые вопросы): Монография / Р.А. Калюжный, А.Д. Крупчан, В.Д. Гавловский, М. В. Гуцалюк, М. Я. Швец, В. С. Цимбалюк; За заг. ред.: М.Я. Швеца, А.Д. Крупчана. К.: НДЦ правовой информатики АПрНУ, 2002. 191 с.

54. Ілляшенко К.В. Інформаційна активність підприємства та відображення її у звітності. Актуальні проблеми економіки. 2016. № 12. С. 341-348.

55. Ілляшенко К.В. Аналіз інформаційного забезпечення діяльності підприємства [Електронний ресурс] Наук. зб. Таврійського державного агротехнологічного університету – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znptdau/2012_17_1/17- 1-26.pdf.

56. Інформаційне право (основи теорії і практики) / В.С. Цимбалюк. К.: Освіта України, 2010. 388 с.

57. Інформаційному суспільству України інформаційне законодавство (щодо питань реформування у сфері суспільних інформаційних відносин) / Р. Калюжний, В. Павловський, М. Гуцалюк та ін. // Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні. 2001. № 2. С. 7–11.

58. Казимир В. В. , Харченко М. В. Метод формалізованого опису бізнес-процесів управляючих web-порталів. Математичні машини і системи. 2015. № 2. С. 130 – 138.

59. Карпенко О. Особливості нормативно-правового визначення інформаційних послуг законодавчими актами країн СНД. Вісник Книжкової палати. 2012. № 6. С. 22-26.

60. Карпова Т. О. Оцінка ефективності інформаційних технологій як складова управління розвитком інформаційної системи підприємства. Університетські наукові записки. 2013. № 4. С. 598-607.

61. Катаєва Є. Ю. , Ничипорук Н. С. Оцінювання ефективності програмного забезпечення на прикладі автоматизованої інформаційної системи «Екіпаж». Управління розвитком складних систем. 2011. Вип. 8. С. 108-109.

62. Кількість регулярних інтернет-користувачів в Україні зросла до 21,8 млн [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://gazeta.ua/articles 192 /life/_kilkist-regulyarnih-internetkoristuvachiv-v-ukrayini-zrosla-do-218-mln/633061.

63. Кірейцева Г. В. Екологічна інформація в бухгалтерському обліку підприємства. Вісн. ЖДТУ. 2011. № 3 (57). С. 65–69.

64. Клепікова О. А. Сучасні технології моделювання бізнес-процесів підприємства. Наукові праці Донецького національного технічного університету. Сер. : Економічна. 2014. № 4. С. 257-263.

65. Коваль Р. А. Інформаційне забезпечення діяльності органів державної влади в умовах глобалізації на регіональному рівні. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. 2014. Вип. 1. С. 103-111.

66. Козловська А. Б. Властивості та функції інформації в короткому газетному повідомленні. Гуманітарний вісник. Дод. 1. Вип.27, Т. V (38) : Тем. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». К. : Гнозис, 2012. С. 204-208.

67. Коломієць Є. В. Аналіз досвіду формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення центральних органів виконавчої влади. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління. 2014. №1. С. 28-31.

68. Коломієць Є. В. Аналіз світової практики використання «фабрик думок» в інформаційно-аналітичному забезпеченні державної влади. Ефективність державного управління : зб. наук. пр. Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України; Вип. 40. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2014. С. 356-361 (0,38 д.а.).

69. Коломієць Є. В. Інформаційне забезпечення як чинник підвищення ефективності прийняття управлінських рішень в системі державної служби. Регіональний розвиток – основа розбудови української держави: матер. ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. : секція 6 «Державна служба в контексті політичної модернізації» (м. Донецьк, 9- 10 квіт. 2013 р.). Донецьк : ДонДУУ, 2013. С. 13-15.

70. Коломієць Є. В. Інформаційно-аналітичне забезпечення органів виконавчої влади в контексті проблем державного управління. Державне будівництво. 2014. № 1. С. 1-8.

71. Коломієць Є. В. Науково-теоретичні підходи до розробки концепції інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади. Аналітика і влада : журн. експерт.-аналіт. матеріалів і наук. пр. Ін-ту пробл. держ. упр.

та місц. самоврядування / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К.:НАДУ, 2014. № 10. С. 230-234.

72. Коломієць Є. В. Основні напрями модернізації інформаційноаналітичного забезпечення органів виконавчої влади в Україні. Науковий вісник Національної академії муніципального управління: збірник. К.: АМУ, 2014. С. 179-187.

73. Коломієць Є. В. Проблеми і перспективи впровадження в Україні технологій електронного врядування. Розвиток міжнародних відносин та зовнішньоекономічної діяльності підприємств за сучасних умов: матер. V міжнар. наук.-практ. конференції молодих вчених і студентів (м. Донецьк, 26 жовт. 26 лист. 2012 р.). Донецьк : ДонДУУ, 2012. С. 255-258.

74. Коломієць Є. В. Сутність та напрями інформаційно-аналітичного забезпечення державного управління. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. Донецького держ. ун-ту управління. 2013. Т. XIII. С. 36-45 (Серія Державне управління. Вип. 167).

75. Коломієць Є. В. Технології як елемент державної комунікативної політики. Проблеми ефективної реалізації 194 антикорупційної політики в органах виконавчої влади та в органах місцевого самоврядування: Матер. Міжн. наук.-практ. конф. (19-20 грудня 2011 р., м. Донецьк) / Т. І : Формування державної комунікативної політики як засіб протидії корупції. Донецьк: ДонДУУ. С. 242-245.

76. Кравцова Т. М. , Калініченко Г. В. Дослідження видів функцій державного управління та їх значення у процесі державно-управлінської діяльності. Форум права. 2011. № 1. С. 522-527.

77. Кузьмін О. Є. Формування і використання інформаційної системи управління економічним розвитком підприємства : монографія / О. Є. Кузьмін, Н. Г. Георгіаді. Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2006. 368 с.

78. Кунєв Ю. Д. Управління в митній службі : підруч. / Ю. Д. Кунєв, І. М. Коросташова, А. В. Мазур, С. П. Шапошник; Держ. мит. служба України, Акад. мит. служби України. К. : Центр навч. л-ри, 2006. 406 с.

79. Макаренко М. В. Теоретичні основи регіонального інформаційно-аналітичного забезпечення. Актуальні проблеми економіки. 2012. № 1. С. 183-191.

80. Мартиненко Є.В. Архітектура та безпека електронного уряду в ЄС : Аналітичний огляд [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.itsway.kiev.ua/eGov_1.pdf.

81. Маслов В.П. Інформаційні системи та технології в економіці: Навчальний посібник. Київ: Слово, 2003. 254 с.

82. Машкаров Ю. Г. , Палашевський Д. І. Електронне місто – інформатизація місцевого самоврядування (на прикладі м. Харкова). Актуальні проблеми державного управління. 2012. № 1. С. 26-35.

83. Машкаров Ю. Г. , Краснова Н. С. Удосконалення механізму державного управління процесом інформатизації загальної середньої освіти. Університетські наукові записки. 2008. № 3. С. 324-327.

84. Медведєва В. Шляхи вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення владних структур. Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. 2009. Вип. 25. С. 155-160.

85. Надтока Т. Б. Функционально-стоимостной анализ: Уч. пособие / Т. Б. Надтока, А. Г. Виноградов. Донецк: ДонНТУ, 2007. 132 с.

86. Наявність у домогосподарствах товарів тривалого користування (за даними вибіркового опитування домогосподарств у жовтні 2010 року): статистичний зб. К. : ДКСтУ, 2011. 156 с.

87. Наявність у домогосподарствах товарів тривалого користування (за даними вибіркового опитування домогосподарств у жовтні 2012 року): статистичний зб. К. : ДССтУ, 2013. 157 с. 196

88. Наявність у домогосподарствах товарів тривалого користування (за даними вибіркового опитування домогосподарств у жовтні 2014 року): статистичний зб. К. : ДССтУ, 2015. 157 с.

89. Неліпа Д. В. «Урядування в мережі»: державно-управлінське ноу-хау Європейського союзу. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Управління. 2013. Вип. 4. С. 50-58.

90. Нестеренко О. В. Інформаційно-аналітична система органів державної влади. Реєстрація, зберігання і обробка даних. 1999. 1, № 2. С. 43-50.

91. Нижник Н. Р. , Черленяк І. І., Олуйко В. М. Роль міжсекторної взаємодії у становленні ефективної системи державного управління. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2004. № 3. С. 241-249.

92. Нікітюк Л.А. Архітектура інформаційних мереж: Навч. посібник / Л. А. Нікітюк; За ред. М.В. Захарченка. Одеса: УДАЗ ім. О.С.Попова, 2000. 60 с.

93. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. : для студ. вищ. та серед. навч. закладів / В. Яременко, О. Сліпушко (уклад.). К. : Аконіт, 1999. Т. 2 : Ж – ОБД. 1999. 9111 с.

94. Нікітюк Л.А. , Бабич Ю. О. Імітаційне моделювання предикативного моніторингу ймовірності втрати циклової синхронізації у конвергентних мережах. Наукові праці ОНАЗ ім. О. С. Попова. 2014. № 2. С. 169-176.

95. Осмятченко В.О. , Олійник В. С. Стан та перспективи розвитку бухгалтерського обліку в контексті зміни технологічних укладів. Економічний вісник. Серія : Фінанси, облік, оподаткування. 2018. Вип. 2. С. 131-138.

96. Осмятченко В.О. Економічна оцінка ефективності впровадження інформаційних технологій у бухгалтерський облік. Проблеми теорії та мето-

дології бухгалтерського обліку, контролю і 197 аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. 2010. Випуск 1(16). С. 178-182.

97. Петренко М. М., Корнєєва Т. С. Апроксимація ідеальної моделі ефективності праці нелінійною багатомірною математичною моделлю. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2015. Вип. 28. С. 180-190.

98. Петренко С.М. Інформаційне забезпечення внутрішнього контролю господарських систем: Монографія. Донецьк: ДонНУЕТ, 2007. 290 с.

99. Петровський П. М. Перспективи модернізації державно-управлінського знання. Модернізація системи державного управління: теорія та практика: матер наук.-практ. конф. за міжнар. уч. (11 квітня 2014 р.): у 2 ч. Ч.1 / за наук. ред. чл.-кор. НАН України В.С. Загорського, доц.. А.В. Ліпенцева; ЛРІДУ НАДУ; Ін-т держ. упр. поліції та права Землі Мекленбург – Передня Померанія; Орловська філія РАНГДС. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2014. С. 349-351.

100. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ : підручник; за ред. Ю. Ф. Кравченка. К. : НАВСУ, 1999. 702 с.

101. Поважний О. С. Концептуальні засади професійного супроводу державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування в системі безперервної освіти: моногр. / О. С. Поважний, Н. Г. Діденко, В. І. Токарева ; Національне агентство України з питань державної служби. Донецьк : ВІК, 2012. 308 с.

102. Попов В. Ю. Функционально-стоимостной анализ и управление. Вестник ХГТУ. Херсон, 1998. № 1(3). С. 55-56.

103. Про визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 4 вересня 2006 р. № 1269 : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.07.2008 № 712 [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/712-2008-п.

104. Про запровадження Національної системи індикаторів розвитку 198 інформаційного суспільства : Постанова Кабінету Міністрів України від

28.11.2012 р. № 1134 [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1134-2012-%D0%BF.

105. Про затвердження Методики формування індикаторів розвитку інформаційного суспільства України; Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.09.2013 р. № 1271 [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1664-13.

106. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://zakon4. rada.gov.ua/laws/show/2210-14.

107. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 05.07.1994 р. № 80/94-ВР [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр

108. Про інформацію: Закон Україні від 02.10.1992 р. № 2657-XII [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua /laws/show/2657-12.

109. Про телекомунікації : Закон України від 18.11.2003 р. № 1280-IV [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua /laws/show/1280-15.

110. Ковальський М.Р., Пустовойт Є.О. Ресурсний територіальний потенціал і методичні основи його оцінки. Публічне урядування. 2021. № 3 (28). С. 31-37.

111. Литовченко В.В., Пустовойт Є.О. Теоретичні аспекти публічного управління соціальним розвитком регіону. Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2021. № 4. С. 45-48.

112. Пустовойт Є.О. Вплив органів публічного управління на розвиток конкурентних переваг регіону. Публічне урядування. 2022. № 1. С. 110-115.

113. Пустовойт Є.О., Литвин Ю.О. Умови розвитку конкурентних переваг регіону у системі публічного управління. Наукові перспективи. 2022. № 1 (19). С. 521-527.

114. Пустовойт Є. О. Удосконалення механізмів стратегічного публічного управління розвитком регіону. Механізми управління розвитком територій: зб. наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції «Механізми управління розвитком територій» 20–21 жовтня 2020 року. Житомир: Поліський національний університет, 2020. С. 288-292.

115. Рогозін С. М. Інформаційно-аналітичне забезпечення попередження економічної злочинності. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2013. № 1. С. 72-79.

116. Семенченко А. В. Системний підхід у науковому пізнанні складових економіки праці. Бізнес Інформ. 2012. № 12. С. 168-171.

117. Семенченко А. , Журавльов А. Вимірювальна система розвитку інформаційного суспільства та електронного врядування: інструмент формування й реалізації державної політики і протидії корупції. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2012. Вип. 1. С. 107-120.

118. Семенченко А. І. Деякі проблемні питання інформаційно-аналітичного 199 забезпечення стратегічного планування у сфері національної безпеки. [Електронний ресурс] Центр воєнної політики та політики безпеки. Режим доступу : http://defpol.org.ua/site/index.php/en/arhiv/politikabezpeki/94-2009-09-09-15-29-55.

119. Семенченко А. Організаційно-правові механізми державного управління розвитком електронного врядування в Україні в контексті інформаційної безпеки та інтеграції в ЄС. Наука і оборона. 2013. № 3. С. 14-20.

120. Семенченко А. Організаційно-правові механізми державного управління розвитком електронного урядування в Україні: порівняльний аналіз та науково-методологічні підходи щодо їх удосконалення. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2013. № 1. С. 55-74.

121. Смирнова А.І. Роль інформації в процесі прийняття управлінських рішень. Управління розвитком. 2013. № 22(162). С. 157-158.

122. Смирнова І.І. Вплив стимулювання праці на ефективність інформатизації підприємства. URL : http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/2535/st_40_10.pdf?sequence=1.

123. Старіш О. Г. Системологія: Підручник / О. Г. Старіш. К.: ЦНЛ, 2005. 232 с.

124. Стаценко-Сургучова І. С. Організаційно-правові засади інформаційноаналітичної роботи в органах державної податкової служби України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2008. 210 с.

125. Степанов В. Ю. Інформаційно-аналітичне забезпечення інформаційної політики й управлінських рішень. Вісник Харківської державної академії культури. 2012. Вип. 36. С. 174- 181.

126. Телешун С. О. , Рейтерович І. В. Роль публічної політики у забезпеченні функціональності груп інтересів в Україні [Електронний ресурс] Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2013. № 3. С. 70-76.

127. Тертичка, В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Tertychka_Valerii/Derzhavna_polityka_analiz_ta_zdiisnennia_v_Ukraini/.

128. Тертичка В. , Тертияка В. Інформаційно-аналітичне забезпечення державної політики. Вісник УАДУ. 2000. №1. С. 314-325

129. Токарева В. І. Науково-теоретичні засади формування і системи підготовки управлінського персоналу в України. К. : Освіта, 2005. 328 с.

130. Томашевський О. М. Інформаційні технології та моделювання бізнеспроцесів. Навч. посіб. / О. М. Томашевський, Г. Г. Цегелик, М. Б. Вітер, В. І. Дудук. К.: «Видавництво «Центр учбової літератури», 2012. 296 с.

131. Тронь В. Феномен інформації – майбутнє Всесвіту. Вісн. Акад. держ. управління при Президентові України. 1998. № 4. С. 201–207.

132. Трунова О. В. Застосування методу сааті при прийнятті управлінських рішень [Електронний ресурс] Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки. 2013. Вип. 108.1. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN /VchdpuP _2013_1_108_34.

133. Україна медійна : на порозі інформаційної революції [Текст] / Олександр Бухтатий, Олександр Радченко, Гліб Головченко [За науковою редакцією д. держ. упр., проф. Радченка О. В.]. К. : Видавець СВС Панасенко, 2015. 208 с.

134. Філинюк М. А. Критеріальне оцінювання ефективності інформаційних 201 пристроїв та систем : навч. посіб. / М. А. Філинюк, В. О. Багацький, Л. Б. Ліщинська, О. В. Войцеховська; Вінниц. нац. техн. ун-т. Вінниця : ВНТУ, 2014. 142 с.

135. Фомиченко И.П. , Рекова Н.Ю. Проблемы формирования и функционирования корпоративных структур в условиях становления рыночных отношений в Украине. Материалы V междунар. науч.-практ. конф. молодых ученых и специалистов «Интеллект молодых – производству 2007»: сб.тез. Краматорск: НКМЗ, 2007. С. 118-119.

136. Фомін В. В. , Мадих А. А. Аналітична модель прийняття управлінських рішень у системі державного управління. Держава та регіони : науково-виробничий журнал Класичного приватного університету. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2013. № 1 (41). С. 20 – 24. (Серія «Державне управління»).

137. Фурашев В. Складові електронного урядування. Правова інформатика. 2012. № 4(36). С. 43-49.

138. Фурман Р. Ф. Інформаційне забезпечення органів державної влади: проблеми та шляхи їх подолання. Університетські наукові записки. 2009. № 1. С. 357-361.

139. Харченко В.В. , Онищук В.Р. До питання інформаційного забезпечення управління аграрного підприємництва. Інноваційна економіка. 2013. № 5 (43). С. 332-336.

140. Цивільний кодекс України : від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15.

141. Циферова Н. Г. Інформаційне забезпечення механізму державного регулювання агропромислового комплексу. Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Культура і соціальні комунікації. 2012. Вип. 3. С. 72-78.

142. Цуруль О. А. Менеджмент у державних організаціях: Навч. посібник / О.А. Цуруль. К.: КНЕУ, 2002. 142 с.

143. Чернявська Л. Використання електронних інформаційних ресурсів у забезпеченні інформаційно-аналітичного супроводу демократичних перетворень. Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. 2009. Вип. 23. С. 82-96.

144. Чертов О.Р. Архітектура систем обробки демографічної інформації. Реєстрація, зберігання і обробка даних. 2010. Т. 12, № 3. С. 77-84.

145. Чорний А. В. Удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення управління організацій. Економіка і менеджмент культури . 2013. № 1. С. 67-69.

146. Чукут С. , Загвойська О. Європейські виміри підготовки магістрів з електронного урядування для забезпечення сумісності е-послуг. Вісник державної служби України. 2009. №1. С. 78-81.

147. Чукут С. Роль сучасних засобів масової інформації в процесах державотворення. Вісник УАДУ. 1999. №3. С. 271- 279.

148. Шевцов О. М. Загальна характеристика інтегрованої архітектури електронних комунікацій органів державної влади. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 13. С. 120-125.

149. Шевчук О. , Голобуцький О. E-Ukraine (Електронна Україна) [Електронний ресурс] 2011. Режим доступу : http://www. eukraine.biz/index.html.

150. Штурхецький С. В. Передумови використання е-комунікацій при вирішенні комунікативних завдань місцевого самоврядування. Інвестиції: практика та досвід. 2010. № 2. С. 81-84.

151. Штурхецький С. В. Розвиток комунікативних стратегій в місцевому самоврядуванні України. Наукові розвідки з державного та муніципального управління. 2013. Вип. 1. С. 269-283.

152. Штурхецький С. В. Досвід розвитку місцевого самоврядування: вітчизняна специфіка формування комунікативного простору. Інвестиції: практика та досвід. 2010. № 5. С. 81-85.

153. Штурхецький С. В. Стандарт рівності: Посібник пресової практики з гендерної перспективи / Ю. Гончар, Т. Кузнецова, О. Погорелов, С. Штурхецький. За ред. С. В. Штурхецького. Рівне: видавець О. Зень, 2015. 200 с.

154. Штурхецький С., Савенко Н. Соцмережі є і в них потрібно бути! ОГО. 2013. 4 травня.

155. Юзва Р.П. Інформаційне забезпечення управління підприємством в умовах автоматизованих інформаційних систем. Сталий розвиток економіки. 2011. № 7. С. 64-67.

156. Юськів Б.М. Глобалізація і трудова міграція в Європі : монографія / Б.М. Юськів. Рівне : Видавець О.М. Зень, 2009. 479 с.

157.Ackoff R. L. Creating the Corporate Future / R. L. Ackoff. N. Y. : Oxford University Press, 1994. 279 p.

158. Cordella, A. A public value perspective for ICT enabled public sector reforms: a theoretical reflection / Cordella, A. and Bonina, C. // Government Information Quarterly. 2012. № 29. PP. 512-520.

159. DoD Architecture Framework V2.0. Volume 2: Architectural Data and Models – Architect‟s Guide [Електронний ресурс]. 2009. 262 p. Режим доступу: http://www.defenselink.mil/cionii/ docs/DoDAF V 20- Volume 2.pdf.

160. Ducasse S. Retro-Conception d‟Application `a Objets Reengineering ObjectOriented Applications / S. Ducasse // Universitre Pierre et Marie Curie, 2001. PP. 81-93.

161. Ebrahim, Z. EGovernment adoption: architecture and challenges / Ebrahim, Z. and Irani, Z. // Business Process Management Journal. 2005. №11(5). PP. 589-611.

162. Endicott, R. Researching local government using electronic surveys / Endicott, R. // Local Government Studies. 2003. № 29(2). PP. 52-67.

163. Eynon, R. Barriers to networked governments: evidence form Europe / Eynon, R. and Dutton, W.H. // Prometheus. 2007. №25(3). PP. 225- 242.

164. FEA Consolidated Reference Model Document Version 2.3 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.whitehouse.gov/omb/assets /fea_docs/FEA_CRM_v23_Final_Oct_2007_Revised.pdf.

165. Fernando, S. Hidden assumptions and their influence in clinicians‟ acceptance of new IT systems in the NHS / Fernando, S.; Choudrie, J., Lycett, M and de Cesare, S.// Information Systems Frontiers. 2012. №14(2). PP. 279-299.

166. Gartner Enterprise Architecture Framework: Evolution 2005 / G.A. James, R.A. Handler, A. Lapkin, N. Gall. Gartner, 2005. 6 p.

167. Grant, G. Developing a Generic Framework for E-Government / Grant, G., Chau, D. // Journal of Global Information Management (JGIM). 2005. № 13(1). PP. 1-30.

168. Hassan, H.S. Recent advances in e-service in the public sector: state-of-theart and future trends / Hassan, H.S., Shehab, E. and Peppard, J. // Business Process Management Journal. 2011. №17 (3). PP. 526-545.

169. Helle, Z.H. To mind or not to mind IT / Helle, Z.H. and Rukanova, B. // Transforming Government: People, Process and Policy. 2011. №5(2). PP. 155-166.

170. Internet Stats and Facebook Usage in Europe 2014 Mid-Year Statistics [Електронний ресурс]. URL: http://www.internetworldstats.com /stats4.htm#europe.

171. ISO/IEC/IEEE 42010 Systems and software engineering – Architecture description [Electronic Source]. URL : http://www.isoarchitecture.org/42010/

172. Janssen, M. Web service orchestration in public administration: challenges, roles and growth stages / Janssen, M., Gortmaker, J. and Wagenaar, R.W. // Information Systems Management. 2006. № 23(2). PP. 44-55. 205

173. Kamal, M.M. Investigating the importance of factors influencing integration technologies adoption in local government authorities / Kamal, M.M. and Alsudairi, M. // Transforming Government: People, Process and Policy. 2009. № 3(3). PP. 302-331.

174. Knowledge Discovery Through Data Mining: What Is Knowledge Discovery? – Tandem Computers Inc., 1996 – 253 p.

175. Kolomietz E. Informatization of the Ukrainian governmental authorities: actual status, dynamics trends and problems / // Nauka i studia : Sp.z o.o. 2014. №10(120). S. 81-85.

176. Kreizman G. Gartner Enterprise Architecture: A Home for E-Government: Gartner Group Research Note, TU -20-1831 [Electronic Source] / G. Kreizman, C. Baum, E. Fraga, 2003. URL : http:// ww.gartner.com /research/spotlight/asset_50080.jsp.

177. Norris, D. F. Advancing e-government at the grassroots: Tortoise or hare? Norris, D. F., Moon, M. J. // Public Administration Review. 2005. № 65 (1). PP. 64-75.

178. Number of worldwide internet users from 2000 to 2015 (in millions) [Електронний ресурс]. URL: http://www.statista.com/statistics /273018/number-of-internet-users-worldwide/

179. O‟Rourke C. Enterprise Architecture Using the Zachman Framework / C. O‟Rourke, N. Fishman, W. Selkow. Boston: Thomson Course Technology, 2003. 752 p.

180. Office of E-Government & Information Technology [Electronic source]. URL : https://www.whitehouse.gov/omb/egov

181. Rana, N.P. Analysing challenges, barriers and CSF of egov adoption / Rana, N.P.; Dwidevedi, Y.K. and Williams, M.D. // Transforming Government: People, Process and Policy. 2013. №7(2). PP. 177-198.

182. Sander T. Modeling Object-Oriented Software for Reverse Engineering and Refactoring / T. Sander // Thesis, University of Bern, 2001. PP. 142-149.

183. Sessions R. A Comparison of the Top Four Enterprise Architecture 206 Methodologies, 2007 / R. Sessions. 44 p. [Electronic Source]. URL: http://www.objectwatch.com/whitepapers/ 4EAComparison.pdf.

184. Sundberg, H.K Towards e-government: a survey of problems in organizational processes / Sundberg, H.K and Sandberg, K.W. // Business Process Management Journal. 2006. № 21(2). PP. 146-161.

185. Thomsen E. OLAP Solutions: Building Multidimensional Information systems / E. Thomsen. N.Y.: John Wiley & Sons, 2002. 661 p.

186. Togaf Version 9 Enterprise Edition: A Pocket Guide / [A. Josey, R. Harrison, P. Homan et al]. Wilco: Van Haren Publishing, 2009. 153 p.

187. United Nations E-Government Survey 2010: Leveraging e-government at a time of financial and economic crisis [Електронний ресурс]. URL: https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/20 10-Survey/Complete-survey.pdf.

188. United Nations E-Government Survey 2014: E-Government for the Future We Want [Електронний ресурс]. URL: https://publicadministration. un.org /egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2014.

189. Weikum G. Transactional Information Systems: Theory, Algorithms, and the Practice of Concurrency Control and Recovery / G. Weikum, G. Vossen. San Diego: Morgan Kaufmann, 2001. 852 p.

190. World Development Indicators [Електронний ресурс]. URL: http://databank.worldbank.org.

191. Zhao, F. A multidimensional and integrative approach to study global digital divide and e-government development / Zhao, F.; Collier, A. and Deng, H. // Information Technology & People. 2014. № 27(1). PP. 38–62.

Додаток А

Список публікацій здобувача

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Ковальський М.Р., Пустовойт Є.О. Ресурсний територіальний потенціал і методичні основи його оцінки. Публічне урядування. 2021. № 3 (28). С. 31-37.*Особистий внесок: розроблено напрями розвитку регіональних конкурентних переваг.*

2. Литовченко В.В., Пустовойт Є.О. Теоретичні аспекти публічного управління соціальним розвитком регіону. Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2021. Вип. 4. С. 104-109. *Особистий внесок: розроблено напрями розвитку функціонально-цільового механізму стійкого публічного управління стратегічним розвитком регіону.*

3. Пустовойт Є.О. Вплив органів публічного управління на розвиток конкурентних переваг регіону. Публічне урядування. 2022. № 1 (29). С. 110-115.

4. Пустовойт Є.О., Литвин Ю.О. Умови розвитку конкурентних переваг регіону у системі публічного управління. Наукові перспективи. 2022. № 1 (19). С. 521-527. *Особистий внесок: розроблено теоретичні підходи до розвитку конкурентних переваг регіону у системі публічного управління.*

Тези конференцій

5. Пустовойт Є. О. Ефективні механізми розвитку регіональних конкурентних переваг в умовах децентралізації. Інструменти і практики публічного управління в контексті децентралізації : Матеріали ІІ Всеукраїнської науково- практичної конференції за міжнародною участю, 23 червня 2020 року. Житомир : ЖНАЕУ, 2020. С. 159-161.

6. Пустовойт Є. О. Удосконалення механізмів стратегічного публічного

управління розвитком регіону. Механізми управління розвитком територій: зб. наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції «Механізми управління розвитком територій» 20–21 жовтня 2020 року. Житомир: Поліський національний університет, 2020. С. 288-292.

7. Пустовойт Є. О. Стратегічний регіональний моніторинг публічного управління розвитком освіти. Реформування процесів публічного управління в сфері освіти та науки України у глобалізаційному та інформаційному суспільстві: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (30 жовтня 2020 року) / за заг. ред. О.І. Пархоменко-Куцевіл. Переяслав, 2020. С. 170-173.

8. Пустовойт Є.О. Принципи та методи стратегічного публічного управління розвитком господарського комплексу регіону. Реформування процесів публічного управління в сфері освіти та науки україни у глобалізаційному та інформаційному суспільстві: матеріали ІІІ міжнародної науково-практичної конференції (29 жовтня 2021 року) / за заг. ред. О.І. Пархоменко- Куцевіл. Переяслав, 2021. С. 240-243.

9. Пустовойт Є.О. Конкурентні переваги публічного управління стратегічним розвитком регіону. Стратегії інноваційного розвитку економіки країни: підприємство, регіон, держава: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 19 лютого 2022 р. - Київ: Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2022. С. 38-40.

Громадська організація
«Асоціація науковців України»
03113, Україна, м. Київ, пер. Артилерійський 7а,тел.(044)466-55-58

22 грудня 2022 р. № 17-12/4

ДОВІДКА
про впровадження результатів наукової роботи Пустовойта Євгена Олексійовича за темою «Удосконалення системи публічного управління стратегічним розвитком регіону»

Практичні розробки Пустовойта Євгена Олексійовича використані при удосконаленні системи публічного управління стратегічним розвитком регіону. Прийняті до впровадження пропозиції автора щодо формування механізму ресурсного забезпечення публічного управління стратегічним розвитком регіону, який базується на просторовому плануванні територій громад за рахунок: типологізації територій, що потребують формування та застосування спеціальних інструментів та механізмів державної підтримки; використання потенціалу регіону/території (ключових активів) за умов надання з державного бюджету фінансової підтримки; використання державної підтримки інвестиційних проектів у матеріальні та нематеріальні активи ("твердих" та "м'яких" розвиткових проектів з використанням якісної діагностики потенціалу); взаємодії громадян та публічних інституцій, що забезпечить створення та підтримання повноцінного життєвого середовища.

Віце Президент
Громадської організації
«Асоціація науковців України»,
д.держ.упр., професор І.О. Драган

№ 24494

**Приватне акціонерне товариство
«Вищий навчальний заклад
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ПЕРСОНАЛОМ»**

Україна, 03039, Київ-39, вул. Фрометівська, 2,
Тел. +38 (044) 490-95-00, maup.com.ua
e-mail: iapm@iapm.edu.ua

МАУП

**The Private Joint-Stock Company
«Higher Education Institution
«Interregional
Academy
of Personnel Management»**

2, Frometivs`ka Str., 03039 Kyiv, Ukraine,
Tel. +38 (044) 490-95-00, maup.com.ua
e-mail: iapm@iapm.edu.ua

"29" грудня 2020 № 365/11

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукової роботи
аспіранта кафедри публічного адміністрування
Пустовойта Євгена Олексійовича

Дослідження Пустовойта Є.О. на тему "Удосконалення системи публічного управління стратегічним розвитком регіону" виконане відповідно до наукової теми НДР Міжрегіональної Академії управління персоналом «Розвиток публічного управління та адміністрування в умовах системних галузевих реформ: соціальні, економічні, безпекові та культурні аспекти» (номер державної реєстрації 0119U100491).

У рамках даної наукової теми НДР Пустовойт Є.О. проаналізував механізм ресурсного забезпечення публічного управління стратегічним розвитком регіону. Останній, на відміну від раніше існуючих, базується на просторовому плануванні територій громад за рахунок: типологізації територій, що потребує застосування спеціальних інструментів; використання потенціалу регіону/території (ключових активів) та надання цільового фінансового забезпечення для його розбудови; використання державної підтримки інвестиційних проектів у матеріальні та нематеріальні активи (з використанням авторської діагностики потенціалу регіону); взаємодії громадян та публічних інституцій, що дозволить підтримувати повноцінне життєве середовище громад. Методологічно місткою є запропонована Пустовойтом Є.О. авторська модель бренду громади на основі використання факторів місцевих конкурентних переваг.

МАУП

Науковий керівник теми НДР,
доктор наук з державного управління, професор І.А. Семенець-Орлова

Ідентифікаційний код 00127522